

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

Olesia SAVICKIENĖ

**DARBO JĖGOS LIETUVOJE NAUDOJIMO POKYČIŲ IR JŲ
PRIEŽASČIŲ EKONOMINĖ ANALIZĖ**

Magistro darbas

Šiauliai, 2010

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

Olesia SAVICKIENĖ

**DARBO JĖGOS LIETUVOJE NAUDOJIMO POKYČIŲ IR JŲ
PRIEŽASČIŲ EKONOMINĖ ANALIZĖ**

Magistro darbas

Socialiniai mokslai, ekonomika (04 S)

Magistro darbo autorius Olesia Savickienė

(vardas, pavardė, parašas)

Vadovas Doc. dr. Rasa Balvočiūtė

(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

Recenzentas _____

(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

Created with

nitro PDF[®]
Created with

professional
PDF[®]

download the free trial online at nitropdf.com/professional

download the free trial online at nitropdf.com/professional

SANTRAUKA

Savickienė O. *Darbo jėgos Lietuvoje naudojimo pokyčių ir jų priežasčių ekonominė analizė*: Ekonomikos magistratūros baigiamasis darbas / mokslinis vadovas – lekt. dr. R. Balvočiūtė; Šiaulių universitetas, Ekonomikos katedra. – Šiauliai, 2010 – 80 p.

Magistro baigiamajame darbe nustatytos darbo jėgos kitimo tendencijos ir atskleistos jų priežastys teoriniu ir praktiniu aspektais. Pirmame skyriuje analizuojami bendrateoriniai darbo jėgos, užimtumo ir nedarbo aspektai, aiškinamos nedarbo atsiradimo priežastys, jo pasireiškimo formos bei nuostoliai. Antroje dalyje nagrinėjama darbo rinkos situacija bei jos priežastys Lietuvoje 2002 – 2009 metų laikotarpiu. Pateikiami darbo jėgos, užimtumo bei nedarbo dinaminiai pokyčiai ir jų priežastys. Nustatoma ar yra kaitos priklausomybė tarp darbo rinkos rodiklių ir užimtųjų ekonominėse veiklose struktūrinių skirtumų pokyčių. Trečiame skyriuje numatomos darbo rinkos rodiklių perspektyvos 2010 – 2011 m., naudojant statistinę trendo funkciją. Darbo pabaigoje pateiktos išvados, kurios seka, iš atliktų tyrimų bei pasiūlymai kaip sumažinti nedarbą ir padidinti gyventojų ekonominį užimtumą.

SUMMARY

Savickienė O. *Economic analysis of usage changes of Lithuanian work force and the reasons* : Economic Master's thesis / research leader - lect. dr. R. Balvočiūtė; Šiauliai University, Department of Economics. - Šiauliai, 2010-80 pg.

Master's thesis is the work force trends and revealed the reasons for their theoretical and practical aspects. The first part discusses the theoretical labor force, employment and unemployment aspects, research of unemployment causes, the manifestation of the loss and forms of appearance. The second part deals with situation of the labor market and the causes in Lithuania during the period of 2002 – 2009 years. Labor force, employment and unemployment in the dynamic changes and their causes are represented in this part as well as determination of change in relationship between labor market data and employed economic activities of the structural differences in the changes. The third section provides indicators of labor market prospects for years 2010 - 2011 of using a statistical trend function. In the end of the work, the conclusions that follow from the studies and proposals to reduce unemployment and increase employment and economic business.

TURINYS

Santrauka	3
Lentelių sąrašas	5
Iliustracijų sąrašas	6
ĮVADAS	7
1. NEDARBO IR GYVENTOJŲ UŽIMTUMO TEORINIAI ASPEKTAI	10
1.1. Darbo jėgos struktūros įvertinimas.....	10
1.2. Teoriniai gyventojų užimtumo aspektai.....	15
1.3. Teoriniai gyventojų nedarbo aspektai.....	18
1.4. Nedarbo priežastys.....	24
1.5. Nedarbo nuostoliai ir ekonominės - socialinės pasekmės.....	29
1.6. Nedarbo mažinimo priemonės.....	31
2. DARBO JĖGOS LIETUVOJE NAUDOJIMO POKYČIŲ IR JŲ PRIEŽASČIŲ EKONOMINĖ ANALIZĖ	34
2.1. DARBO JĖGOS RODIKLIŲ DINAMINĖ ANALIZĖ.....	34
2.1.1. Lietuvos gyventojų skaičiaus dinamika 2002 – 2009 m.....	34
2.1.2. Darbo jėgos ir darbo jėgos aktyvumo lygio dinamika 2002 – 2009 m.....	39
2.1.3. Užimtų gyventojų skaičiaus ir užimtumo lygio dinamika 2002 – 2009 m.....	43
2.1.4. Bedarbių skaičiaus ir nedarbo lygio dinamika 2002 – 2009 m.....	47
2.1.5. Bendrojo vidaus produkto ir bendrojo vidaus produkto, tenkančio vienam gyventojui dinamika 2002 – 2009 m.....	53
2.2. DARBO RINKOS RODIKLIŲ PRIKLAUSOMYBĖS TYRIMAS.....	55
2.2.1. Darbo jėgos ir makroekonominių rodiklių priklausomybės ryšiai.....	55
2.2.2. Darbo jėgos aktyvumo lygio ir makroekonominių rodiklių priklausomybės ryšiai.....	58
2.2.3. Užimtų gyventojų ir makroekonominių rodiklių priklausomybės ryšiai.....	59
2.2.4. Užimtumo lygio ir makroekonominių rodiklių priklausomybės ryšiai.....	62
2.2.5. Bedarbių ir makroekonominių rodiklių priklausomybės ryšiai.....	63
2.2.6. Nedarbo lygio ir makroekonominių rodiklių priklausomybės ryšiai.....	66
3. DARBO RINKOS RODIKLIŲ PERSPEKTYVOS	68
3.1. Darbo jėgos ir darbo jėgos aktyvumo lygio perspektyvos.....	68
3.2. Užimtų gyventojų skaičiaus ir užimtumo lygio perspektyvos.....	70
3.3. Bedarbių skaičiaus ir nedarbo lygio perspektyvos.....	71
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	73
Literatūros sąrašas	77
PRIEDAI	

LENTELIŲ SĄRAŠAS

2.1.1.1. lentelė Vidutiniai gyventojų skaičiaus pokyčiai per metus.....	36
2.1.2.1. lentelė Vidutiniai darbo jėgos skaičiaus pagal lytį pokyčiai per metus.....	41
2.1.3.1. lentelė Vidutiniai užimtųjų skaičiaus pagal lytį pokyčiai per metus.....	44
2.1.4.1. lentelė Vidutiniai bedarbių skaičiaus pagal lytį pokyčiai per metus.....	49
2.2.1.1. lentelė Darbo jėgos ir makroekonominių rodiklių priklausomybės ryšį nusakančios reikšmės.....	55
2.2.1.2. lentelė Darbo jėgos ir ūkio subjektų bei darbo vietų dinaminių pokyčių koreliaciniai ryšiai.....	57
2.2.2.1. lentelė Darbo jėgos aktyvumo lygio ir makroekonominių rodiklių priklausomybės ryšį nusakančios reikšmės.....	58
2.2.3.1. lentelė Užimtų gyventojų ir makroekonominių rodiklių priklausomybės ryšį nusakančios reikšmės.....	59
2.2.3.2. lentelė Užimtų gyventojų ir ūkio subjektų bei darbo vietų dinaminių pokyčių koreliaciniai ryšiai.....	61
2.2.4.1. lentelė Užimtumo lygio ir makroekonominių rodiklių priklausomybės ryšį nusakančios reikšmės.....	62
2.2.5.1. lentelė Bedarbių ir makroekonominių rodiklių priklausomybės ryšį nusakančios reikšmės.....	63
2.2.5.2. lentelė Bedarbių ir ūkio subjektų bei darbo vietų dinaminių pokyčių koreliaciniai ryšiai.....	65
2.2.6.1. lentelė Užimtumo lygio ir makroekonominių rodiklių priklausomybės ryšį nusakančios reikšmės.....	66

ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS

1.1.1. pav. Darbo išteklių ekonominėje sistemoje klasifikavimas ir įvertinimas.....	11
1.3.1. pav. Verslo ciklo ir nedarbo lygio priklausomybė.....	21
1.3.2. pav. Srautai darbo rinkoje.....	23
1.4.1. pav. Situacija darbo rinkoje pagal neoklasikinę ir keinsistinę teoriją.....	25
1.5.1. pav. Ekonominiai ir socialiniai nedarbo nuostoliai.....	30
2.1.1.1. pav. Gyventojų skaičiaus dinamika Lietuvoje 2002-2009 m.....	35
2.1.1.2. pav. Vyrų bei moterų skaičiaus dinamika Lietuvoje 2002-2009 metais.....	36
2.1.1.3. pav. Migracijos saldo 2002 -2009 m.....	38
2.1.2.1. pav. Darbo jėgos dinamika Lietuvoje 2002 – 2009 metais.....	40
2.1.2.2. pav. Darbo jėgos struktūros Lietuvoje palyginimas 2002 ir 2009 m.....	41
2.1.2.3. pav. Darbo jėgos aktyvumo lygio dinamika Lietuvoje 2002 - 2009 m.....	42
2.1.3.1. pav. Užimtų gyventojų skaičiaus Lietuvoje pokytis 2002 - 2009 m.....	43
2.1.3.2. pav. Užimtumo lygio dinamika Lietuvoje 2002 - 2009 m.....	46
2.1.3.3. pav. Užimtumo lygio dinamika Lietuvoje pagal lytį 2002 - 2009 m.....	47
2.1.4.1. pav. Bedarbių skaičiaus dinamika Lietuvoje 2002 - 2009 m.....	48
2.1.4.2. pav. Bedarbių struktūra Lietuvoje pagal nedarbo trukmę 2002 - 2009 m.....	49
2.1.4.3. pav. Nedarbo lygio dinamika Lietuvoje 2002 - 2009 m.....	51
2.1.4.4. pav. Nedarbo ligio dinamika Lietuvoje pagal lytį 2002 – 2009 m.....	52
2.1.5.1. pav. Bendrojo vidaus produkto dinamika Lietuvoje 2002 - 2009 m.....	53
2.1.5.2. pav. Bendrojo vidaus produkto, tenkančio vienam gyventojui dinamika Lietuvoje 2002 - 2009 m.....	54
2.2.1.1. pav. Darbo jėgos ir darbo užmokesčio padidėjimo (sumažėjimo) tempai.....	56
2.2.3.1. pav. Užimtų gyventojų ir darbo užmokesčio padidėjimo (sumažėjimo) tempai.....	60
2.2.5.1. pav. Bedarbių ir darbo užmokesčio padidėjimo (sumažėjimo) tempai.....	64
2.3.1.1. pav. Darbo jėgos skaičiaus prognozė Lietuvoje 2010 - 2011 m.....	68
2.3.1.2. pav. Darbo jėgos aktyvumo lygio prognozė Lietuvoje 2010 - 2011 m.....	69
2.3.2.1. pav. Užimtų gyventojų skaičiaus prognozė Lietuvoje 2010 - 2011 m.....	70
2.3.2.2. pav. Užimtumo lygio prognozė Lietuvoje 2010 - 2011 m.....	71
2.3.3.1. pav. Bedarbių skaičiaus prognozė Lietuvoje 2010 - 2011 m.....	71
2.3.3.2. pav. Nedarbo lygio prognozė Lietuvoje 2010 - 2011 m.....	72

IVADAS

Tyrimo aktualumas. Lietuvai žengiant į rinkos ekonomiką, susidurta su daugeliu pokyčių ir problemų. Bene svarbiausios iš jų Lietuvos gyventojams yra darbo rinkos problemos, nes pokyčiai darbo rinkoje tiesiogiai susiję su darbo jėga, t.y. žmonėmis. Darbas – specifinis gamybos veiksnys tuo, jog jis neatsiejamas nuo žmogaus. Nuo situacijos darbo rinkoje didžia dalimi priklauso gerovė, žmonių psichologinė bei fizinė sveikata.

Šiuo metu Lietuvos darbo rinka tebesiformuoja ir ją veikia ūkio šakų struktūros pokyčiai, techninė bei technologinė pažanga, įvairūs specifiniai Lietuvos ekonomikai būdingi veiksniai. Kuriantis laisvai darbo rinkai, viena svarbiausių ekonominių ir socialinių problemų yra gyventojų užimtumo didinimas, naujų darbo vietų kūrimas ir nedarbo mažinimas. Šių klausimų sprendimas susijęs su šalies ekonomikos išsivystimo lygiu ir gamybos augimu.

Gyventojų užimtumo, nedarbo problemos yra aktualios visame pasaulyje. O Lietuvoje jos ypač aktualios tapo po Lietuvos Nepriklausomybės, tai yra perėjus iš planinės į rinkos ekonomiką. Iš esmės reikėjo pertvarkyti šalies ūkio struktūrą, vykdyti privatizavimą, ieškoti naujų rinkų. O tai negalėjo nepaveikti mūsų šalies gamybos, paslaugų plėtros, specialistų persiorientavimo dirbti naujomis ekonominėmis sąlygomis. Atskiros ūkio šakos ir įmonės pradėjo dirbti ne visu pajėgumu, reikėjo sumažinti darbo vietų skaičių, sutrumpinti savaitės darbo laiką ir kt. Šios ir daugelis kitų priežasčių vertė ieškoti padėties pagerinimo būdų ir spręsti gyventojų socialinius klausimus, tokius kaip minimalus atlyginimas, nedarbas, pašalpų garantija ir kt. Praėjus daugiau nei aštuoniolika metų matyti, kad yra nedidelių, bet teigiamų poslinkių gaivinant šalies ūkio ekonomiką, mažinant nedarbą, didinant gyventojų užimtumą. Šis pereinamasis šalies ekonomikai laikotarpis įeis į šalies istoriją kaip ilgų komandinės ekonomikos pasėkmių šalinimo metai.

Viena iš dabartinės darbo rinkos problemų yra nedarbas. Nedarbas tai darbo jėgos kaip gamybos veiksnio neužimtumas. Nedarbas tai situacija, kai dalis šalies gyventojų, norinčių ir galinčių dirbti, neturi darbo.

Nedarbas - sudėtinga ekonominė ir socialinė problema, tiesiogiai ir stipriai veikianti tiek atskirus asmenis, tiek ir visą šalį. Nedarbo problema daro vienodą įtaką atskiriems asmenims. Nedarbo pasekmės pasireiškia visose gyvenimo srityse. Tai ir gyventojų reprodukcijos procesai, ir gamybos pasikeitimas, ir visuomeninio vartojimo transformacija, ir darbo apmokėjimo, darbo sąlygų bei kitų santykių pasikeitimas ir kt. Neigiamos nedarbo pasekmės jaučiamos ir visuomenės mikrolygiu, t.y. šeimos ir atskiro individo lygiu. Šeimoje esant bedarbių, sumažėja jos narių socialinis aktyvumas, šeima tampa uždaresnė, padažnėja konfliktų, destruktinio elgesio atveju, pasikeičia demografinės nuostatos, susilpnėja šeimos auklėjamoji funkcija, jos stabilumas. Nedarbas neigiamai atsiliepia ir pavienio asmens gyvenimui. Prade

psochologinę krizę, sumažėja jo pajamos, siaurėja bendravimo aplinka, keičiasi nusistovėjusi gyvenimo tvarka, visa tai gali atsilipti jo sveikatai.

Šalyje esant dideliame nedarbui, ekonomika patiria didelių nuostolių. Šie nuostoliai yra netiesioginiai. Jie paskaičiuojami darant prielaidą, kiek būtų galima sukurti nacionalinio produkto, jeigu visi ekonomiškai aktyvūs asmenys turėtų darbą ir pilnai būtų apkrauti gamybiniai pajėgumai.

Mokslinis naujumas. Šiame darbe darbo jėgos ir jos skirtumų priežasčių analizė apima daugybę aspektų ir tai leido į šias problemas pažvelgti sistemiškai. Iš pradžių buvo palyginti gyventojų kaitos ir migracijos saldo rodikliai, kurie pirmiausiai turi įtakos darbo jėgos kitimui. Tuomet buvo pereita prie bendrų Lietuvos darbo jėgos, užimtumo ir nedarbo rodiklių kitimo priežasčių paieškos. Įvertinus šalies darbo jėgos, užimtumo ir nedarbo dinamikos priežastis, buvo ieškoma veiksnių, dariusių įtaką darbo jėgos, užimtumo ir nedarbo dinamikos skirtumams. Buvo tikrinama darbo jėgos, užimtumo ir nedarbo priklausomybė tiek nuo bendros ekonominės situacijos pokyčių, tiek nuo užimtųjų ekonominėse veiklose struktūrinių skirtumų pokyčių. Be to, tyrimo metu nustatyti pagrindiniai ekonominiai ir socialiniai veiksniai, veikiantys darbo jėgos dinamiką, bei įvertintas jų poveikio mastas.

Tyrimo objektas. Lietuvos darbo rinka.

Tyrimo dalykas. Darbo rinkos rodiklių dinamikos pokyčiai, jų priežastys bei perspektyvos.

Tyrimo tikslas. Išanalizuoti Lietuvos darbo jėgos pokyčių ir jų priežasčių analizę bei numatyti jos kitimo perspektyvas.

Uždaviniai:

1. Aptarti darbo jėgos, užimtumo ir nedarbo sampratą, nedarbo rūšis, priežastis bei nuostolius.
2. Išnagrinėti esminius darbo jėgos įtakojančius veiksnius:
 - Gyventojų skaičiaus įtaka darbo jėgos pokyčiui.
 - Bendrojo nacionalinio produkto įtaka darbo jėgos pokyčiui.
3. Atlikti darbo jėgos, užimtumo ir nedarbo rodiklių dinamikos bei struktūros Lietuvoje analizę.
4. Patikrinti, ar egzistuoja pokyčių priklausomybė tarp šalies darbo jėgos ir makroekonominių rodiklių.
5. Patikrinti, ar egzistuoja pokyčių priklausomybė tarp šalies užimtumo ir makroekonominių rodiklių.
6. Patikrinti, ar egzistuoja pokyčių priklausomybė tarp šalies nedarbo ir makroekonominių rodiklių.
7. Numatyti darbo jėgos, užimtumo ir nedarbo kitimo perspektyvas.

Tyrimo problema. Ekonomistai darbo jėgą sieja su darbo rinkos būkle, pvz., nedarbo, užimtumo, pajamų lygiu, socialinėmis garantijomis, taip pat bendra šalies ūkio ir socialine būkle bei gyvenimo lygiu. Išskirti šių veiksnių įtaką darbo jėgos rodikliui sudėtinga, kadangi jie tarpusavyje vienas kitą įtakoja. Tai sunkina šių klausimų analizę.

Tyrimo metodai:

- Mokslinės literatūros analizė, leidžianti apibūdinti darbo jėgos vietą ekonominėje sistemoje, užimtumo sampratą, nedarbo sampratą, įvertinimo problemas ir priežastis.
- Statistinių duomenų analizė leido įvertinti užimtumo ir nedarbo padėtį, apžvelgiant atskiras problemas.
- Lyginamoji analizė suteikė galimybę palyginti atskirais metais darbo jėgos, užimtumo bei nedarbo padėtį darbo rinkoje.
- Kokybinė duomenų analizė įgalino nustatyti priežastinius ir struktūrinius ryšius tarp darbo rinkos politikos priemonių ir ekonominės situacijos bei atskirų darbo rinkos procesų ir reiškinių. Tam buvo naudojamas duomenų sisteminimas ir klasifikavimas.
- Kiekybinė duomenų analizė, t.y. matematinio statistinio apdorojimo metodai, kurie leido nustatyti priklausomybę tarp atskirų darbo rinkos reiškinių ir procesų.
- Sisteminimas bei apibendrinimas.

Darbo šaltiniai – remiamasi ekonomikos bei sociologijos mokslinė literatūra, Lietuvos Respublikos įstatymais, Vyriausybės nutarimais ir kitais teisės aktais, Lietuvos statistikos departamento duomenimis, internetiniais šaltiniais.

Darbo jėgos Lietuvoje naudojimo pokyčių ir jų priežasčių ekonominė analizė buvo vykdoma trimis etapais, ir tai leido atlikti išsamią įvairiapusę analizę. Buvo patikrinti, kaip pasikeitė gyventojų skaičius, darbo jėgos, užimtumo, nedarbo bei bendrojo vidaus produkto dinamikos skirtumai ir kas tiems pasikeitimams turėjo įtakos. Taip pat buvo iširta darbo rinkos rodiklių priklausomybė nuo užimtųjų struktūros pagal ekonomines veiklas skirtumų indeksų.

Tyrimo metu taip pat buvo numatytos darbo jėgos, užimtumo bei nedarbo kitimo perspektyvos, naudojant trendo prognozavimo būdą.

Raktiniai žodžiai – darbo jėga, užimtumas, nedarbas.

1. NEDARBO IR GYVENTOJŲ UŽIMTUMO TEORINIAI ASPEKTAI

1.1 Darbo jėgos struktūros įvertinimas

Norint darbo jėgą panaudoti efektyviai būtina ją įvertinti ir gautų rezultatų pagrindu transformuoti į ūkio reikalaujamo lygio struktūrą.

Darbo jėgą būtina įvertinti kokybinėmis bei kiekybinėmis charakteristikomis. Darbo jėgos įvertinimas imlumo aspektu leidžia sugretinti darbo jėgos poreikį ir pasiūlą.

Kiekybiniai ir kokybiniai pokyčiai šalies ūkyje formuoja darbo jėgos užimtumo struktūrą. Veikiama mokslo ir technikos pažangos, darbo jėgos struktūra nuolat kinta. Naujos technologijos ir nauji valdymo metodai reikalauja kvalifikuotų ir išsilavinusių darbuotojų. Deja, gyventojų profesinė struktūra nespėja prisitaikyti prie ekonomikos pokyčių. Intensyvus ir plataus masto ūkio pertvarkymas sąlygojo užimtumo mažėjimą ir nedarbo, pirmiausia struktūrinio, augimą. Nedarbas palietė atgyvenusius ir nepaklausių profesijų atstovus, nesugebančius dirbti naujose, modernizuotose ūkio šakose, neturintį darbo patirties jaunimą, asmenis be kvalifikacijos ir be įgūdžių [46 - p.51].

Ekonomiškai aktyvūs gyventojai (darbo jėga) – tai gyventojų dalis, užtikrinanti darbo jėgos, skirtos prekių bei paslaugų gamybai, pasiūlą. Ekonomiškai aktyvūs gyventojai – tai dirbantieji ir bedarbiai. Jų skaičius nustatomas tiriamojo laikotarpio atžvilgiu [57 - p.241].

Viena iš aktualiausių šiuolaikinių globalinių problemų yra ekonomiškai aktyvių gyventojų nedarbas, pasireiškiantis visose be išimties pasaulio valstybėse, neatsižvelgiant į jų politinę santvarką, pasiektą gamybos ir vartojimo lygį, egzistuojančias socialines vertybes ir kultūrinę raišką. Ne visas darbo jėgos panaudojimas jau tapo įprastu ir kasdieniu socialiniu ir ekonominiu reiškiniu, kurio pasekmės pirmiausia gula ant bedarbių pečių [50 - p.311].

Šalies ekonomikos lygis ir potencialas priklauso nuo darbingų žmonių darbu. Jie savo darbu kuria materialines vertybes ir teikia paslaugas, kurios tenkina mūsų pačių poreikius. Taigi bendras žmonių, tinkamų darbuotis šalies ūkyje, skaičius nusako Lietuvos Respublikos darbo jėgą [40 - p.26].

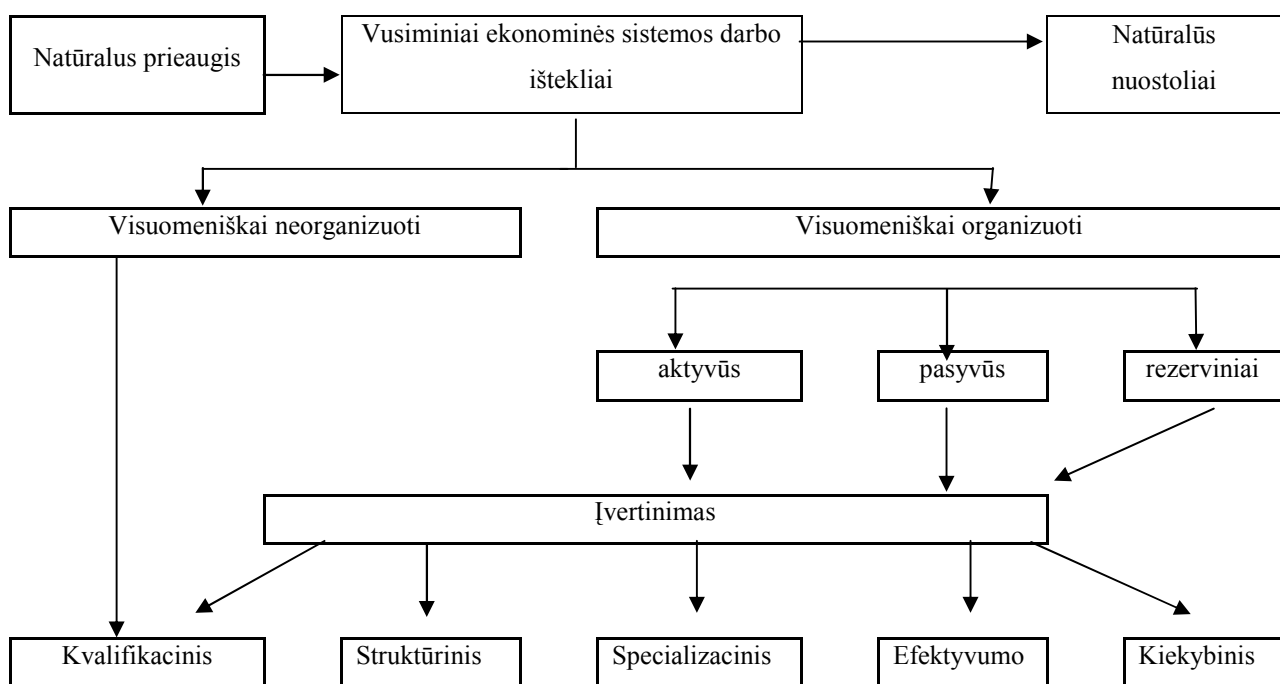
Darbas – ne tik žmogaus pajamų, bet ir socialinio statuso, pilnavertiškumo šaltinis. Visos ekonomikos požiūriu darbas duoda riboto išteklių – darbo jėgos – naudojimo prekių ir paslaugų gamyboje efektą. Dėl to tiek atskiras asmuo, tiek visuomenė laimi, kai visi, kurie gali dirba [22 - p.125].

Visiškas užimtumas – tai visų turimų darbo jėgos išteklių panaudojimas. Visiškas užimtumas yra vienas iš svarbiausių darbo rinkos politikos tikslų. Tačiau jis anaiptol nereiškia, kad visi darbingo amžiaus arba galintys ir norintys dirbti piliečiai turi būti nuolatos aprūpinti darbu. Pasiiekti šimtaprocentinį gyventojų užimtumą neįmanoma, atsiranda nedarbas.

Nedarbas – sudėtinga ekonominė ir socialinė problema, tiesiogiai ir stipriai veikianti tiek atskirus asmenis, tiek visą šalį. Ekonomika dėl nedarbo patiria didelių nuostolių. Aišku, kad šie nuostoliai netiesioginiai. Jie apskaičiuojami darant prielaidą, kiek būtų galima sukurti nacionalinio produkto, jei visi ekonomiškai aktyvūs asmenys turėtų darbą ir būtų pilnai apkrauti gamybiniai pajėgumai, arba, kitaip tariant, kiek šalis neteko potencialaus produkto dėl bedarbystės [34 - p.79].

Darbo ištekliai – šalies darbingi gyventojai, turintys būtinus ūkinei veiklai plėtoti fizinius, protinius, psichinius sugebėjimus, reikalingas žinias ir išsilavinimą, užimti ir neužimti, bet potencialiai galintys dalyvauti visuomeniškai naudingoje veikloje, kuriant materialines vertybes ir teikiant paslaugas [38 - p.184].

Darbo išteklių klasifikavimas ir įvertinimas ekonominėje sistemoje pateikiamas 1.1.1. paveiksle.

1.1.1.pav. **Darbo išteklių ekonominėje sistemoje klasifikavimas ir įvertinimas**

Šaltinis: Martinkus B., Savanevičienė A. Darbo ekonomika. – K.: Technologija, 1996. p.193.

Visuminiai ekonominės sistemos darbo ištekliai - visuminė visuomeninė darbo jėga, kurią sudaro visi darbingi šalies gyventojai, turintys būtinus ūkinei veiklai plėtoti fizinius, protinius, psichinius sugebėjimus, reikalingas žinias bei išsilavinimą.

Neorganizuota darbo jėgos grupė – tai tie asmenys, kurie dėl nepakankamo fizinio ar intelektualinio išsivystymo nesugeba sąmoningai efektyviai dalyvauti ūkinėje veikloje, pavyzdžiui, mažamečiai vaikai, invalidai, senyvo amžiaus žmonės.

Visuomeniškai organizuota darbo jėga – tai darbinga visuomenės dalis, kuri laikui bėgant kinta tiek kiekybiškai, tiek kokybiškai. Ji skirstoma į aktyviusius, pasyviuosius ir rezervinius darbo išteklius.

Aktyvieji darbo ištekliai – tai darbinis potencialas tų žmonių, kurie pagal savo galimybes integruojasi į savo veiklą. Tai visą darbo dieną dirbantys žmonės.

Pasyvieji darbo ištekliai – tai bedarbiai arba asmenys, dirbantys ne visą darbo dieną, arba nedirbantys savo noru. Kintant ekonominėms sąlygoms, pasyvieji gali transformuotis į aktyviusius ir priešingai [21 - p.161].

Razerviniai darbo ištekliai – tai asmenys, galintys dalyvauti ūkinėje veikloje, tačiau dėl natūralių bei ekonomiškai pagrįstų priežasčių iš jos pasitraukę. Šiems asmenims priskiriami darbingi pensininkai, prižiūrinčios mažamečius vaikus motinos, studentai ir pan.

Ekonominio gyventojų aktyvumo lygis – tai ekonomiškai aktyvių gyventojų dalis visame gyventojų skaičiuje.

Užimtiesiems priskiriami abiejų lyčių 18 metų ir vyresni asmenys, o taip pat jaunesni asmenys, kurie tiriamoju laikotarpiu:

- atliko darbą už atlyginimą samdos pagrindais, pilną arba nepilną darbo laiką, o taip pat kitą duodantį pajamas darbą, savarankiškai arba pas atskirus asmenis, priklausomai nuo tiesioginio atlyginimo arba pajamų už savo pareigas, gavimo laiko. Užimtiesiems nepriskiriami registruoti bedarbiai, atliekantys apmokamus viešuosius darbus, gautus per užimtumo tarnybą, o taip pat moksleiviai ir studentai, atliekantys apmokamus mokymo įstaigų krypties žemės ūkio darbus;

- laikinia nebuvo darbe dėl ligos arba traumos; ligonio slaugymo; kasmetinių atostogų arba poilsio dienų; kompensacinių atostogų arba laisvalaikio; viršvalandinio darbo arba darbo švenčių (poilsio) dienomis kompensavimo; darbo pagal specialų grafiką; buvimo rezerve (dirbant su transportu); įstatymais nustatytų nėštumo, gimdymo ir vaiko priežiūros atostogų; mokymosi, kvalifikacijos kėlimo ne savo darbo vietoje, mokymosi atostogų; atostogų administracijos iniciatyva algą išlaikant arba ne; streiko, kitų panašių priežasčių;

- atliko neapmokamą darbą šeimyninėje įmonėje [67 - p.241].

Nedarbo lygis – tai lyginamasis bedarbių svoris visame ekonomiškai aktyvių gyventojų skaičiuje.

Bedarbiams priskiriami 18 metų ir vyresni asmenys, kurie tiriamoju laikotarpiu:

- neturėjo darbo (užsiėmimo, duodančio pajamas);
- ieškojo darbo, t.y. kreipėsi į valstybinę arba komercines užimtumo tarnybas, skelbėsi spaudoje, tiesiogiai kreipėsi į įmonių administracijas (darbdavius), naudojosi asmeniniais ryšiais arba veikė savo nuosavo verslo kūrimo kryptimi;
- buvo pasiruošę pradėti dirbti.

Priskiriant asmenį bedarbių kategorijai turi būti vienu metu laikomasi visų trijų kriterijų, minėtų anksčiau. Bedarbiams taip pat priskiriami asmenys, besimokantys pagal užimtumo tarnybos nukreipimus. Moksleiviai, studentai, pensininkai ir invalidai priskiriami bedarbiams, jei jie pagal anksčiau nurodytus kriterijus ieškojo darbo ir buvo pasirengę pradėti dirbti [67 - p. 242].

Ekonomiškai aktyvūs gyventojai skirstomi į šias grupes:

- Samdomi darbuotojai, kurių veikla valdoma arba vykdoma pagal nustatytas taisykles. Po to, pagrindiniai fondai, kai kurie arba visi instrumentai, darbo patalpos, kaip taisyklė, yra kitų asmenų nuosavybė.

- Asmenys, savarankiškai apsirūpinantys darbu. Šiai grupei priklauso šios keturios kategorijos: individualiai dirbantys, darbdaviai, neapmokami šeimyninių įmonių darbuotojai, kolektyvinių įmonių nariai. Jų darbo užmokestis priklauso tiesiogiai nuo pajamų, kurių gavimas yra prekių ir paslaugų gamybos rezultatas. Šie asmenys priima valdymo sprendimus, įtakojančius įmonių veiklą, arba šiuos įgaliojimus deleguoja, tačiau tebėra atsakingi už įmonės gerovę.

Ekonomiškai neaktyvūs gyventojai – gyventojai, neįeinantys į darbo jėgos sudėtį, įskaitant asmenis, jaunesnius, nei nustatyta matuojant ekonomiškai aktyvių gyventojų skaičių [67 - p. 242].

Ekonomiškai neaktyvių gyventojų skaičius taip pat nustatomas tiriamojo laikotarpio atžvilgiu. Šią gyventojų dalį sudaro tokios kategorijos:

- moksleiviai ir studentai, klausytojai ir kursantai, lankantys dienes mokymo įstaigas (įskaitant dienes aspirantūrą ir doktorantūrą);
- asmenys, gaunantys senatvės pensiją ir lengvatinėmis sąlygomis, o taip pat gaunantys pensiją netekus maitintojo jiems pasiekus pensijinį amžių;
- asmenys gaunantys invalidumo pensiją;
- asmenys, užimti namų ūkio tvarkymu, prižiūrintys vaikus, sergančius giminaičius ir t.t.
- nebesitikintys rasti darbą, t.y. asmenys, kurie nutraukė darbo paieškas, išnaudoję visas galimybes jį gauti, tačiau galintys ir pasirengę dirbti;
- kiti asmenys, kuriems nėra būtinybės dirbti, priklausomai nuo jų pajamų šaltinio [67 - p.242].

Užimtumo statusas nustatomas ekonomiškai aktyviems gyventojams. Klasifikacija pagal užimtumo statusą atliekama, remiantis šiais apibrėžimais [67 - p.243].

Samdomi darbuotojai – tai asmenys, kurie sudarė raštišką darbo sutartį, kontraktą arba žodinį susitarimą su bet kokios nuosavybės formos įmonės vadovu arba atskiru asmeniu dėl darbinės veiklos, už kurią jie gauna samdos metu sutartą užmokestį grynaisiais pinigais arba natūra, sąlygų.

Samdomi darbuotojai skirstomi į penkis pogrupius pagal samdos trukmę:

➤ pastovūs darbuotojai – išskiriami darbuotojai, kurių darbo sutartyje nenurodoma samdos trukmė, tačiau ji yra pernelyg ilga, kad darbuotoją galima būtų priskirti prie laikinų arba atsitiktiniams darbams atlikti pasamdytų darbuotojų;

- laikini darbuotojai;
- sezoniniai darbuotojai;
- darbuotojai, pasamdyti atsitiktiniams darbams atlikti.

Asmenys dirbantys individualiai – tai asmenys, savarankiškai vykdančys veiklą, duodančią pajamas, nenaudojantys samdomų darbuotojų darbo arba naudojantys jų tik labai trumpą laiką (sezoniai ir atsitiktiniai darbai).

Darbdaviai – visų rūšių įmonių savininkai, dirbantys savarankiškai ir nuolatiniam darbui (daugiau nei 3 mėn.) samdantys darbuotojus bei valdantys kontrolinį įmonės akcijų paketą. Darbdaviai įmonės vardu sudaro, pakeičia ir nutraukia darbo sutartį. Jie įsipareigoja mokėti samdomajam darbuotojui darbo užmokestį ir užtikrinti atitinkamas darbo sąlygas, numatytas darbo įstatymuose, kolektyvinėse sutartyse, kituose norminiuose aktuose, ar šalių susitarimuose.

Neapmokami šeimyninių įmonių darbuotojai – tai asmenys, dirbantys šeimyninėse įmonėse, kurias valdo giminaičiai, be užmokesčio.

Kolektyvinių įmonių nariai – tai asmenys, dirbantys šiose įmonėse ir esantys jų savininkų kolektyvo nariai.

Kolektyvinių įmonių nariai skirstomi į šiuos pogrupius: gamybinių kooperatyvų nariai, draugijų nariai, kitų kolektyvinių įmonių nariai [67 - p. 243, 244].

Pagrindinis darbas yra toje įmonėje, kurio padalinyje yra darbo knygelė. Jos neturint – tas darbas, kurį pats asmuo laiko pagrindiniu arba kuriame išdirbta daugiau valandų.

Papildomas darbas gali būti bet kokios rūšies antraeilės pareigos, kitas darbas pagal sutartį arba atsitiktinis, vienkartinis darbas.

Papildomu darbu nelaikomas darbas keliose įmonėse, jeigu yra numatytas toks veiklos pagrindinėje darbovietėje pobūdis, t.y. komandiruotės, žemės ūkio darbų atlikimas pagal įmonės nukreipimą ir pan., o tai pat darbas nuosavame pagalbiniame ūkyje, sodo sklype, kurio paskirtis – asmeninių poreikių tenkinimas, o ne pardavimas [67 - p.245].

Nedirbančius šalies gyventojus sudaro bedarbiai ir bedarbiai savanoriai.

Bedarbiai – tai žmonės, kurie neturi darbo, bet aktyviai ieško darbo, registruodamiesi įsidarbinimo įstaigose kaip norintys ir galintys dirbti. Jie priskiriami ekonomiškai aktyviems gyventojams.

Kiekvienoje šalyje būna ir bedarbių savanorių. Tai niekur nedirbantys, bet darbingi, sveiki žmonės, neretai tai alkoholikai, taip pat asmenys, praradę darbą dėl savo kaltės ir jo vengiantys. Šių žmonių kategorija priskiriama ekonomiškai neaktyviems gyventojams:

Šalies ekonomikos lygis ir potencialas priklauso nuo darbingų žmonių darbo. Jie savo darbu sukuria materialines vertybes ir teikia paslaugas, kurios tenkina mūsų pačių poreikius. Taigi bendras žmonių, tinkamų dirbti šalies viduje, skaičius nusako darbo jėgą.

Visuminė darbo jėga – tai įstatymo numatyto amžiaus (18 metų) sulaukę šalies piliečiai, kurie dirba arba aktyviai ieško darbo. Darbo jėgai nepriskiriami: studentai, kareiviai, ligoniai, asmenys, esantys specialiose pataisų įstaigose, pensininkai, namų šeimininkės bei bedarbiais nelaikomi tie asmenys, kurie nenori dirbti ir aktyviai darbo neieško [43 - p. 22].

Darbo jėga yra svarbiausias ekonominis išteklius ir ekonomikos augimo veiksnys. Kiekviena šalis suinteresuota, kad jos darbo potencialas būtų panaudojamas kuo efektyviau, o nedarbas rodo neefektyvų darbo jėgos panaudojimą. Nacionalinio produkto praradimai dėl nedarbo yra negražinami.

Bet kurioje ekonominėje sistemoje vyksta natūralūs žmonių gimimo, augimo bei mirties procesai. Tai natūraliai atsiliepia ir darbo jėgos kitimui visoje ekonominėje sistemoje.

Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (toliau – Statistikos departamentas) atliekamų darbo jėgos tyrimų ir Lietuvos darbo biržos duomenys apie bedarbių skaičių ir nedarbo lygį gerokai skiriasi, kadangi šios institucijos naudoja skirtingas šių rodiklių skaičiavimo metodikas. Statistikos departamentas darbo jėgos tyrimus atlieka laikydamasis Eurostato reikalavimų (tai leidžia palyginti įvairių šalių duomenis). Darbo biržos duomenys renkami, apdorojami atsižvelgiant daugiau į nedarbo ir darbo rinkos operatyvinio reguliavimo poreikius. Darbo jėgos tyrimų ir darbo biržos duomenys yra labai įvairūs, tačiau juos palyginti (dėl minėtų aplinkybių) gana sudėtinga. Statistikos departamento atliekamuose darbo jėgos tyrimuose fiksuojamas bedarbių skaičius gerokai didesnis nei pateikiamas Lietuvos darbo biržos statistikoje. Tai lemia keletas aplinkybių. Pirmiausia, skiriasi pati bedarbio samprata. Kadangi maža dalis nedirbančiųjų nesikreipia į darbo biržą, tai jie neįtraukiami į oficialųjį bedarbių skaičių. Be to, oficialų bedarbio statusą gali įgyti ne visi norintys įsidarbinti, o tik darbingo amžiaus asmenys. Bedarbio statuso neįgytų ir besimokantys dieninėse mokyklose moksleiviai bei studentai, nors jie ir aktyviai ieškotų darbo. Taigi oficialiajam bedarbio statusui taikomi griežtesni kriterijai. Dėl šių aplinkybių darbo biržose registruotų bedarbių skaičius yra mažesnis už darbo jėgos tyrimuose užfiksuotą bedarbių skaičių. [54 - p.4].

Darbo jėga apskaičiuojama:

$$LF=E+U ;$$

čia:

LF – darbo jėga;

E – dirbančių gyventojų skaičius;

U – bedarbių skaičius.

1.2. Teoriniai gyventojų užimtumo aspektai

Gyventojų užimtumas yra vienas iš svarbiausių šalies socialinės ir ekonominės raidos rodiklių, taip pat vienas iš pagrindinių žmogaus gyvenimo kokybės rodiklių.

Užimtumas – teisėta (įstatymų nedraudžiama) darbinė žmonių veikla, kuria siekiama patenkinti asmeninius ir visuomeninius poreikius kuriant materialines vertybes ir teikiant paslaugas, duodanti jiems uždarbį (darbo pajamas). Užimtumas, skirtingai nei darbas, yra ne tik veikla, bet ir ekonominiai bei teisiniai santykiai tarp žmonių, dalyvaujančių darbo kooperacijoje [21 – p.78].

Tiek užimti, tiek ekonomiškai aktyvūs gyventojai pagal TDO rekomendacijas skaičiuojami remiantis atrankiniais namų ūkių tyrimais. Kadangi dirba ir tam tikra dalis nedarbingo amžiaus gyventojų (pensininkai, paaugliai), jie taip pat priskirtini užimtų gyventojų kategorijai.

1990 m. gruodžio 13 d. buvo priimtas LR gyventojų užimtumo įstatymas, kuriame numatyta, socialines ir teises prielaidas laivai funkcionuoti darbo pasiūlai ir paklausai, garantavo gyventojų teisę pasirinkti užimtumo sferą, rūšį, profesiją, darbo vietą, veiklos pobūdį, teisę savo noru nedirbti.

Užimtumo situaciją Lietuvoje stebi, fiksuoja ir įvertina Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. Dirbančių gyventojų skaičius nustatomas remiantis dviem šaltiniais: įmonių pateiktomis ataskaitomis (duomenys apie dirbančiųjų skaičių įmonėse) ir gyventojų užimtumo tyrimų rezultatais (apklausiant 15 metų amžiaus ir vyresnius gyventojus pagal specialiai parengtą klausimyną).[43 - p.81].

Lietuvoje užimtumo tyrimai atliekami nuo 1994 metų. Juos atlieka Statistikos departamentas [43 - p.83].

Užimtumo lygis apskaičiuojamas užregistruotų užimtų gyventojų ir visos darbo jėgos santykiu procentais:

$$E_r = \frac{E}{P} * 100\% ;$$

čia:

E_r – užimtumo lygis;

E – užimtų gyventojų skaičius;

P – darbingo amžiaus ir vyresnių gyventojų skaičius.

Į užimtų gyventojų grupę neįtraukiami neoficialioje (šešėlinėje) darbo rinkoje užimti asmenys, kurie papildytų oficialios statistikos užimtų gyventojų skaičių, ypač privačiame ūkio sektoriuje. Daug darbuotojų dėl ekonomikos restruktūrizacijos, atleisti iš valstybinių įmonių ir organizacijų, aplenkdami darbo biržas, savarankiškai įsteigė savo verslą arba isidarbinę jau

veikiančiose šešėlinėse ekonomikos įmonėse, teisiškai neįforminę darbo santykių. Darbdaviams ir darbuotojams tiesioginiai piniginiai atsiskaitymai, aplenkiant valstybės nustatytą apskaitą bei išvengiant su darbo užmokesčiu ir pelnu susijusių mokesčių, teikia abipusę naudą [35 - p.56].

Neoficialaus užimtumo mastą nustatyti yra gana kėblu, tačiau remiantis skirtingų tyrimų rezultatais galima išvesti vidurkinį rodiklį. Remiantis specialistų tyrimais, paslėptoje darbo rinkoje yra užimta apie 26 proc. darbo jėgos, neoficialiai dirba apie 7 proc. darbo jėgos.

Socialekonominiu požiūriu šešėlinė darbo rinka mažina socialinį nepasitenkinimą, didina realią darbo jėgos paklausą, užtikrina darbo vietas ir pragyvenimo šaltinį ekonomiškai aktyviems gyventojams. Antra vertus, daug ryškesni yra neigiami šešėlinės darbo rinkos bruožai: valstybės nesurinktos pajamos, neįgytas dirbančiųjų darbo stažas ir teisė į visą senatvės pensiją, galimas socialiai pavojingo ir neperspektyvaus darbo pobūdis, dvigubas užimtumo statusas, naudojantis įstatymų numatyta materialinė pagalba.

Pakankamų našaus užimtumo galimybių ir nuolatinių gyvenimo šaltinių užtikrinimas yra viena iš svarbiausių ir sudėtingiausių kiekvienos visuomenės užduočių. Pagrindiniai nacionalinės užimtumo strategijos elementai gali apimti tokias sritis:

- išsilavinimas ir profesinis parengimas,
- aplinkos gerinimas,
- aktyvų prieinamumas,
- darbui rinkos technologijos,
- viešųjų darbų programos,
- diskriminuojamos grupės,
- darbo pasidalijimas [17 - p.30].

Užimtumo problema – viena iš svarbiausių daugelio pasaulio šalių ekonominių ir socialinių problemų. Didėjantis užimtumas sudaro spartaus ekonomikos augimo prielaidas, o didėjančios gyventojų darbo pajamos garantuoja šalies stabilumą ir gyventojų gerovę. Todėl didelis ir efektyvus užimtumas yra vienas iš svarbiausių valstybės socialinės politikos tikslų, kuris gali būti sėkmingai sprendžiamas mažinant nedarbą, kuriant naujas darbo vietas [65 - p.156].

Pastebėta, kad pagrindinis rodiklis, kuris skatina užimtų gyventojų skaičiaus didėjimą, yra aukštas darbo užmokestis. Pasaulyje didėja atotrūkis tarp kvalifikuoto ir nekvalifikuoto darbo apmokėjimo, tokia tendencija būdinga ir Lietuvai. Visose ekonominėse veiklose tarnautojai uždirbo daugiau nei darbininkai. Pastaruoju metu mažėja atotrūkis tarp moterų ir vyrų darbo užmokesčio [43 - p.89].

Visame pasaulyje dažniausiai moterys dirba mažiau apmokamą darba. Daugiausia moterų dirba biudžeto išlaikomose institucijose, kuriuose darbo užmokestis nėra didelis. Be to, daug moterų

dirba slaugos bei kitus įvairių paslaugų darbus, labai reikalingus visuomenei. Tačiau šie darbai nepakankamai gerai apmokami [43 - p.91].

Lietuvoje 2009 m. priskaičiuotas bruto darbo užmokestis buvo 2118,3 Lt, vyrų – 2325,0 Lt, moterų – 1940,4 litų. Lietuvoje moterų vidutinis bruto darbo užmokestis apie 16,5 proc. žemesnis nei vyrų, nes daugelis jų dirba mažiau apmokamose veiklose bei užima mažiau atsakingas pareigas.

Bruto darbo užmokestis – ikimokestinis darbo užmokestis. [43 - p.91].

1.3. Teoriniai gyventojų nedarbo aspektai

Tarp daugelio ekonominių procesų reikšmingą vietą užima ir analizės reikalauja nedarbas.

Nedarbas – tai darbo jėgos, kaip gamybinio veiksnio, neužimtumas, nepanaudojimas gamyboje, o tai reiškia, kad visuomenė neturi galimybių pagaminti ir įsigyti papildomų prekių ir paslaugų, nes negauna darbo užmokesčio, arba neturi pajamų šaltinio – darbo [21 - p.69].

Darbo rinkos būklę, be užimtųjų, bedarbių, darbo jėgos skaičiaus, apibūdina nedarbo lygio rodiklis, t.y. ekonominis rodiklis, nusakantis, kokia darbo jėgos dalis yra neužimta; tai asmenų, galinčių ir norinčių dirbti, tačiau neturinčių tinkamo darbo, santykio su visais darbingais gyventojais, procentinė išraiška [38 - p.184].

Lietuvoje, kaip ir kitose šalyse, nedarbo lygis bei bedarbių skaičius nustatomas dviem būdais: bedarbių apskaita teritorinėse darbo biržose ir Statistikos departamento atliekamais užimtumo tyrimais. Todėl išskiriamas registruotas nedarbas bei nedarbas pagal tyrimų duomenis.

Registruotas nedarbo lygis nustatomas pagal darbo biržose registruotų bedarbių skaičių ir darbo jėgos santykį. Darbo biržos registruoja bedarbius, kurie ieškodami darbo kreipiasi į Valstybinę darbo biržą. Tačiau nemažai bedarbių darbo ieško ir kitais būdais: privačiose darbo biržose, per žiniasklaidos priemones ir internetą. [43 - p.91].

Nedarbo lygis pagal užimtumo tyrimų duomenis, Statistikos departamento atliekamos užimtumo tyrimuose bedarbiai apibrėžiami pagal Tarptautinės darbo organizacijos (TDO) rekomendacijas. „Bedarbiai – tiriamojo amžiaus asmenys (15 metų ir viresni), kurie tiriamąją savaitę neturėjo mokamo darbo ar pajamas duodančio užsiėmimo, jį suradę galėjo artimiausiu metu pradėti dirbti, įvairiais būdais aktyviai ieškojo darbo: kreipėsi į valstybinę ar privačią darbo biržą, darbdavius, pažįstamus, gimines, žiniasklaidą, laikė testus dėl priėmimo į darbą, ieškojo žemės, patalpų ar įrengimų, leidimų, licencijų ar finansinių išteklių savo verslui plėtoti“. Bedarbių grupei pagal TDO priskiriami ir neaktyvūs gyventojai (moksleiviai, studentai), kurie nori dirbti ir įvairiais būdais ieško darbo. [43 - p.92].

Bedarbių skaičius, gyventojų užimtumo tyrimų duomenimis, žymiai didesnis nei registruotų darbo biržoje, nes į valstybines darbo biržas kreipiasi tik apie pusę

vis daugiau bedarbių, ieškodami darbo, kreipiasi į valstybinę darbo biržą, todėl nedarbo lygių duomenis, pateikti užimtumo tyrimų ir darbo biržos, artėja vienas prie kito. [43 - p.92].

Darbo jėgą sudaro bendras dirbančiųjų, tinkamų darbuotis šalies ūkyje skaičius. Nedarbo lygis apskaičiuojamas užregistruotų bedarbių ir visos darbo jėgos santykiu procentais:

$$U_n = \frac{U_F + U_S}{LF} * 100\%;$$

čia:

U_n - natūralusis nedarbo lygis;

U_F - laikinasis nedarbas;

U_S - struktūrinis nedarbas (bedarbių skaičius);

LF – darbo jėga.

Mūsų statistika neturi tikslių duomenų apie dirbančiųjų skaičių, ypač privačiame sektoriuje. Todėl nustatant nedarbo lygio rodiklius, rekomenduojama remtis darbingo amžiaus gyventojų skaičiumi. Tačiau tokia šio rodiklio apskaičiavimo metodika turi esminių trūkumų, kadangi ne visi darbingo amžiaus gyventojai gali ir nori dirbti. Dalis jų yra invalidai arba riboto darbingumo žmonės. Kiti turėdami legalų arba nelegalų pajamų šaltinį, nenori dirbti samdos sąlygomis, todėl darbingo amžiaus gyventojų skaičius dažniausiai yra didesnis už ekonomiškai aktyvių gyventojų skaičių, ir nedarbo rodiklio reikšmė sumažinama.

Jeigu nedarbo lygis siekia 3-5 %, tai šalyje būna taip vadinamas natūralus nedarbo lygis, kuriam esant ekonomika funkcionuoja visiško užimtumo sąlygomis.

Yra daugybė įvairių nedarbo klasifikacijų, bet nė viena iki šiol negali būti pavadinta, bei daugybė jų klasifikacijų. Šis apibrėžimas paaiškinamas sakančiomis priežastimis. Visų pirma, skirtingi tiriami priėjimai prie darbo problemos neišvengiamai sukuria įvairias klasifikacijas. Antra, statistinių duomenų dėl užimtumo specifiška gali duoti įvairius rezultatus. Šiuo metu, kai teorinėje literatūroje dominuoja analitinės klasifikacijos, empiriniuose tyrimuose dominuoja statistinės klasifikacijos. Be to, labai dažnai nedarbo kategorijos, paremtos analitine klasifikacija, neturi adekvačios statistinės bazės [68 - p.193]

Aiškinantis nedarbo kilmę, svarbią reikšmę turi jo suskirstymas į kelis tipus: frikcinis, struktūrinis ir ciklinis [22 - p.128].

Frikcinis, kitaip *tekamasis* arba *migracinis nedarbas* – tai laikinas nedarbas, kurį sąlygoja ekonomikos pokyčiai, ūkio dinamiškumas [37 - p.132]. Darbuotojai turi skirtingus polinkius bei sugebėjimus, o kiekvienai darbo vietai yra keliami profesiniai reikalavimai, be to informacija apie laisvas darbo vietas ir pretendentes į jas nėra visiškai zinoma, todėl

tikro laiko ir pastangų. Darbo vietos skiriasi darbo užmokesčio dydžiu ir darbo sudėtingumu. Frikcinis nedarbas atsiranda dėl laiko, kurio reikia darbo vietų ir darbuotojų suderinimui. Vieni žmonės ieško darbo pirmą kartą, kiti keičia darbą savanoriškai, tretį ieško darbo atleisti iš ankstesniojo. Taigi, visą laiką dali darbuotojų yra „tarp darbų“. Todėl frikcinis nedarbas yra neišvengiamas. Šis nedarbo tipas priklauso nuo dviejų veiksnių: darbuotojų kaitos masto ir darbo paieškos trukmės, kurią sąlygoja laikas, reikalingas informacijos apie laisvas darbo vietas paieškai, pokalbiams dėl įsidarbinimo, testams ir kt. Dauguma ekonomistų mano, kad jis netgi naudingas, nes darbuotojai pereina iš blogiau apmokamo darbo į geriau apmokamą, didėja jų pajamos, išteklių pasiskirstymas tampa racialesnis, tuo pačiu išauga ir realiojo nacionalinio produkto apimtis. Frikcinio nedarbo apimtis gana stipriai priklauso nuo darbo rinkos institucijų, jų veiklos efektyvumo skleidžiant informaciją apie laisvas darbo vietas ir ieškančiuosius darbo. Frikcinis nedarbas yra paieškos bedarbystės teorijos objektas [57 – p.242].

Struktūrinis nedarbas – kai darbo paklausos struktūra neatitinka darbo pasiūlos struktūros (kvalifikacijos, profesijų, šakų ar teritorijų požiūriu). Tokia padėtis susidaro keičiantis gaminamos produkcijos nomenklatūrai bei jos technologijai, t.y. mokslo ir technikos pažangos sąlygomis. Ekonomikos plėtojimąsi, augimą visada lydi struktūriniai pokyčiai. Vis didesnę poveikį turi ir tarptautinio (globalinio) masto ūkiniai pokyčiai, ekonominių ryšių spartus plėtojimas [24 - p.216].

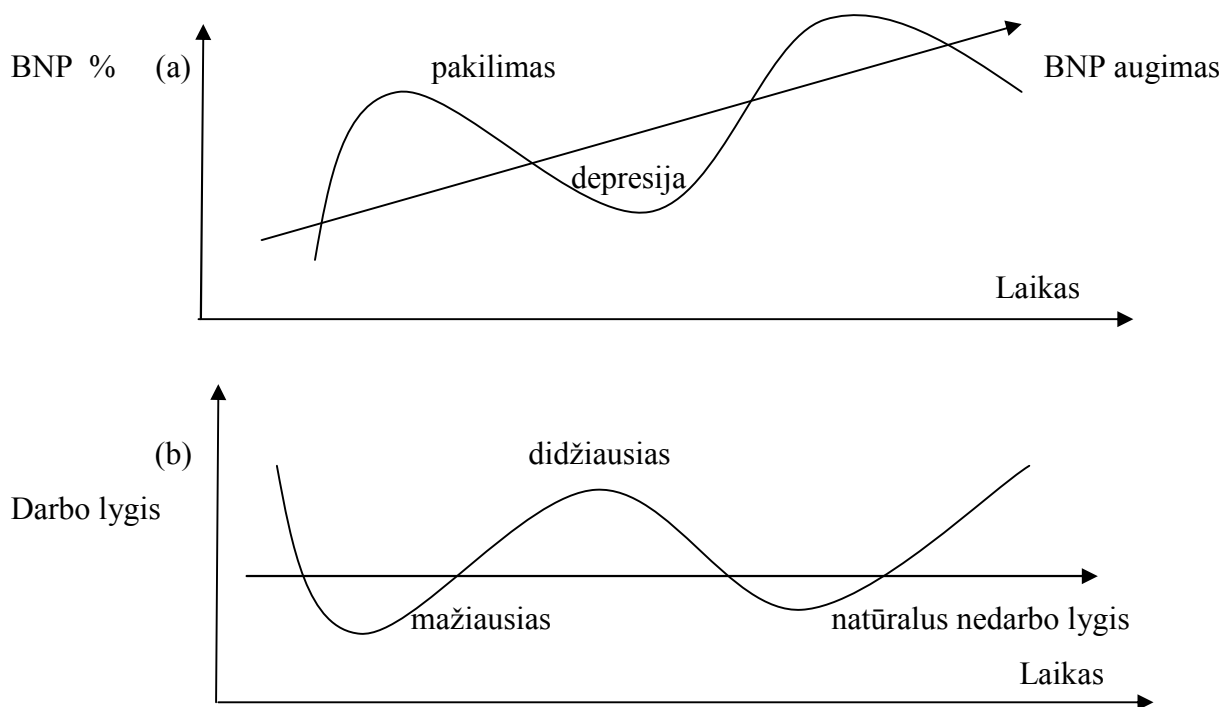
Struktūrinį nedarbą atskirti nuo frikcinio nelengva. Esminis skirtumas tas, kad frikciniai bedarbiai turi reikalingų darbo įgūdžių, kuriuos jie gali parduoti, o kartais ir pakeisti gyvenamąją vietą, o struktūriniai bedarbiai negali iš karto gauti darbo – jiems reikia persikvalifikuoti, papildomai mokytis, be to frikcinis nedarbas – trumpalaikis, o struktūrinis – ilgalaikis. Struktūrinis nedarbas – nedarbo forma, kurią sąlygoja gamybos techninio lygio augimas, kai esamoji dalies darbuotojų kvalifikacija neatitinka darbo paklausos reikalavimų [18 - p.94].

Bėgant laikui vartotojų paklausos sudėtyje ir technologijoje vyksta svarbūs pokyčiai, kurie savo ruožtu keičia visuminės paklausos darbo jėgai sudėtį. Dėl tokių pokyčių paklausa kai kurioms profesijoms sumažėja arba visiškai išnyksta, o pasiūla, įskaitant naujas profesijas, išauga. Nedarbas atsiranda dėl to, kad darbo rinka į šiuos pokyčius reaguoja lėtai. Išryškėja, kad dalis darbuotojų neturi įgūdžių, kuriuos galima greitai pritaikyti, jų įgūdžiai ir patyrimas paseno ir tapo nebereikalingi dinamiškai ekonomikai. Gamybos mechanizavimas ir automatizavimas, pažangų valdymo ir kontrolės sistemų įvedimas, naujų technologijų ir medžiagų kūrimas bei jų vartojimas iš esmės pakeitė darbo turinį. Dėl mokslinės technologinės revoliucijos poveikio pakito materialinės gamybos darbuotojų skaičius (jis nuolat mažėjo) ir kvalifikacinė darbo jėgos struktūra. Šiuolaikiniam ūkiui tapo reikalingi naujo tipo darbuotojai, įsisavinę keletą mokslų pagrindus ir turintys aukštą kvalifikaciją [24 – p.249].

Ciklinis arba *konjunktūrinis nedarbas* – nedarbas, sąlygojamas bendro ekonomikos nuosmukio, [48 - p.115] tai atsiranda dėl laikinai sumažėjusios visuminės paklausos, kai prekių kainos ir užmokestis nėra lankstūs. Dėl to į paklausos sumažėjimą gamintojai reaguoja ne kainų ir darbo užmokesčio, bet gamybos apimties ir darbuotojų skaičiaus mažinimu. Ciklinis nedarbas susijęs su periodiškai besikartojančiais ekonomikos nuosmukiais, krizėmis, kurių metu padaugėja laikinų bedarbių. Ciklinį nedarbą sukelia nepakankamos bendrosios išlaidos ir visuminė paklausa. Visuminės paklausos lygis nulemia gaminamos produkcijos apimtį, kurios dydį sąlygoja užimtumas. Jei visuminės paklausos lygis pagamintoms prekėms ir paslaugoms yra nepakankamas, tai dalis darbuotojų bus atleista iš darbo, sumažės bendras nacionalinis produktas (BNP). Darbuotojai pradedę darbą, bus priversti sumažinti savo išlaidas ir tai sąlygos dar didesnę nedarbą, kadangi dar labiau sumažės prekių ir paslaugų paklausa. Šis procesas gali tęstis ilgai, ir kuo bus mažesnė visuminė paklausa, tuo bus didesnis nedarbo lygis.

Ciklinis nedarbas išsiskiria esminiais metiniais užimtumo svyravimais, susijusiais su bendru ekonomikos ciklu. Kaip ir frikcinis nedarbas, ciklinis nedarbas taip pat plačiai paplitęs. Ciklinis nedarbas dažniausiai (bet nebūtinai) savo gyvavimu pralenkia frikcinį, bet būna trumpesnis už struktūrinį [70 - p.194].

Ši nedarbo rūšis atsiranda dėl darbo vietų trūkumo ir nėra sąlygota nei sezoninio, nei frikcinio, nei struktūrinio nedarbo, t.y. ji gali atsirasti dėl bendro ekonomikos nuosmukio, kai darbo jėgos paklausos lygis yra žemas visose gamybos šakose, sferose, regionuose. Priklausomybė tarp verslo ciklo fazių ir nedarbo lygio pateikta 1.3.1. paveiksle.

1.3.1. pav. Verslo ciklo ir nedarbo lygio priklausomybė

Šaltinis: Snieška V. (2001). Makroekonomika: ... 2004

Paveikslo (a) dalyje pavaizduotas verslo ciklas, o (b) dalyje – ciklinis nedarbas. Akivaizdu, kai verslo ciklas pasiekia pakilimo fazę, tai ciklinio nedarbo lygis yra mažiausias, o kai verslo ciklas pasiekia depresijos (krizės) fazę, tai ciklinis nedarbo lygis yra didžiausias, t.y. verslo ciklo ir ciklinio nedarbo kreivės vingiuoja priešinga kryptimi.

Kovojant su cikliniu nedarbu reikia remtis kai kuriomis valstybės politikos programomis, kurios lemia stabilų ir sveiką ekonomikos augimo tempą. Taip pat galima įgyvendinti bendrus šalies projektus, tokius, kaip kelių tiesimo, miesto ūkių vystymas ir modernizavimas depresijos metu bei skatinančių bendros paklausos pakilimą [19 - p.112].

Frikinis ir struktūrinis nedarbas yra neišvengiami, ypač dinamiškų ūkio pokyčių sąlygomis. Iš to seka, kad visiško užimtumo pasiekti neįmanoma, todėl vietoj jo sąvokos vartojama natūralaus nedarbo sąvoka. Natūralus nedarbas apima frikinį bei struktūrinį nedarbą.

Nedarbas laiko atžvilgiu gali būti trumpalaikis ir ilgalaikis. Trumpalaikis nedarbas trunka iki 3 mėnesių. Ilgalaikis nedarbas trunka 6 ir daugiau mėnesių bei kelia grėsmę ūkio funkcionavimui ir pačiam žmogui, nes nelieka jo pajamų šaltinio [18 - p.93]. Ilgalaikis nedarbas pakelia bendrąjį nedarbo lygį, sukelia sunkias ekonomines ir psichologines pasekmes.

Daug autorių išskiria dar vieną nedarbo tipą: sezoninį nedarbą. Sezoniniai veiksniai (klimato, biologiniai ir instituciniai veiksniai) metu bėgyje veikia produkcijos, darbo apkrovimo paklausos svyravimus. Biologiniai ir klimatiniai veiksniai ypač reikšmingi tokiose šakose, kaip žemės ūkis, statyba, turizmas ir pan. Sezoniniais bedarbiais gali tapti ir universitetų absolventai, nes baigę mokslus jie susiduria su tuo metu dėl mokslo išaugusia jaunimo konkurencija darbo rinkoje ir ilgesnį laikotarpį negali būti priskiriamas prie struktūrinio arba frikinio nedarbo.

Sunku ne tik nustatyti atskiras nedarbo rūšis, bet ir išmatuoti nedarbo lygį, nes egzistuoja nedarbo tipai, dėl kurių gaunamos paklaidos:

Prislėgtasis nedarbas. Jam priklauso nisivylę darbuotojai, kurie norėtų dirbti, bet nebeieško darbo, nes nesitiki jo gauti. Tokie žmonės neįtraukiami nei į darbo išteklių, nei į bedarbių kategoriją. Taigi, oficialioji statistika neįtraukdama į bedarbių grupę nusivylusių darbuotojų, sumažina nedarbo lygį. B. Martinkaus ir A. Savanevičienės nuomone, „prislėgtieji“ sudaro 0,1 – 0,5 proc. darbo jėgos. U. Basseler mano, kad šie bedarbiai sudaro trečdalį visų bedarbių.

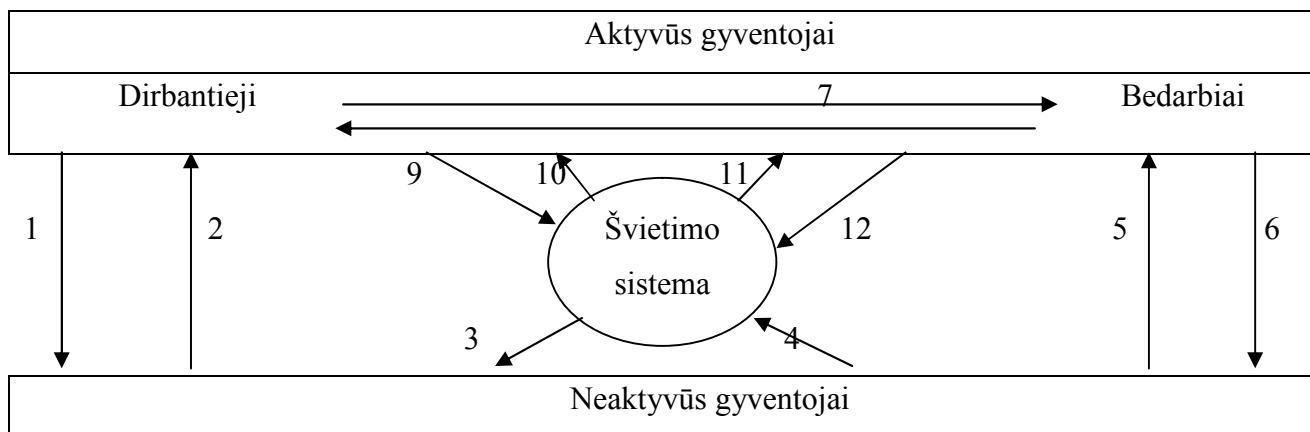
Paslėptasis nedarbas. Šis nedarbas yra suvokiamas kaip perteklinis užimtumas, [40 -p.271] neracionalus užimtumas arba priverstinis užimtumas ne visą darbo dieną, kai žmonės išleidžiami neapmokamų atostogų arba yra neatleidžiami tik todėl, kad jiems negali būti išmokėtos išeitinės kompensacijos.

Šešėlinis arba netikras *nedarbas* didina nedarbo lygį. Dalis nedirbančiųjų meluoja, sakydami, kad jie ieško darbo. Tai jie daro dėl bedarbio ar soc

Šešėlinėje ekonomikoje dirbantys žmonės taip pat oficialioje statistikoje priskiriami prie bedarbių, taigi, ir šešėlinė ekonomika didina oficialų bedarbių skaičių. Šis nedarbas sudaro 10 – 20 proc. registruotų bedarbių skaičiaus.

Šių nedarbo rūšių santykis priklauso nuo šalies ekonominio lygio, nedarbo tarnybų veiklos ir nedarbo pašalpų dydžio bei jų mokėjimo trukmės. Jeigu šalyje egzistuoja aukštas ekonomikos išsivystymo lygis, prislėgtasis bei šešėlinis nedarbas yra mažesni nei šalyse, kuriose ekonomikos išsivystymo lygis žemas. Jeigu mokamos santykinai didelės nedarbo pašalpos ir jos mokamos ilgą laikotarpį, šešėlinis nedarbas yra aukštesnis. Lietuvoje yra neįvertinamas tikrasis nedarbo mastas, nes egzistuoja gana didelis prislėgtasis nedarbas. Todėl tinkamiausias nedarbo nustatymo būdas yra apklausos būdas, oficiali darbo biržų statistika neatspindi tikros padėties darbo rinkoje.

Kiekvieną žmogų galima priskirti vienai iš trijų kategorijų: dirbantis, bedarbis arba nepatenkantis į darbo jėgos sudėtį. Charakteringa išvystytos ekonomikos šalių darbo rinkos ypatybė yra žmonių perėjimo iš vienos kategorijos į kitą intensyvumas. Darbo rinkoje vykstantis judėjimas pavaizduotas 1.3.2. paveiksle.

1.3.2.pav. **Srautai darbo rinkoje**

Šaltinis: Matiušaitytė R. Darbo rinkos probleminės grupės ir jų padėties gerinimas. Vilnius. 2001 p.12

Judėjimas vyksta tarp darbo jėgos ir neaktyvių gyventojų (1, 2 rodyklės): iš darbo jėgos į neaktyvių gyventojų tarpą asmenys gali pasitraukti savo noru (pvz. vaikų auginimui) arba išėję į pensiją. Abipusis judėjimas vyksta tarp neaktyvių gyventojų ir bedarbių (5, 6 rodyklės): bedarbiai gali nustoti ieškoti darbo, o neaktyvūs gali pradėti jo ieškoti. Taip pat vyksta abipusis judėjimas tarp dirbančiųjų ir bedarbių (7, 8 rodyklės): dirbantieji gali darbą prarasti ar patys iš jo išeiti, bedarbiai gali būti įdarbinti. Judėjimas vyksta tarp dirbančiųjų ir švietimo sistemos (9, 10 rodyklės): dirbantieji gali atsisakyti darbo dėl mokymosi, o baigę mokslus pradėti dirbti. Bedarbiai taip pat gali pradėti mokytis (12 rodyklė), o baigusieji mokslus gali patekti į bedarbių gretas (11 rodyklė). Taip pat vyksta abipusis judėjimas tarp neaktyvių gyv

esančiųjų (3, 4 rodyklės): neaktyvūs gyventojai gali pradėti mokytis, o baigę mokslus tapti darbo jėga. Reikia pažymėti, kad dalis dirbančiųjų kartu gali ir mokytis, šis aspektas schemoje neatsispindi. [41 - p.13]

Bedarbiais žmonės tampa dėl labai įvairių priežasčių. Galbūt laikinai būti be darbo arba „tarp darbų“ atitinka kai kurių žmonių poreikius. O gal apskritai mažėja tam tikrų specialybių darbuotojų poreikis.

1.4. Nedarbo priežastys

Nagrinėjant svarbiausias nedarbo ir jo lygio kitimo priežastis reiktų atsižvelgti į dvi pagrindines rinkos teorijos pozicijas: neoklasikinę ir keinsistinę.

Neoklasikinė ekonomikos teorija, nagrinėdama darbo rinkos funkcionavimą, priima tokias prielaidas:

- Darbas yra standartizuota, homogeniška prekė. Nagrinėjamoje ūkio šakoje visi darbuotojai yra vienodai kvalifikuoti.
- Samdomieji darbuotojai visiškai mobilūs, nėra jokių kliūčių pakeisti darbo vietą.
- Darbuotojai ir darbdaviai turi išsamią informaciją apie darbo sąnaudas ir rezultatus.
- Egzistuoja tobula konkurencija [57 – p.98].

Kartais nurodomos ir kitos neoklasikų priimamos prielaidos: racionalus rinkos dalyvių elgesys, nerinkos savitarpio priklausomumo nebuvimas, realizuojama visa pagaminta produkcija, valstybės ir visuomenės įstaigos nesikiša į darbo santykius, greitas prisitaikymas prie pasikeitusių sąlygų, preferencijų stabilumas.

Remiantis pagrindine neoklasikinės teorijos teze, darbo rinka laivosios rinkos sąlygomis turi tendenciją savaime pasiekti pusiausvyrą, t.y. maksimalų visiško užimtumo lygį, esant tam tikram ekonomikos išsivystymo lygiui ir finansinėms galimybėms. Teoriškai tai bus lygis, kurį pasiekus darbą galės susirasti visi norintys dirbti, esant tam tikram darbo užmokesčio lygiui.

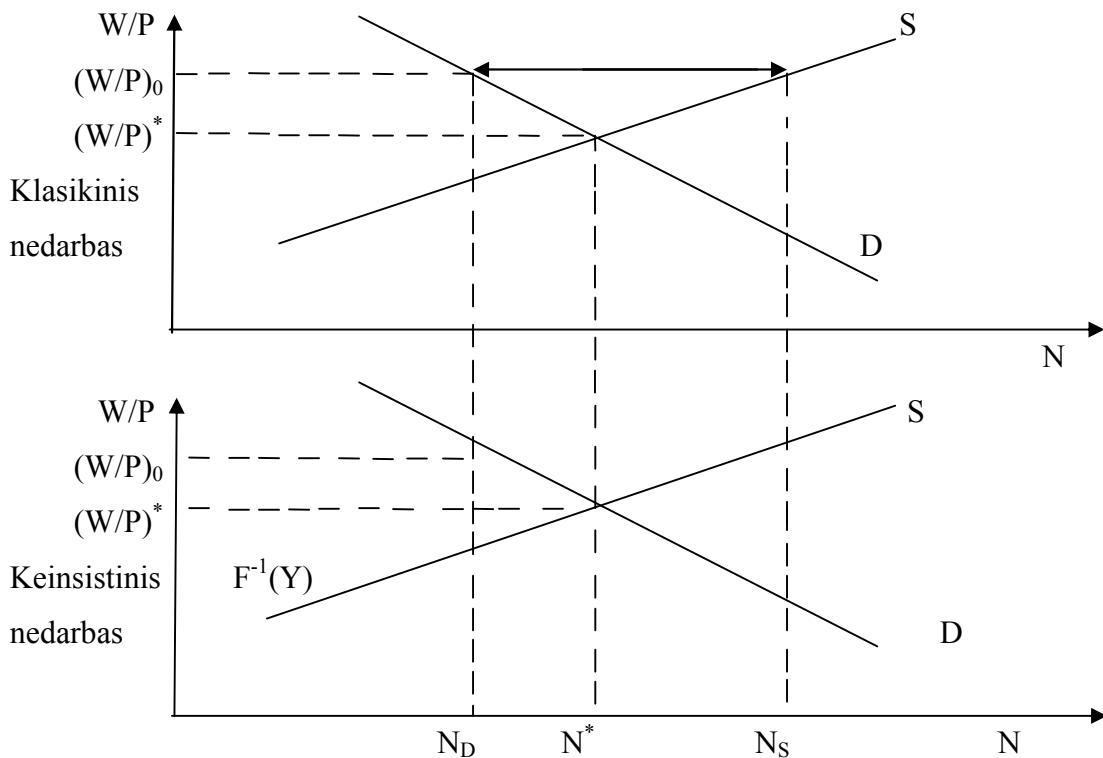
Neoklasikai teigia, kad visiškas užimtumas gali nusistovėti savaime. Pagrindinis jo realizavimo mechanizmas – darbo užmokesčio tarifų pasikeitimai. Neoklasikų nuomone, pagrindinė didelio nedarbo priežastis – laivosios rinkos mechanizmų veikimo apribojimai. Jie atsiranda dėl netinkamos darbo apmokėjimo politikos, kurios rezultatas nelankstus darbo užmokestis [58 - p.381]

J.M. Keynes pagrindinį dėmesį skyrė tautos pajamų ir užimtumo pokyčiams. Jis nurodė, kad esant laivosios rinkos sąlygoms visuomenėje pusiausvyrą automatiškai nenusistovi. Jis domėjosi makroekonominėmis problemomis, į kurias neatsižvelgė neoklas

nagrinėjo sąsajoje su prekių ir finansų rinkomis. Pagal J.M. Keynes krizės ir užimtumo problema yra būdinga rinkos ekonomikos sistemai. Nedarbas yra ekonomikos krizių pasekmė. J.M. Keynes teorijoje darbo užmokestis nėra pagrindinis kintamasis, apsprendžiantis užimtumo lygį. Čia užimtumo lygis priklauso nuo bendros paklausos. Vartojimas ir investicijos apsprendžia užimtumo lygį. Su šiuo užimtumo lygiu yra susiję realus darbo užmokestis, kuris yra bendrų ekonomikos procesų padarinys. J.M. Keynes nustatomas ne kaip darbo paklausos ir pasiūlos sąveika, bet remiantis visumine pakausa ir pasiūla. Paklausos darbui mažėjimas – tai ne darbo užmokesčio kitimo, o gamybos mažėjimo rezultatas.

J.M. Keynes iš neoklasikų perėmė dvi prielaidas: darbo užmokesčio priklausomybę nuo ribinio darbo našumo ir mažėjančias ribines pajamas didinant darbo kiekį. Taip pat J.M. Keynes neatmetė prielaidos, jog prekių rinkoje kaina susidaro tobulos konkurencijos sąlygomis. Neoklasikinės teorijos prielaidas, jog kainos ir darbo užmokestis yra lankstus, rinkose egzistuoja tobula konkurencija, ir ypač nerealią neoklasikinės teorijos prielaidą apie visišką rinkos subjektų informuotumą J.M. Keynes atmetė.

J.M. Keynes padarė šias pagrindines išvadas: užimtumas sąlygojamas paklausos, net ir ilgame laikotarpyje yra galima masinė bedarbstybė, o ilgesniais stagnacijos laikotarpiais egzistuoja aukštas nedarbo lygis, vyriausybė nedarbą gali pašalinti monetarinės ir fiskalinės politikos priemonėmis.

1.4.1. pav. **Situacija darbo rinkoje pagal neoklasikinę ir keinsistinę teoriją**

Šaltinis: Matiušaitytė R. Darbo jėgos migracija Europos sąjungoje ir Lietuvoje. Ekonomika. Miokslas darbai.

N.63. 2003.

Created with

Neoklasikinė ir keinsistinė teorijos neišstumia viena kitos, bet dalinai gali persidengti. 1.4.1 paveiksle pateikiama skirtinga vienodo nedarbo lygio interpretacija pagal neoklasikinę ir keinsistinę teorijas.

Kaip matome, situacija darbo rinkoje ta pati (toks pat realus darbo užmokestis (W/P), darbo paklausa ir pasiūla, bedarbių skaičius (N_s-N_D), tačiau ji gali būti skirtingai interpretuojama. Ar pateiktas realusis darbo užmokestis (W/P) sutampa su pusiausvyros lygiu, kaip rodo keinsistinis modelis, ar jis yra per aukštas tam, kad darbo rinkoje nusistovėtų pusiausvyra, kaip rodo klasikinis modelis, negalima nusakyti vienareikšmiškai, nes realus darbo užmokestis nėra lengvai stebimas ir koreguojamas dydis.

Pagal klasikinę teoriją tas pats nedarbo lygis aiškinamas pernelyg aukštu realioju darbo užmokesčiu, o pagal keinsistinę – nepakankamai visuminę paklausą (realizacijos apribojimas). Neoklasikinė teorija esant šiai situacijai siūlo mažinti realų darbo užmokestį iki W/P^* lygio, tokiu būdu neoklasikinėje teorijoje būtų pasiekta pusiausvyros darbo rinkoje būseną (N^*). Tuo tarpu keinsistiniame modelyje matome, kad net sumažėjus realiam darbo užmokesčiui dėl realizacijos apribojimo egzistuoja nedarbas, nes įmonės ir toliau samdytų N_D kiekį darbuotojų.

Tiek neoklasikinė, tiek keinsistinė teorijos nagrinėja tik vieną darbo rinką. Tačiau vieningos darbo rinkos neegzistuoja. Tikrovėje ją sudaro daug atskirų darbo rinkų teoriniu, profesiniu ir kt. požiūriais. Todėl yra įmanoma, jog vienu metu egzistuoja tiek darbo trūkumas, tiek perteklius atskiruose darbo rinkos segmentuose. Nei klasikinė, nei keinsistinė teorija to neatspindi.

Tiek neoklasikų, tiek ir keinsistų siūlymų nedarbo lygiui mažinti nėra įmanoma lengvai įgyvendinami, nes ir realus darbo užmokestis, ir reali paklausa yra susiję tarpusavyje ir nėra lengvai valdomi procesai. Kainų lygis, reali prekių paklausa, užimtumas ir realus darbo užmokestis susiję tarpusavyje. Todėl nėra įmanoma manipuliuoti vienu dydžiu, neveikiant kitų. Niekas negali disponuoti realiu darbo užmokesčiu. Nominalų darbo užmokestį apsprendžia darbdavių ir profsąjungų susitarimai bei rinkos jėgos, o kainų lygį apsprendžia įmonės, todėl realus darbo užmokestis yra abiejų procesų pasekmė. Fiskalinės politikos instrumentais yra valdoma nominali prekių paklausa, tuo tarpu reali paklausa priklauso taip pat ir nuo kainų lygio.

Pagal neoklasikinę teoriją tik trumpu laikotarpiu yra įmanomas nedarbas. Taip iš karto eliminuojama ilgalaikių bedarbių problema, pagal šią teoriją ilgalaikis nedarbas yra neįmanomas, nes ilgu laikotarpiu darbo rinka grįžta į pusiausvyrą: egzistuoja tik savanoriškas nedarbas. Remiantis neoklasikine teorija, ilgalaikį nedarbą galima paaiškinti tik vienu atveju: kai tobulas darbo rinkos funkcionavimas sutrikdytas dėl nustatyto aukštesnio nei pusiausvyros lygis, minimalaus darbo užmokesčio. Tokiu atveju nedarbas egzistuoja ilgą laiką. Tačiau neaišku, kodėl į bedarbių gretas dažniau patenka vienos asmenų grupės nei kitos, t.y. neaišku, kodėl bedarbių gretose dažniau atsiduria vyresni asmenys, moterys, jaunimas, ji „n

bedarbių struktūros ir atskirų asmenų grupių padėties darbo rinkoje, nes daro prielaidą, jog darbo jėga yra homogeniška [58 - p.382].

Keinsistinė teorija labiau domisi nedarbo problema, atskirai nenagrinėdama procesų darbo rinkoje. Nors pagal šią teoriją yra įmanomas ilgalaikis nedarbas, tačiau vėlgi neaišku, kokia šio nedarbo struktūra. Ir ši teorija negali paaiškinti, kodėl į bedarbių gretas dažniau patenka specifinės asmenų grupės.

Apibendrinant abu aptartus (klasikinį – neoklasikinį ir makroekonominį (keinsistinį) darbo rinkos modelius galima padaryti išvadas: abiejuose modeliuose darbo pasiūla auga augant darbo užmokesčiui. Tačiau neoklasikų nuomone darbo pasiūla priklauso nuo realaus darbo užmokesčio kitimo, kuris yra visiškai lankstus tiek augimo, tiek ir mažėjimo linkme. Tuo tarpu keinsistų nuomone darbo pasiūla priklauso nuo darbo užmokesčio tarifo, nelankstaus mažėjimo kryptimi ir lankstaus augimo linkme. Darbuotojai turi pinigų iliuziją, t.y. jie pastebi tik darbo užmokesčio kitimą ir neatsižvelgia į jo santykį su kainomis.

Neoklasikai darbo rinkos pusiausvyrą prilygina visiškam užimtumui ir pagal jų teoriją ilgame laikotarpyje visada grįžtama į pusiausvyrą. Keinsistų pusiausvyra nesutampa su visišku užimtumu. Rinkoje esant pusiausvyrai dėl darbo užmokesčio nelanksumo jo mažėjimo kryptimi egzistuoja nedarbas. Todėl vyriausybė turi įsikišti, kad didindama išlaidas, didintų visuminę paklausą [22 – p.92].

Darbo praradimą sąlygoja daugelis priežasčių. Virš devyniasdešimt procentų visų apklaustųjų Lietuvos gyventojų nurodė, kad neteko darbo dėl ekonominių priežasčių – etatų mažinimo, gamybos pertvarkymo ir pan., ir tik keleta procentų atsakė, kad taip įvyko dėl įvairių asmeninių priežasčių.

Viena iš pagrindinių bedarbystės priežasčių *rinkos nelankstumas*, kas apsunkina darbo pasiūlos ir paklausos suderinamumą. Visada yra žmonių, kurie ieško darbo ir laisvų darbo vietų. Tačiau realiai tik nedidelė dalis bedarbių randa darbą. Dažniausiai darbo pasiūlos struktūra – darbuotojų kvalifikacinės, profesinės ir kt. charakteristikos neatitinka jos paklausos struktūros.

Kita nedarbo priežastis – per *aukštas darbo užmokesčio lygis*. Jei šis lygis yra per aukštas palyginti su tuo, kuriam esant visi norintys dirbti suranda darbą, tai neišvengiamai atsiranda pasiūlos perteklius darbo rinkoje.

Dar viena priežastis – *spartus gyventojų skaičiaus augimas*, dėl to didėja konkurencija darbo rinkoje. Tik dirbtinai apribojant gyventojų prieaugį, galima įveikti nedarbą, taip dažniausiai būna silpnai išsivysčiusiose šalyse.

Psichologinės priežastys, vertusios pasitraukti darbuotoją iš darbo vietos – nusivylimas, darbo saugumo jausmo praradimas, rytdienos baimė, problemos, kylančios dėl santykių tarp darbuotojų įmonėje.

Ekonominės krizės taip pat sukelia bedarbybę, dabartiniu metu jos nėra tokios gilios ir aštrios, tačiau jos nuolat pasikartoja.

Dėl minimalaus darbo užmokesčio didinimo įmonės priverstos atleisti žmones. Darbuotojai gali ir sutikti gauti mažiau, bet mokėti mažiau draudžiama. Dėl šios priežasties legalios darbo jėgos tampa nelegaliomis, todėl didėja šešėlinis užimtumas.

Pasak Valentinavičiaus, didžiausią įtaką užimtumo ir nedarbo lygiui darantys veiksniai yra šie:

1. Ekonominis augimas ir užimtumo kitimas ūkio sektoriuose. Didėjantis BVP daro įtaką darbo vietų skaičiaus didėjimui, taigi ir nedarbo lygio mažėjimui. Remiantis išsivysčiusių šalių užimtumo struktūrinių pokyčių analize galima teigti, kad pramonė Europoje nėra svarbiausias darbo vietų kūrimo šaltinis. Tačiau darbo vietų sumažėjimas pramonėje gali turėti svarbų poveikį visai užimtumo situacijai. Tuo tarpu daugiausiai naujų darbo vietų sukuriama paslaugų sektoriuje, kuris yra sparčiausiai besivystantis.

2. Darbo sąnaudų lygis. Svarbiausias dalykas, didinantis užimtumą, yra ribinių darbo sąnaudų ir ribinio darbo produkto santykis. Kai kuriuose ūkio sektoriuose didelės darbo sąnaudos gali stabdyti darbo vietų kūrimą, nes darbas, kuriam reikia aukštos kvalifikacijos, nepasiekia efektyvaus produktyvumo lygio, kad būtų galima padengti papildomas įdarbinimo sąnaudas. Bendros darbo sąnaudos yra svarbus konkurencingumo indikatorius, o jų struktūra svarbi užimtumui.

3. Darbo rinkos reguliavimo nelankstumas. Daugelis ekonomistų didelio nedarbo priežastimi mano esant pernelyg sureguliuotą Europos socialinės apsaugos sistemą. Darbo rinkos reguliavimas ES valstybėse skiriasi. Pastebėta, kad ES regionai, kur didesnis užimtumas, turi ir labiau išsilavinusią ir apmokytą darbo jėgą bei tobulesnę darbo santykių sistemą. Valstybės narės, kurių rinka labiau sureguliuota, turi šiek tiek mažesnę užimtumą nei mažesnio reguliavimo valstybės.

4. Inovacijų (modernių technologijų) diegimo tempai. Apskritai technologinė pažanga gerovę kuria dviem būdais: 1) didinant darbo jėgos bei kapitalo produktyvumą ir tuo padidinant bendrą produktyvumo lygį; 2) tausojant išteklius ar pateikiant inovacinius produktus. Tai sudaro sąlygas rasti naujų rinkų, plėsti gamybą, didinti investicijas ir kurti naujas darbo vietas. Inovacijų įtaka ekonominiam augimui bei darbo vietoms labai priklauso nuo visuomenės gebėjimo prisitaikyti, t.y. nuo daugelio socialinių – ekonominių veiksnių, tokių kaip: teisinė ir įstatyminė aplinka; intelektinės nuosavybės apsauga; įmonių konkurencingumas; kliūčių inovacijoms plisti spektras ir kitų [65 - p.163].

Taigi nedarbo priežastys yra labai įvairios, jos skirtingai veikia nedarbo lygį įvairiose šalyse, dažnai jų būna visas kompleksas, ir sudėtinga nustatyti svarbi

1.5. Nedarbo nuostoliai ir ekonominė – socialinės pasekmės

Nedarbas tiesiogiai veikia žmogų ir visą šalies ekonomiką. Nedirbantys šalies gyventojai praranda pajamas, darbinę patirtį, patiria finansinį bei psichologinį diskomfortą, pablogėja jų sveikata ir darbingumas. Tyrimais nustatyta, kad nedarbo psichologiniai padariniai tiesiogiai priklauso nuo ekonominių gyvenimo sąlygų ir skurdo. Nedarbas veikia asmenybę ir jos elgseną bei santykius su aplinka: sumažėja gebėjimas prisitaikyti, prarandamos bendravimo galimybės, nutrūksta įprastiniai, svarbūs socialiniai ryšiai [7 - p.58].

Bedarbystės atveju darosi problematiškas racionalus darbo išteklių naudojimas – negrįžtamai prarandamas darbo laikas, susidaro bendrojo nacionalinio produkto nuostoliai – sumažėja BNP apimtis, visuomenė praranda galimas pagaminti prekes ir paslaugas, mažėja nacionalinės pajamos, visuomeninis vartojimas. Tuo pačiu mažėja valstybės biudžetas, dėl ko mažiau lėšų skiriama gyventojų socialiniams, ekonominiams ir kultūriniais poreikiams.

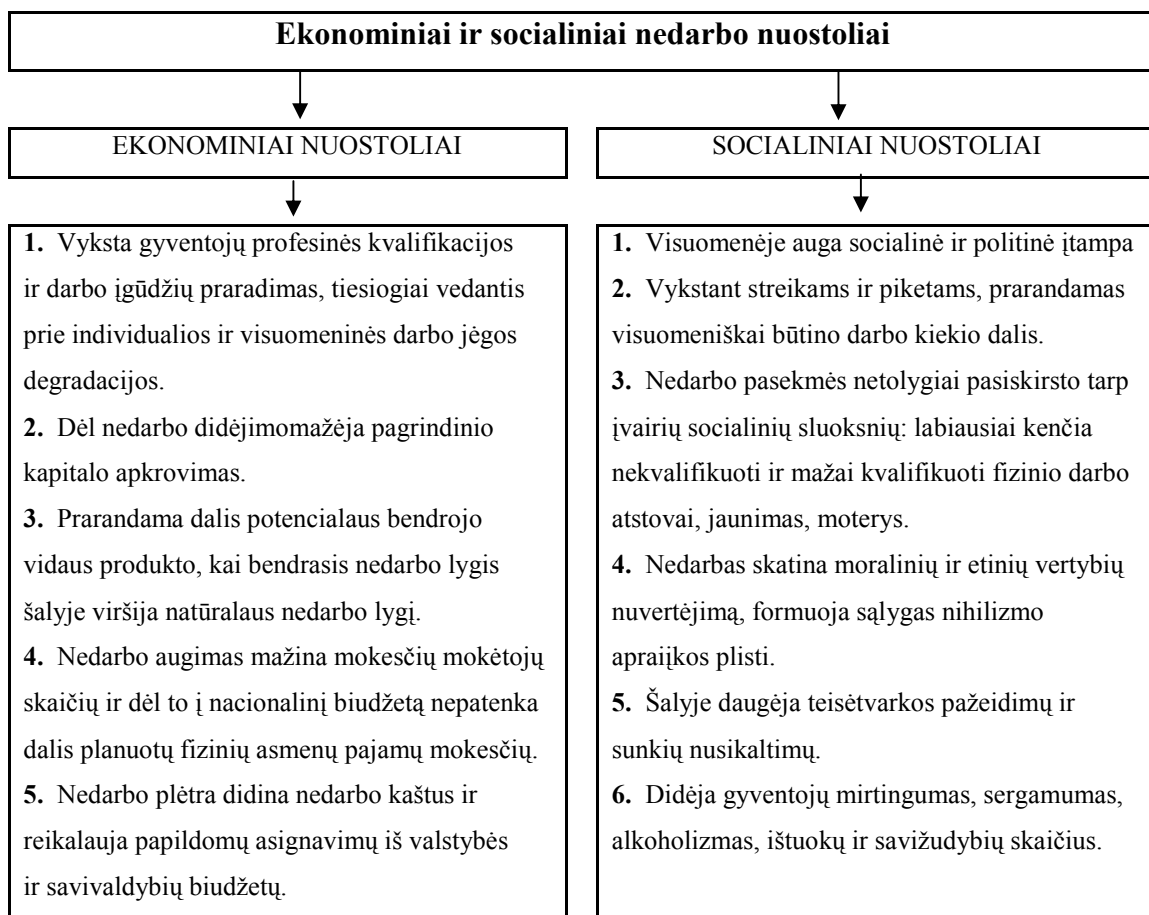
Dėl minimalaus darbo užmokesčio didinimo dalis legalios darbo jėgos pereina į nelegalią, todėl padidėja neoficialus darbo užimtumas. Jis turi ir pozityvių ir negatyvių bruožų. Pozityvus jis tuo, kas ši rinka didina realią darbo jėgos paklausą, užtikrina darbo vietas ir pragyvenimo šaltinį, o joje atliekamas darbas yra dažnai visuomeniškai reikalingas ir naudingas.

Negatyvūs šešėlinės darbo rinkos bruožai būtu:

- valstybės biudžetas praranda nemažą dalį realių pajamų, nesurinkdamas šešėliniame sektoriuje fizinių ir juridinių asmenų bei pridėtinės vertės mokesčių;
- dirbantys šioje užimtumo sferoje neįgyja oficialaus stažo ir teisės į pilną senatvės pensiją;
- šešėlinėje ekonomikoje atliekama veikla gali įgauti socialiai pavojingo ir neperspektyvaus darbo pobūdį, kuris susijęs su narkotikų, alkoholio ir kitų falšifikuotų prekių gamyba bei kontrobanda;
- užimti neoficialioje darbo rinkoje gyventojai gali registruotis darbo biržoje kaip oficialūs bedarbiai, tuo iškreipdami tikrąjį bedarbių skaičių ir gauti bedarbio pašalpą, materialinę pagalbą arba įstatymų nustatytas lengvatas.

Manoma, kad tokiose šalyse kaip Baltarusija, Rusija ir Ukraina neoficiali ekonomika pagamina pusę bendrojo nacionalinio produkto. Lietuvoje šis ūkio sektorius gamina 30 – 40 proc. metinio vidaus produkto [49 - p.25].

Vertinant nedarbo nuostolius plačiąja prasme – šalies ekonomikos požiūriu – iškyla ne tik neefektyvaus darbo jėgos ir kitų gamybos išteklių panaudojimo nuostoliai, bet ir didėjančio nedarbo, mažėjančio gyvenimo poreikių tenkinimo bei didėjančio šalies gyventojų psichologinio ir socialinio nuosmukio pasekmės. Ekonominių ir socialinių nedarbo nuostolių įvertinimas apibendrintai pavaizduotas 1.5.1 paveiksle.

1.5.1 pav. **Ekonominiai ir socialiniai nedarbo nuostoliai**

Šaltinis: Paulavičius K. B. Darbo rinka. V.: VPU leidykla, 2002.

Kai ekonomika nepajėgi sukurti pakankamai darbo vietų visiems norintiems ir galintiems dirbti, tai šalis netenka dalies nacionalinio produkto – jis lieka nepagamintas. Šį atsilikimo ryšį tarp nedarbo lygio ir BNP pirmasis nustatė makroekonomikos tytinėtojas Artūras Okanas.

Makroekonomikos požiūriu bendrojo vidaus produkto nuostoliai dėl nedarbo vertinami remiantis *Okun'o dėsnium* – empirinė nedarbo ir realaus ekonominio augimo (BVP) tempų priklausomybė, pagal kurią realiojo BVP 2 – 3 proc. pokytis siejamas su 1 proc. nedarbo lygio pokyčiu priešinga kryptimi [58 – p.201].

Šis dėsnis rodo, kad natūralaus nedarbo lygio viršijimas 1 proc. sumažins potencialų bendrąjį vidaus produktą vidutiniškai 2,5 proc. Potencialaus bendrojo vidaus produkto nuostoliai gali būti apskaičiuojami pagal formulę:

$$\gamma = \frac{Q_P + Q_F}{Q_F} \text{ arba } a^* (U_T - U_N)$$

čia: Q_P – potencialus bendrasis vidaus produktas, kuris galėtų būti pagamintas esant visiškam gyventojų užimtumui ir natūraliam nedarbo lygiui,

Q_F – faktinis bendrasis vidaus produktas, pagamintas šalyje per tam tikrą laikotarpį (dažniausiai per metus),

U_r – faktinis nedarbo lygis šalyje,

U_n – natūralus nedarbo lygis visiško užimtumo sąlygomis,

a – koeficientas, apskaičiuotas empiriniu būdu ($a = 2,5$).

Nuostoliai dėl nedarbo tautos ūkyje susidaro ne tik dėl nepagamintų prekių ar paslaugų, bet ir dėl išmokėtų nedarbo pašalpų. Visi dirbantieji moka nedarbo draudimui iš savo darbo užmokesčio, ir vyriausybė kompensuoja bedarbiams pajamų sumažėjimą. Moka visi, tuo tarpu pašalpas gauna tik bedarbiai.

Tačiau tai nėra pagrindinis ekonominis nedarbo nuostolis, ir kai ekonomika negali aprūpinti visų norinčių darbo vietomis, prarandamas vertingas resursas: potencialios prekės ir aptarnavimai. Tai ir yra svarbiausiai ekonominis nedarbo nuostolis.

Nedarbas nuskurdina kraštą. Keičiasi ir demografiniai procesai: mažėja gimstamumas, senėja darbo jėga. Nedarbas tiesiogiai veikia ir patį žmogų. Finansiniai sunkumai lemia žmogaus psichologinę krizę, kurios ekonomiškai išmatuoti neįmanoma. Ilgalaikis nedarbas turi didelį poveikį šeimos biudžetui. Jei nedarbas trunka ilgiau nei 6 mėnesius, o nedirbančiojo asmens šeima neturi kitų pajamų, tai šeimos išlaidos per mėnesį artėja prie minimalaus gyvenimo lygio, ir šeima atsiduria prie skurdo ribos.

Kita nedarbo pasekmė žmogui yra jo dabartinės patirties praradimas, o ši patirtis – vertingas turtas. Netekęs darbo, darbuotojas ne tik nebekaukia naujų darbo įgūdžių, bet ir silpnėja įgytųjų sugebėjimai ir žinios. Nedarbas demoralizuoja žmogų, padeda plisti psichinėms ligoms, nusikaltimams, savižudybėms, kenkia sveikatai ir t.t.

Lietuvos sociologai ir psichologai įsitikinę, kad pavojingų socialinių reiškinių plitimas visuomenėje yra tiesioginė didėjančio nedarbo pasekmė.

O kai kurie ekonomistai mano, kad nedarbas, atsiradęs laisva valia, žmogui naudingas.

Nedarbas žmogui suteikia tokią vertybę kaip laisvalaikis. Kai kurie žmonės mano, jog laisvalaikis yra didesnė vertybė nei darbo pajamos. Be to jie tiki, kad po kiekvienos nedarbo pertraukos, jie gaus geresnį darbą ir aukštesnį atlyginimą [22 - p.136].

1.6. Nedarbo mažinimo priemonės

Panaikinti nedarbą ir pasiekti visišką užimtumą – vienas pagrindinių makroekonomikos politikos tikslų. Tai ir bet kurios civilizuotos šalies ekonominės p...

rinkos ūkis daugiau ar mažiau nutolsta nuo šio tikslo, nes neįmanoma darbo vietomis aprūpinti visų norinčių dirbti. Taigi visų šalių vyriausybės susiduria su nedarbo mažinimo problemomis.

Nedarbo mažinimo priemonės galima suskirstyti į dvi grupes: didinančias darbo pasiūlą ir didinančias darbo paklausą.

Darbo pasiūla gali būti padidinta:

- Tobulinti darbo rinkos paslaugas. Kai kurie asmenys bedarbiais yra dėl to, kad neturi reikiamos informacijos apie laisvas darbo vietas, todėl geresnis gyventojų informavimas apie įsidarbinimo galimybes, laisvų darbo vietų duomenų banko kaupimas kompiuteriuose, gali padėti mažinti tekamąjį ir struktūrinį nedarbą.

- Tobulinant deficitinių specialybių profesionalų paruošimą. Naujos arba laisvos darbo vietos dažniausiai būna skirtos specialistams, t.y. darbuotojams tokių profesijų, kurių funkcijas gali atlikti tik nedaugelis. Tuo tarpu dauguma bedarbių yra nekvalifikuoti arba patekę į bedarbių kategoriją iš prarandančių reikšmę ūkio šakų. Todėl vyriausybės parengtos mokymo programos, skirtos trūkstamų specialybių darbuotojų parengimui, padėtų bedarbiams greičiau įsidarbinti, produktyviau gyventi ir palengvintų vyriausybės išmokų bedarbiams našta.

- Koreguojant valstybės pagalbą bedarbiams. Nedarbo pašalpos, išmokamos iš valstybės biudžeto, kompensuoja pajamų netekimą nedarbo atveju, apsaugo žmones nuo skurdo. Tačiau šios pašalpos turi grįžtamąją įtaką nedarbo lygiui – jos padidina savanorišką nedarbą ir pailgina darbo vietos ieškojimo trukmę. Dėl to kai kurie ekonomistai siūlo reformuoti nedarbo draudimo sistemą ir mokėti bedarbiams mažesnes pašalpas.

- Mažinant pajamų mokestį. Ši priklausomybė paprasta: pajamų mokesčio mažinimas tolygus realiojo darbo užmokesčio didinimui, o aukštesnis darbo užmokestis, kitoms sąlygoms esant vienodoms, didina norinčių dirbti žmonių skaičių.

Šios priemonės gali mažinti nedarbą, didinant darbo pasiūlą.

Darbo paklausa gali būti padidinta:

- Vyriausybė ir profsąjungos gali įtakoti struktūrinių kitimų pristabdymą ekonomikos augimo sąlygomis. Profsąjungos sutartyse su darbdaviais dažnai numato privalomą darbuotojų samdymą, nepaisant technologijų kitimų. Vyriausybė subsidijomis palaiko silstančias ūkio šakas bei regionus. Visos ekonomikos požiūriu tokie veiksmai ilgainiui pasidaro esą neefektyvūs, bet tam tikrą laikotarpį jie turi svarbią socialinę reikšmę.

- Nuosmukiai ir nedarbas dažnai sąlygojami nepakankamos visuminės paklausos. Todėl vyriausybė didina paklausą per prekių ir paslaugų supirkimus iš privačių įmonių. Tai efektyvus BNP ir nedarbo reguliavimo būdas, tačiau tai skatina kainų augimą – infliaciją.

- Kuriamos papildomos darbo vietos, plėtojamas smulkus verslas. Negalintys rasti darbo

bedarbiai arba samdomieji darbuotojai, nepasitenkinantys vien darbo užmokesčio formos pajamomis ir turėdami mažą pradinį kapitalą, steigia smulkias įmones ir organizuoja nuosavą verslą. Tai tampa pagrindiniu nedarbo mažinimo šaltiniu.

- Darbo namuose plėtimas. Šiam darbo didėjimo veiksniai palankias sąlygas sudaro masinis personalinių kompiuterių naudojimas, tobulo konkurencijos priemonės tarp darbdavių ir darbuotojų, nors jie ir būtų toli vieni nuo kitų. Ši užimtumo forma ypač patogi pagyvenusio amžiaus žmonėms, moterims bei negalios ištiktiems asmenims.

Tai pagrindinės priemonės, kurios gali mažinti nedarbą, didinant nedarbo paklausą. Tačiau, šiuo metu pastovų užimtumo augimą gali užtikrinti tik paslaugų sfera. Mažos ūkininkavimo formos, sugeba lanksčiai prisitaikyti prie specifinių ir individualių vartotojų poreikių.

Rinkos ekonomikos sąlygomis, kai darbo jėgos pasiūla viršija paklausą, Lietuvos valstybė negali garantuoti visiško darbingų žmonių užimtumo.

Lietuvoje pagrindines nedarbo mažinimo funkcijas atlieka Valstybinė darbo birža. Nemaža dalis nedirbančiųjų asmenų darbo ieško ir privačiose įdarbinimo agentūrose.

Laisvos rinkos konkurencijos šalininkai kritikuoja įvairias užimtumo programas, nes ilgalaikėje perspektyvoje jų efektyvumas nėra didelis. Mažinant nedarbą, reikia pasitelkti ekonomines, fiskalines, monetarines, švietimo, verslo aplinkos gerinimo, regioninės plėtros bei regioninių skirtumų išlyginimo, darbo rinkos ir kitas priemones bei už jų įgyvendinimą atsakingų institucijų veiklos koordinavimą, stiprinti jų atsakomybę.

Ekonominės plėtros ir darbo rinkos subalansavimą labiausiai lemia sukurta palanki verslo aplinka, palanki darbo vietų atnaujinimo sistema, skatinanti naujų darbo vietų kūrimą bei savarankišką užimtumą.

2. DARBO JĖGOS LIETUVOJE NAUDOJIMO POKYČIŲ IR JŲ PRIEŽASČIŲ EKONOMINĖ ANALIZĖ

Darbo ištekliai lemia gamybos mastus, padeda įgyvendinti ekonominę šalies politiką. Daugelis mokslininkų teigia, kad gyventojai yra didžiausias valstybės turtas.

Kiekybiniai ir kokybiniai pokyčiai šalies ūkyje formuoja darbo jėgos struktūrą. Ji veikiama mokslo technikos pažangos, nuolat kinta. Naujų technologijų ir valdymo metodų taikymas reikalauja išsimokslinusių ir kvalifikuotų darbuotojų, atitinkančių šiuolaikinius reikalavimus. [49 - p.9]. Kaip rodo išsivysčiusių šalių patirtis, daugelyje iš jų profesinė gyventojų struktūra dažnai nespėja prisitaikyti prie ekonomikos pokyčių. Atgyvenusių ir neturinčių paklausos profesijų darbuotojai dažnai nesugeba dirbti naujose arba modernizuotose ūkio šakose, priversti papildyti bedarbių gretas. Vienintelė išeitis – įsigyti naują specialybę, užbeigti kvalifikacijos kėlimo ar persikvalifikavimo kursas. Bet tai tik dalinis užimtumo ir nedarbo klausimų sprendimas. Būtina ryžtingai tobulinti visą mokslo, švietimo, profesinio rengimo sistemą, kuri būtų orientuota į ateitį ir padėtų suderinti naujų darbininkų ir specialistų rengimą su objektyvia darbo rinkos pasiūla ir paklausa.

Darbo jėgos struktūrinė analizė atliekama tiriant gyventojų užimtumą ir nedarbą. Ji padeda išaiškinti tendencijas ir nedarbo kitimo dėsningumus.

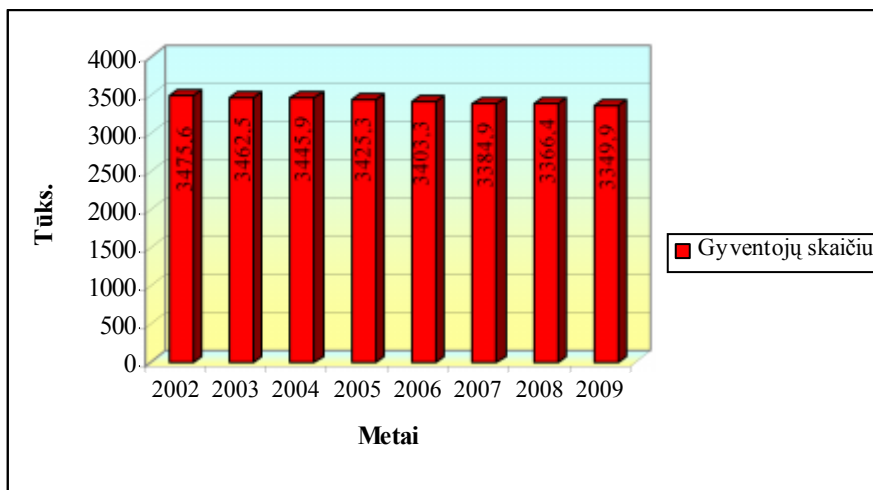
2.1. Darbo jėgos rodiklių dinaminė analizė

2. 1. 1. Lietuvos gyventojų skaičiaus dinamika 2002 – 2009 metais

Gyventojai, kaip tyrimo objektas, domina įvairius mokslus, kurie tyrimus atlieka pagal jiems reikšmingus specifinius bruožus. Taigi darbo ekonomika žiūri į gyventojus kaip į darbo išteklių šaltinį, kaip į atitinkamų ekonominių santykių atstovus, kurie yra tam tikros demografinės struktūros elementai. [1 – p.91].

Būtų nevisiškai teisinga teigti, kad vien gyventojų skaičius, jų kvalifikacija, striktūra lemia šalies ekonominį lygį. Tačiau neabejotinai, kad šio rodiklio įtaka labai didelė. [38 – p.64]. Lietuvoje, kaip ir bet kurioje kitoje valstybėje, labai svarbūs darbo ištekliai. Gyventojų skaičius yra vienas svarbiausių rodiklių apibūdinant šalies demografinį ir žmogiškųjų išteklių potencialą.

Gyventojų moksliniai tyrinėjimai vadinami demografija. Šis terminas buvo sugalvotas maždaug prieš šimtą penkiasdešimt metų, kai nacionalinės valstybės ėmė tvarkyti oficialiąją statistiką apie savo gyventojų pobūdį ir pasiskirstymą. Tradiciškai demografija laikoma sociologijos šaka, kadangi veiksniai, darantys įtaką gimstamumui ir mirtingumui tam tikroje grupėje ar visuomenėje, taip pat gyventojų migracijai, daugiausiai yra socialiniai ar kultūriniai [1 – p.92]. Kaip kito gyventojų skaičius Lietuvoje 2001-2009 metais pate

2.1.1.1. pav. Gyventojų skaičiaus dinamika Lietuvoje 2002-2009 m.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV rodiklių domenu bazėje „Gyventojai ir socialinė statistika“ publikuotais duomenimis.

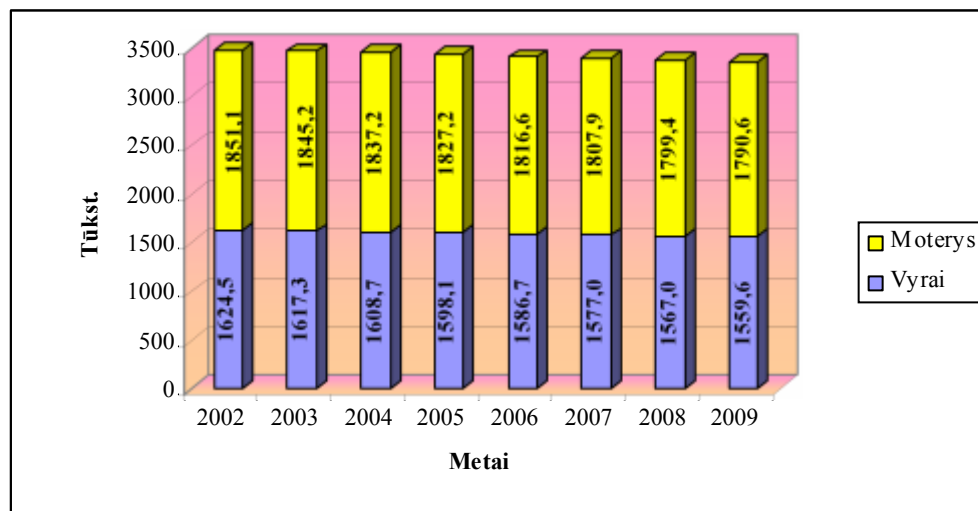
Analizuojant gyventojų skaičiaus dinamiką Lietuvoje 2002-2009 metų laikotarpiu, pastebėta, kad bendras gyventojų skaičius visą analizuojamą laikotarpį tendencingai mažėjo. Per septynerius metus bendras gyventojų skaičius sumažėjo 125,7 tūkst. (3,6 proc.). Didžiausias gyventojų sumažėjimas buvo 2006 metais (žr. 2 priedą), 22 tūkst. (0,6 proc.), tam įtakos turėjo neigiama gyventojų natūrali kaita – 13,5 tūkst. ir neigiamas migracijos saldo – 4,9 tūkst.

Netolygus demografinis augimas sąlygoja ne tik atskirų regionų netolygią gyventojų skaičiaus koncentraciją, bet ir sudaro prielaidas nepakankamo demografinio augimo regionuose susiformuoti darbuotojų kiekio poreikiui. Tuo tarpu regionai, pasižymintys sparčiais gyventojų augimo tempais, sąlygoja masinį nedarbą ir sudaro teritorinės migracijos prielaidas.[7 – p.99].

Sprendžiant gyventojų darbo jėgos problemas, svarbus vaidmuo tenka vyrų ir moterų skaičiaus pokyčių dinamikai. Darbingo amžiaus vyrų ir moterų skaičius labai svarbus ekonominiu požiūriu, nes į tai atsižvelgiant reikia prognozuoti ir kurti darbo vietas, - atitinkamai tvarkyti ūkio infrastruktūrą. [38 – p.67]. Ypač tai svarbu rengiant specialistus, nes ne visos darbo vietos ir profesijos vienodai tinka moterims ir vyrams.

Visą analizuojamą laikotarpį moterų buvo daugiau nei vyrų (žr. 2.1.1.2. pav.).

Vyrų ir moterų skaičiaus skirtumas 2002-2009 m. laikotarpiu nemažėja. Po antrojo pasaulinio karo vyrų buvo mažiau, nes daug jų žuvo kare. [38 – p.67].

2.1.1.2. pav. Vyrų bei moterų skaičiaus dinamika Lietuvoje 2002-2009 metais

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV rodiklių domenu bazėje „Gyventojai ir socialinė statistika“ publikuotais duomenimis.

Per 2002 – 2009 metų laikotarpį gyventojų pagal lytį struktūra praktiškai nepakito. Pradžioje Lietuvoje gyveno 46,7 proc. (1624,5 tūkst.) vyrų ir 53,3 proc. (1851,1 tūkst.) moterų, o 2009 metais gyveno 46,5 proc. (1559,3 tūkst.) vyrų ir 53,5 proc. (1790,6 tūkst.) moterų. Didesnį moterų skaičių bendroje gyventojų struktūroje sąlygojo ilgesnė moterų vidutinė gyvenimo trukmė bei didesnis vyrų mirtingumo rodiklis.

Mažėjant bendram gyventojų skaičiui, mažėjo tiek moterų, tiek vyrų skaičius. Analizuojamu laikotarpiu vyrų kasmet sumažėdavo 1,0 tūkst. (0,1proc.) daugiau nei moterų (žr. 2.1.1. lent.). Vyrų skaičius gyventojų sudėtyje mažėjo sparčiau nei moterų.

2.1.1.1. lentelė

Vudutiniai gyventojų skaičiaus pokyčiai per metus

Rodikliai	Gyventojai pagal lytį	
	Vyrai	Moterys
Vidutinis absoliutus padidėjimas (sumažėjimas), tūkst.	-9,3	-8,6
Vidutinis padidėjimo (sumažėjimo) tempas, proc.	-0,6	-0,5

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV rodiklių domenu bazėje „Gyventojai ir socialinė statistika“ publikuotais duomenimis.

Apibendrinant, galima išskirti tokias priežastis, lėmusias gyventojų skaičiaus mažėjimą analizuojamu laikotarpiu:

- gimstamumo sumažėjimas (miršta daugiau žmonių nei gimsta);
- didelė emigracija (emigruoja didesnės dalis, nei imigruoja). [63 – p.24].

Natūralus gyventojų prieaugis – tai pagrindinis darbo jėgos papildymo šaltinis. Gimstamumo mažėjimą lėmė demografinio elgesio kitimas bei didelė emigracija. Gyventojų skaičiaus mažėjimas nėra pageidaujamas nei vienoje valstybėje, o tuo labiau šalyje, turinčioje nedidelį gyventojų skaičių. Ekonominiu požiūriu gyventojų skaičius yra ypač svarbus. [63 – p.24].

Demografinė situacija ilgainiui keičiasi. Pagerėjęs gyvenimo lygis, sukėlė sunkiai paaiškinamą reiškinį – mažėjantį gimstamumą. [38 – p.63]. Mažėjant gyventojų skaičiui, keičiasi ir gyventojų amžiaus struktūra. Dėl mažo gimstamumo mažėja vaikų (0-14 metų amžiaus). Mažas gimstamumas nebeužtikrina demografinės pusiausvyros ir kartu kaitos. [7 – p.106]. Lietuvos visuomenė pradėjo sensti. Pagyvenusių (60 metų ir vyresnio amžiaus) žmonių skaičius didėja. Senėjančiai visuomenei didžiausios įtakos turi mažas gimstamumas ir gan aukšta vidutinė gyvenimo trukmė (72 metai), kuri rodo visuomenės gyvenimo kokybės gerėjimą. Pagyvenusiems asmenims būdingas žemesnis aktyvumo bei užimtumo lygis, sąlygojantis socialinio draudimo sunkumus [7 – p.106].

Vienas iš globalių pokyčių rezultatų yra galinga, visuomenės keičianti jėga – migracija. Migracijos procesus apsprendžia įvairūs veiksniai – skirtingi gyvenimo standartai, darbo rinka, demografinės pasekmės, gyventojų senėjimas, klimato pokyčiai ir kt.

Emigracija neigiamai veikia šalies ūkį, nes išvyksta daug darbo jėgos, kuri galėtų kurti šalies ekonomiką. [30 – p.20]. Tiesioginį jos pokytį greitai pajunta ekonomika, tačiau migracija turi įtakos ir socialiniams santykiams, kultūrai, valstybės politikai ir tarptautiniams santykiams.

Taigi migracijos procesai neišvengiami, tačiau kartu ir pavojingi abiem šalims – tiek importuojančiai, tiek iš šalies eksportuojančiai darbo jėgą. [38 – p.63]. Gyventojų emigracija rimta Lietuvos problema ar net grėsmė šalies saugumui laikoma pirmiausia dėl išskirtinai didelių jos mastų. [36 – p.27]. Laisvas asmenų judėjimas tampa vienu svarbiausiu gamybos veiksnių bendrojoje rinkoje.

Šiuo metu nemažą įtaką demografinių rodiklių pokyčiams turi emigracija. 2009 m. daugiausia t.y. penktadalį emigrantų sudarė 25-29 metų amžiaus gyventojai. Daugiausia žmonių emigravo į Jungtinę Karalystę, Airiją, Jungtines Amerikos Valstijas ir Vokietiją. Vidutiniškai per 2002-2009 m. laikotarpį išvyko 121,6 tūkst. Lietuvos gyventojų, kurie deklaravo savo išvykimą, o dar per šį laikotarpį skaičiuojama, 255,6 tūkst. gyventojų nedeklaravusių savo išvykimo (žr. 1 priedą).

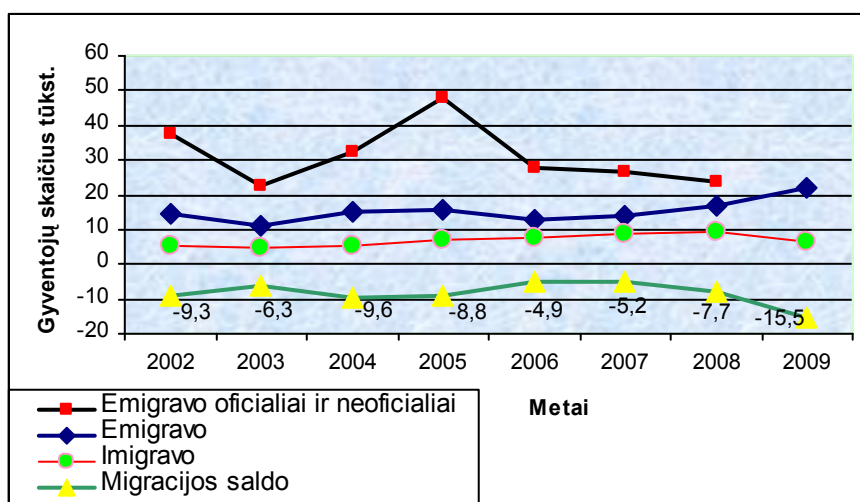
Daugumai migrantų migracija yra galimybė gauti didesnes pajamas, pagerinti gyvenimo sąlygas, siekti geresnio išsilavinimo, sveikatos priežiūros ir užtikrinti geresnę savo vaikų ateitį.

Emigracija turėjo nemažos įtakos Lietuvos gyventojų skaičiaus mažėjimui, o netiesiogiai – ir kitiems demografiniams bei socialiniams - ekonominiams procesams. Masinis darbo jėgos

išvykimas sąlygoja, kad kai kuriuose šalies ūkio sektoriuose pradeda trukti darbo jėgos ir tenka ieškoti alternatyvių apsirūpinimo darbo jėga variantų. [42 – p.4].

2009 m. į Lietuvą imigravo 5,8 tūkst. žmonių. Per nagrinėjamą laikotarpį iš viso imigravo 53,5 tūkst. žmonių. Daugiausia į Lietuvą imigravo 20-39 metų amžiaus (57 proc.) gyventojų. Daugiausiai 2009 m. į Lietuvą imigravo iš Jungtinės Karalystės, Baltarusijos, Vokietijos.

Lietuvoje yra neigiamas migracijos saldo (žr. 2.1.1.3 pav.), t.y. daugiau žmonių išvyksta, nei atvyksta. Po prisijungimo prie ES migrantų srautas išaugo. Lietuvos gyventojai vieni iš labiausiai migruojančių ES. Tiksliai emigruojančių gyventojų suskaičiuoti neįmanoma dėl laisvos migracijos ES viduje režimo, vengimo migruoti oficialiai ir pačios statistikos natūralių ribotumų. Sprendimas migruoti ar nemigruoti yra sąmoningas pasirinkimas, kurio kaip ir kiekvieno žmogaus sprendimo tikslas – keisti mažiau patenkinamą būklę į geresnę.

2.1.1.3.pav. Migracijos saldo 2002-2009 m.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV rodiklių domenu bazėje „Gyventojai ir socialinė statistika“ publikuotais duomenimis.

Pateiktame paveikslėlyje matome, jog Lietuvoje migracijos saldo yra neigiamas. Per visą analizuojamąjį laikotarpį migracijos saldo išaugo 66,7 proc., o tai reiškia, jog išvyko daugiau gyventojų, negu atvyko. Sumažinti migracijos saldo galima dviem būdais: sumažinus išvykimą (emigraciją) arba padidinus atvykimą (imigraciją). Taigi rezultatas vienas (sumažėjęs neigiamas migracijos saldo), o pasekmės gali būti dvejopos. Pirmu atveju namo sugrįžtų daugiau tautiečių, antru – Lietuvoje atsirastų daugiau užsieniečių, todėl valstybei reikėtų skirti daugiau lėšų jų integracijai bei trečiųjų šalių piliečius kontroliuojančioms tarnyboms.

Įsidarbinimas ir gaunamos pajamos yra pagrindiniai veiksniai didinantys migravimo potencialą. Net 90 proc. Lietuvos gyventojų pagrindinę emigracijos priežastį įvardija mažą darbo užmokestį. [36 – p.22].

Mažėjant bendram šalies gyventojų skaičiui, mažėja ir neaktyvių gyventojų skaičius. [52 – p.33].

Emigracija stipriai veikia Lietuvos gyventojų skaičiaus mažėjimą, keičias amžiaus struktūra, prarandamas jaunimas, visuomenė sensta, mažėja santuokų, gimstamumas. Pastebimas "protų nutekėjimas", aukštos kvalifikacijos specialistų. Pastebimi neigiami socialiniai reiškiniai, vykstantys šeimose, kuomet vaikai netenka vieno iš tėvų, o neretai ir abiejų. Kokios to bus pasekmės labai sunku numatyti. Emigracija sumažina įtampą darbo rinkoje. Uždirbti pinigai grįžta į Lietuvą. Finansinės įplaukos (nors neapskaičiuojamos, tačiau labai žymios) tarsi prilyginamos valstybės eksporto rūšims. Lietuvos migracijos potencialas yra labai didelis, norinčiųjų išvykti iš Lietuvos skaičius siekia 40-60 proc. Daugiausia to siekia 14-24 m. jaunimas, net iki 90 proc. norintis išvykti į užsienį keleriems metams padirbėti, ir dalis (mažiau nei 10 proc.) - ten apsigyventi, kiti sugrįžti į Lietuvą. Tyrimai rodo, jog išvykstama dėl įvairių priežasčių: 75 proc. dirbti, 8 proc. pamatyti, 7 proc. mokytis, 6 proc. gyventi. Emigracijos motyvu tampa noras užsidirbti pinigų. Lietuvoje nematoma perspektyvos, tad norima įsitvirtinti užsienyje.

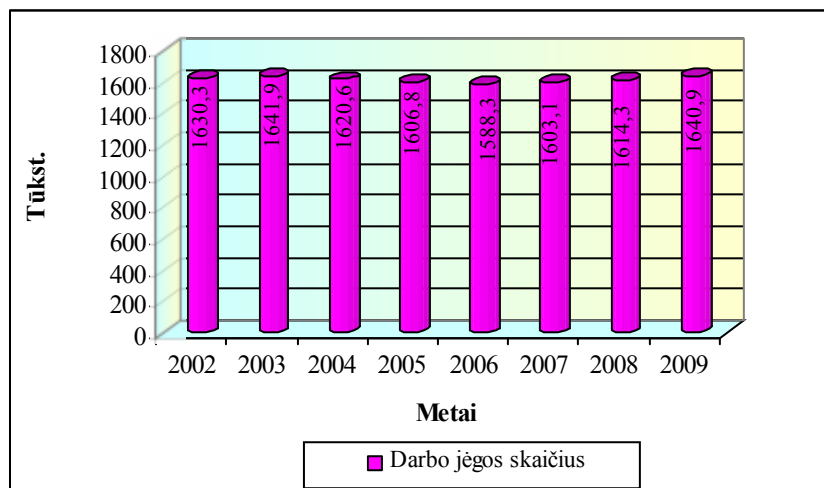
Vis labiau senstant visuomenei išsivysčiusiose Vakarų Europos valstybėse ir trūkstant kvalifikuotos darbo jėgos, su kuo susiduria JAV, jų vyriausybės atsigrežia į kvalifikuotą darbo jėgą besivystančiose valstybėse ir sukuria geresnes sąlygas šiai darbo jėgai privilioti. Tuo tarpu besivystančiose valstybėse, kurios negali konkuruoti darbo užmokesčiais su išsivysčiusiomis, tai per tam tikrą laiką dėl kvalifikuotos darbo jėgos sumažėjimo gali sulėtėti ūkio plėtra.

Apibendrinant gyventojų skaičiaus dinamikos analizės rezultatus, galima teigti, jog 2002-2009 m. laikotarpiu Lietuvoje išryškėjo gyventojų skaičiaus mažėjimo tendencija. Vyrų skaičiaus mažėjimo tempai buvo spartesni nei moterų. Analizuojant gyventojų struktūrą pagal lytį, pastebėta, kad moterų lyginamoji dalis bendroje gyventojų struktūroje yra didesnė nei vyrų.

2.1.2. Darbo jėgos ir darbo jėgos aktyvumo lygio dinamika 2002-2009 metais

Darbo jėga – yra svarbiausias ūkinės veiklos veiksnys, be kurio kiti gamybos veiksniai yra tiktai naudojami daiktai. [49 – p.6]. Analizuojant darbo jėgos dinamiką, buvo apskaičiuoti šie analitiniai rodikliai – absoliutus lygio pokytis ir pakitimo (padidėjimo/sumažėjimo) tempas.

Gyventojų skaičiaus dinamikos analizė Lietuvoje 2002-2009 m., išryškinusi bendras gyventojų skaičiaus mažėjimo tendencijas nulėmė ir bendrą darbo jėgos dinamiką (žr. 2.1.2.1. pav.).

2.1.2.1. pav. Darbo jėgos dinamika Lietuvoje 2002 – 2009 metais

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV rodiklių domenu bazėje „Gyventojai ir socialinė statistika“ publikuotais duomenimis.

Išanalizavus darbo jėgos dinamiką 2002 – 2009 m. laikotarpiu, pastebėta, kad bendras darbo jėgos skaičius kito netolygiai, t. y. 2002 – 2003 m. didėjo, nuo 2003 – 2006 metų tendencingai mažėjo, o jau nuo 2006 – 2009 metų vėl didėjo.

Darbo jėgos skaičius labiausiai sumažėjo 2006 m. 1,2 proc., tai lėmė spartus nedarbo lygio mažėjimas 32,5 proc. (žr. 3 priedą). Mažėjant darbo jėgos pasiūlai ir didėjant kvalifikuotos darbo jėgos paklausai, bedarbių kiekybės problemą pakeitė jų kokybės problema.

Darbo jėgos skaičius sparčiausiai išaugo 2009 m. 1,7 proc., tam įtakos turėjo išaugusi darbo jėgos pasiūla, palyginti su 2008 m. išaugo 72,4 proc. ir sumažėjusi natūrali gyventojų kaita 5,7 tūkst. (51,3 proc.) (žr. 1 priedą).

Darbo jėgos analizė parodė, kad per septynerius metus Lietuvoje darbo jėga, 2009 m. palyginus su 2002 m., išaugo 10,6 tūkst., t. y. 0,7 proc.. Lietuvoje išivyravo neigiama darbo jėgos didėjimo tendencija, kurios pagrindinės priežastys yra gyventojų emigracija į užsienio šalis, visuomenės senėjimas, bei neigiama natūrali gyventojų kaita. Labiausiai darbo jėga sumažėjo 2006 m., sumažėjimas siekė 47,5 tūkst. (2,6 proc.), o išaugo 2009 m. 26,6 tūkst. (1,6 proc.).

2009 m. palyginus su 2002 m. absoliutus užimtų gyventojų skaičiaus sumažėjimas buvo mažesnis už absoliutų bedarbių skaičiaus padidėjimą, kas ir sąlygojo, jog darbo jėga 2009 m. palyginus su 2002 m., padidėjo.

Didėjant bendram darbo jėgos skaičiui, vyrų darbo jėgos skaičius nagrinėjamu laikotarpiu mažėjo, o moterų skaičius darbo jėgos sudėtyje augo. (žr. 2.1.2.1. lent.).

Darbo jėgos paklausa 2009m. palyginti su praėjusių metų sumažėjo apie 28,1 proc.

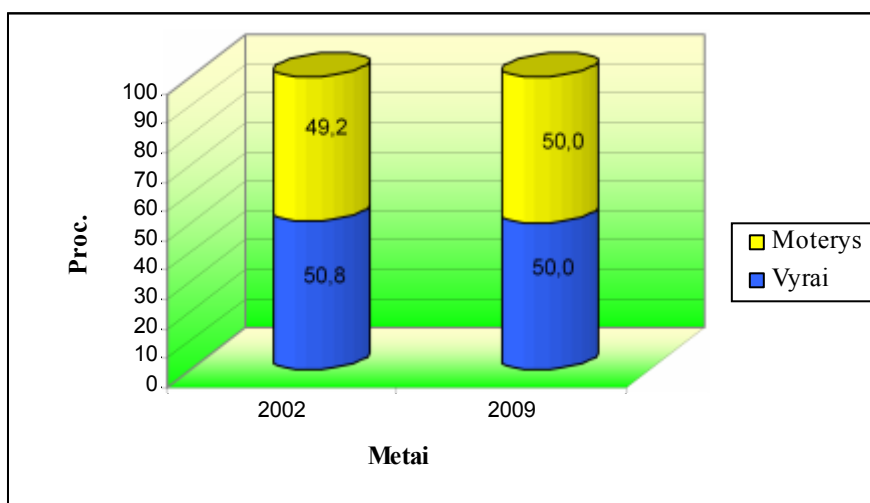
Vidutiniai darbo jėgos skaičiaus pagal lytį pokyčiai per metus

Rodikliai	Darbo jėga pagal lytį	
	Vyrai	Moterys
Vidutinis absoliutus padidėjimas (sumažėjimas), tūkst.	-1,3	2,8
Vidutinis padidėjimo (sumažėjimo) tempas, proc.	-0,2	0,3

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV rodiklių domenu bazėje „Gyventojai ir socialinė statistika“ publikuotais duomenimis.

Vyrų darbo jėgos skaičius vidutiniškai kasmet mažėdavo 0,2 proc., o moterų didėdavo 0,3 proc., tai lėmė, jog vyrų nedarbas augo žymiai sparčiau nei moterų, nes Lietuvos rinkoje vyrų paklausa mažėja.

Palyginus 2002 ir 2009 metų darbo jėgos struktūrą, matyti, kad ji per visą nagrinėjamą laikotarpį beveik nepakito (žr. 2.1.2.2. pav.)

2.1.2.2. pav. Darbo jėgos struktūros Lietuvoje palyginimas 2002 ir 2009 m.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV rodiklių domenu bazėje „Gyventojai ir socialinė statistika“ publikuotais duomenimis.

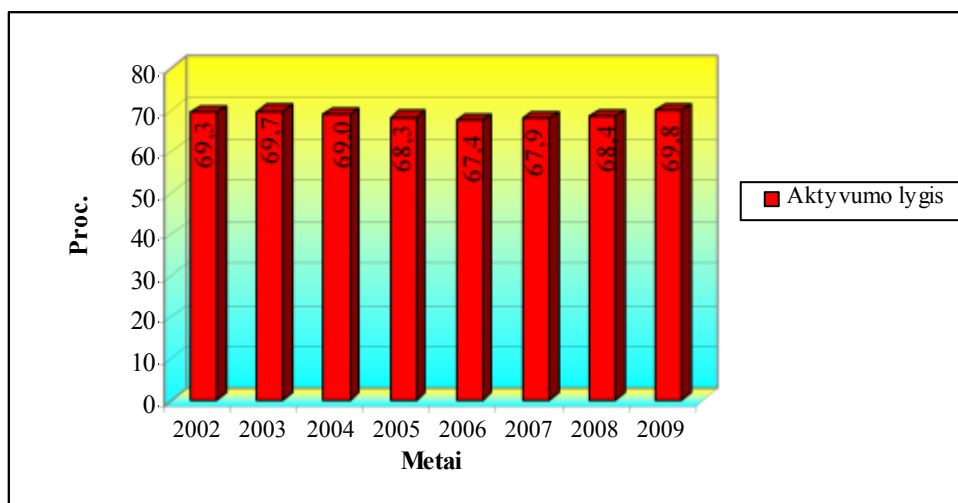
Matome, jog 2002 moterų lyginamasis svoris (49 proc.) darbo jėgos sudėtyje buvo šiek tiek mažesnis nei vyrų (51 proc.), o jau 2009 m. moterų ir vyrų lyginamasis svoris darbo sudėtyje pasiskirstė po lygiai.

Apibendrinant skaičiavimo rezultatus, matome, kad analizuojamu laikotarpiu darbo jėgos skaičius kito netolygiai. 2009 m. lyginant su 2002 m. matomas darbo jėgos padidėjimas. Moterų skaičius darbo jėgos sudėtyje didėjo (0,3 proc.), o vyrų mažėjo (0,2 proc.), tai ir lėmė, jog vyrai ir moterys darbo jėgos struktūroje 2009 m. užėmė vienodas dalis.

Vis labiau ryškėjant darbo jėgos trūkumui, būtina skatinti įmones diegti naujas technologijas, kurios kompensuotų darbuotojų trūkumą ir suteiktų galimybę sėkmingiau verstis su esamais darbo ištekliais. [52 – p.34].

Galima teigti, jog darbo jėgos pokyčiams įtakos turėjo šalies ekonomikos augimas, laisvas darbo jėgos judėjimas bei eilė teisinės bazės pakeitimų, padarytų per analizuojamąjį laikotarpį. [52 – p.26].

Daug ką lemia gyventojų ekonominis aktyvumas, t.y. darbingų visuomenės narių dalyvavimas prekių ir paslaugų gamyboje, sėkmingoje ūkio plėtroje. Taigi labai svarbu įvertinti ir darbo jėgos aktyvumo lygį. Aktyvumo lygio dinamika pateikiama 2.1.2.3. paveiksle.

2.1.2.3. pav. Darbo jėgos aktyvumo lygio dinamika Lietuvoje 2002 - 2009 m.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV rodiklių domenu bazėje „Gyventojai ir socialinė statistika“ publikuotais duomenimis.

Analizuojant 2.1.2.3. paveiksle pateiktus duomenis, matyti, kad bendras darbo jėgos aktyvumo lygis nagrinėjamu laikotarpiu kito netolygiai. Per visą nagrinėjamą laikotarpį aktyvumo lygis augo, išskyrus 2003-2006 m. laikotarpį, kai aktyvumo lygis mažėjo. Nuo 2002 m. Lietuvos ekonominio aktyvumo lygis išaugo nuo 69,3 proc. iki 69,8 proc., t.y. aktyvumo lygis padidėjo 0,7 proc. Darbo jėgos aktyvumo lygis labiausiai sumažėjo 2006 m. 1,3 proc., o sparčiausiai išaugo 2009m. 2 proc.

Per tiriamąjį laikotarpį vyrų aktyvumo lygis vidutiniškai siekė 72,0 proc., o moterų – 65,7 proc. Tai yra susiklosčiusi visiško užimtumo politikos, visų darbingo amžiaus gyventojų teisė dirbti, pasekmė.

Per 2002 – 2009 m. laikotarpį vyrų ekonominis aktyvumo lygis sumažėjo 1,6 proc., o moterų aktyvumo lygis išaugo 3,2 proc.

Kadangi Lietuvos Respublikoje darbo jėga, 2009 m. palyginus su 2002 m. padidėjo, taigi natūralu, kad darbo jėgos aktyvumo lygis Lietuvoje per analizuojamąjį laikotarpį taip pat padidėjo. Darbo jėgos aktyvumo lygio padidėjimas lygus 0,7 proc. (žr. 4 priedą).

Galima teigti, jog analizuojamu laikotarpiu šalyje matomas nepastovus aktyvumo lygio kitimas. Per visą tiriamąjį laikotarpį aktyvumo lygis yra padidėjęs. Moterų aktyvumo lygis augo žymiai sparčiau nei vyrų aktyvumo lygis mažėjo, tai ir lėmė bendrą aktyvumo lygio padidėjimą.

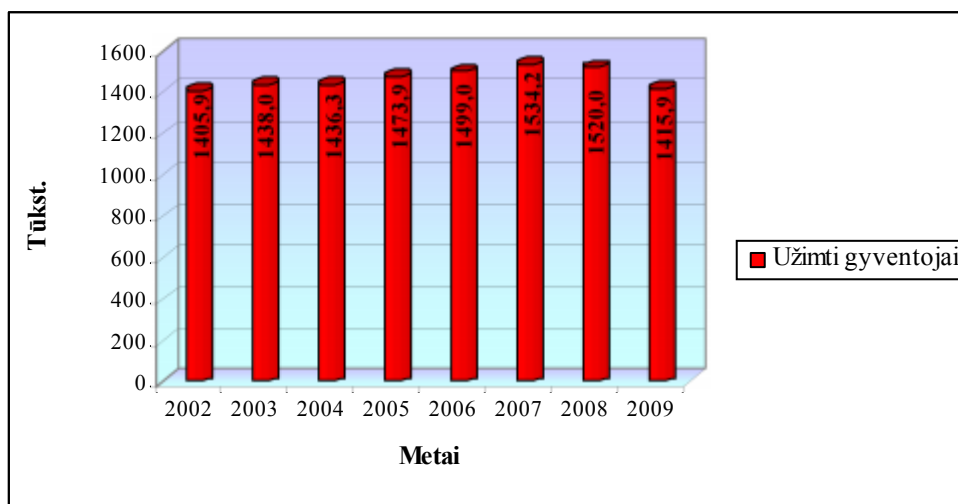
Siekiant išlaikyti darbo jėgą, būtina sparčiau didinti darbo patrauklumą šalies rinkoje. [59 – p.6].

Plėtojant ekonominę sistemą, didžiausią įtaką turi visuomeniškai organizuota darbo jėga. Ji aprėpia darbingąją visuomenės dalį, kuri laikui bėgant dėl įvairių priežasčių kinta tiek kokybiškai, tiek kiekybiškai.

2.1.3. Užimtų gyventojų skaičiaus ir užimtumo lygio dinamika 2002-2009 m.

Analizuojant užimtumą, būtina, pateikti įvairiose šalies ūkio sferose užimtų gyventojų skaičiaus pokyčius, jų užimtumo ir ekonominio aktyvumo lygius bei ryškesnes darbo rinkos tendencijas. [50 – p.302].

Užimtų gyventojų analizė parodė, kad Lietuvoje užimtų gyventojų skaičius, 2009 m. palyginus su 2002 m., padidėjo 10,0 tūkst., t.y. 0,7 proc. Užimtų gyventojų skaičiaus augimą įtakojo šalies ekonomikos augimas, bedarbių įtraukimas į darbo biržos įgyvendinamas bedarbių įdarbinimo programas, projektus, Europos sąjungos parama, didėjančios tiesioginės investicijos, pagyvenusių žmonių užimtumo didėjimas.

2.1.3.1. pav. Užimtų gyventojų skaičiaus Lietuvoje pokytis 2002 - 2009 m.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV rodiklių domenu bazėje „Gyventojai ir socialinė statistika“ publikuotais duomenimis.

Analizuojamu laikotarpiu matoma, kad darbo jėgos aktyvumo lygis didėjo, tai ir bendras šalies gyventojų užimtumas augo iki 2007m., o jau 2008 m., kai prasidėjo ekonominė krizė, pradėjo mažėti. (žr. 2.1.3.1. pav.)

Užimtų gyventojų skaičius Lietuvoje tiriamuoju laikotarpiu kito netolygiai. 2002-2009 m. laikotarpiu bendras užimtų gyventojų skaičius padidėjo 10,0 tūkst. Analizuojamu laikotarpiu sparčiausias užimtų gyventojų skaičiaus augimas įvyko 2002 metais, bendras užimtų gyventojų skaičius padidėjo 54,1 tūkst. (4 proc.), nes tuomet nedarbo lygis sumažėjo net 21,7 proc., o sumažėjimas - 2009 m., kuomet bendras užimtųjų skaičius sumažėjo 104,1 tūkst. (6,8 proc.) palyginus su 2008 m., tam įtakos turėjo spartus nedarbo lygio išaugimas 138,7 tūkst. (136,2 proc.) (žr. 2 priedą).

Per nagrinėjamą laikotarpį moterų skaičius užimtų gyventojų sudėtyje padidėjo 5,4 proc., tai lėmė, jog iki 2007 m. moterų skaičius užimtų gyventojų sudėtyje augo daug sparčiau nei vyrų skaičius. Užimtų vyrų skaičius 2002 – 2009 m. sumažėjo 3,9 proc., tai lėmė gana spartus 2008-2009 m. užimtų vyrų skaičiaus sumažėjimas. 2008 m. užimtų vyrų sumažėjo 1,2 proc., o jau 2009 m. 11,3 proc. (žr.3 priedą). Tokio mažėjimo priežastis yra ekonominė krizė, per kurią buvo atleista daug darbuotojų, siekiant išsilaikyti konkurencinėje rinkoje.

Vidutiniškai per 2002 – 2009 m. laikotarpį užimtų vyrų skaičius mažėdavo 0,6 proc., o moterų užimtumo skaičius vidutiniškai augdavo po 0,8 proc. (žr. 2.1.3.1. lentelę).

2.1.3.1. lentelė

Vidutiniai užimtųjų skaičiaus pagal lytį pokyčiai per metus

Rodikliai	Užimtieji pagal lytį	
	Vyrai	Moterys
Vidutinis absoliutus padidėjimas (sumažėjimas), tūkst.	-4,0	5,4
Vidutinis padidėjimo (sumažėjimo) tempas, proc.	-0,6	0,8

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV rodiklių domenu bazėje „Gyventojai ir socialinė statistika“ publikuotais duomenimis.

Tiriamąjį laikotarpį pradžioje užimtų gyventojų skaičiaus didėjimą lėmė užsienio investicijos Lietuvoje, kurios sukuria naujų darbo vietų. Nuo 2008 m. užimtumo mažėjimą lėmė – nedarbo didėjimas, t.y. su įmonių restruktūrizacija susiję veiksniai: stengdamiesi išsilaikyti konkurencinėje kovoje ir padidinti gamybos efektyvumą, darbdaviai mažino darbuotojų skaičių.

Užimtų gyventojų struktūros analizė pagal pasiskirstymą ekonominėse veiklose 2002 - 2009 m. parodė, kad daugiausiai užimtųjų dirbo tokiose ekonominės veiklos rūšyse: apdirbamoji gamyba (vidutiniškai 17,7 proc.), didmeninė ir mažmeninė prekyba, varik

motociklų remontas, asmeninių ir namų ūkio reikmenų taisymas (vidutiniškai 16,4 proc.), žemės ūkis, medžioklė ir miškininkystė (vidutiniškai 13,1 proc.), švietimas (vidutiniškai 9,7 proc.) (žr. 8 priedą).

Nagrinėjant užimtų gyventojų žemės ūkyje, medžioklėje miškininkystėje ir žuvininkystėje analizė parodė, kad Lietuvoje užimtų gyventojų žemės ūkyje, medžioklėje, miškininkystėje ir žuvininkystėje skaičius 2009 palyginus su 2002, sumažėjo 120,1 tūkst., t.y. 47,9 proc.

Analizuojant užimtų gyventojų žemės ūkyje, medžioklėje miškininkystėje ir žuvininkystėje skaičiaus pokyčius Lietuvoje nustatyta, kad visose apskrityse užimtų gyventojų žemės ūkyje, medžioklėje miškininkystėje ir žuvininkystėje skaičius, 2009 m. palyginus su 2002 m., sumažėjo. Šį sumažėjimą įtakojo padidėjusi gyventojų emigracija į užsienio šalis, įstojus į Europos sąjungą, smulkūs ūkininkai buvo skatinami likviduoti savo ūkius, suteikiant jiems nemažas išmokas atsisakius dirbti žemės ūkyje, ES struktūrinių fondų lėšos leido įsigyti naują, pažangią techniką ir dėl to šis sektorius tapo mažiau imlus darbui. Užimtų gyventojų žemės ūkyje, medžioklėje miškininkystėje ir žuvininkystėje skaičiaus sumažėjimui įtakos taip pat turėjo šio sektoriaus įmonių skaičiaus sumažėjimas. Žemės ūkyje dirba daugiausia pagyvenę asmenys ir labai nedaug jaunimo, nes jaunimą traukia didieji miestai, daug jaunų žmonių, išvykę mokytis į didžiuosius šalies miestus, baigę mokslus juose ir pasilieka, todėl taip pat mažina užimtų gyventojų skaičių žemės ūkyje.

Užimtų gyventojų pramonėje analizė parodė, kad Lietuvoje užimtų gyventojų skaičius pramonėje, 2009 m. palyginus su 2002 m., sumažėjo 33,3 tūkst., t.y. 11,4 proc. (žr. 6 priedą).

Užimtų gyventojų skaičius pramonėje labiausiai mažėjo dėl gamybos nuosmukio ir bendrų ūkio sunkumų (prarastų rinkų, apyvartinių lėšų stygiaus, blogos produkcijos kokybės, pasenusių technologijų) [17 - p.34]. Taip pat įtakos turėjo tai, jog dalis užimtų gyventojų pramonėje perėjo dirbti į statybos sektorių, nes 2009 m. palyginus su 2002 m., užimtų gyventojų statyboje santykinė dalis padidėjo 31,5 proc.

Užimtų gyventojų statyboje analizė parodė, kad 2002-2009 m. laikotarpiu Lietuvoje užimtų gyventojų skaičius statyboje padidėjo 29,4 tūkst., t.y. 31,5 proc.

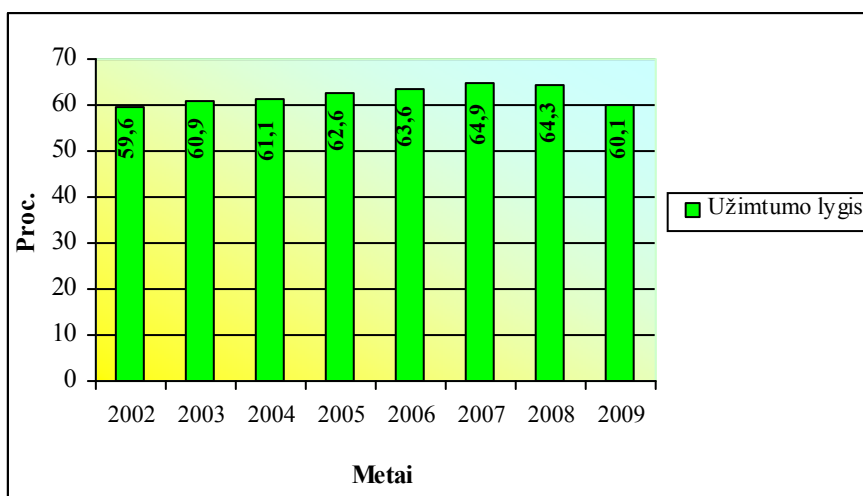
Analizuojant užimtų gyventojų statyboje skaičiaus pokyčius Lietuvoje nustatyta, kad visose apskrityse užimtų gyventojų statyboje skaičius, nagrinėjamu laikotarpiu, padidėjo. Dėl bankų konkurencijos sumažėjusios paskolų palūkanos bei palankesnės paskolų gavimo sąlygos, emigravusių lietuvių uždirbtų pajamų pervedimai į šalį didino nekilnojamojo turto paklausą, išaugus paklausai, didėjo nekilnojamojo turto pasiūla, o didėjanti nekilnojamojo turto pasiūla, didino užimtų gyventojų skaičių statybos sektoriuje.

Sparčiai augo nekilnojamojo turto rinka, kuri suteikė nemažai galimybių investuotojams, dėl to buvo sulaukta didelių tiesioginių užsienio investicijų, o tai savo ruožtu dar labiau skatino statybos sektoriaus plėtojimąsi ir užimtųjų skaičiaus šiame sektoriuje

Analizuojant užimtų gyventojų paslaugose skaičiaus pokyčius Lietuvoje nustatyta, kad užimtų gyventojų paslaugose skaičius, 2009 m. palyginus su 2002 m., padidėjo 134 tūkst., t.y. 17,4 proc. Tai įtakojo auganti šalies ekonomika, naujų įmonių steigimas, ypač didžiųjų prekybos tinklų plėtra, taip pat tai, jog paslaugų sektorius nereikalauja ypatingai aukštos kvalifikacijos darbo jėgos, todėl jame yra didesnė darbuotojų kaita, profesinis mobilumas. Užsienyje uždirbtų pajamų pervedimai į šalį, mokesčių mažinimas, minimalios mėnesinės algos didinimas, lengvai išduodamos paskolos didino gyventojų perkamąją galią, o tai savo ruožtu didino užimtųjų skaičių paslaugose.

Užimtų gyventojų paslaugose didėjimui įtakos turėjo augančios tiesioginės investicijos, statomi dideli, modernūs prekybos centrai įsteigė daug naujų darbo vietų, didžiųjų prekybos centrų patalpose įsikūrusios mažos prekybos ir paslaugų įmonės taip pat įsteigė nemažai naujų darbo vietų, išaugęs turizmas teigiamai veikė apgyvendinimo ir maitinimo įmonių plėtrą.

Taip pat yra svarbu apžvelgti ir užimtumo lygio dinamiką analizuojamu laikotarpiu. 2.1.3.2. paveiksle pateikta Lietuvos gyventojų užimtumo lygio dinamika.

2.1.3.2. pav. Užimtumo lygio dinamika Lietuvoje 2002 - 2009 m.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV rodiklių domenu bazėje „Gyventojai ir socialinė statistika“ publikuotais duomenimis.

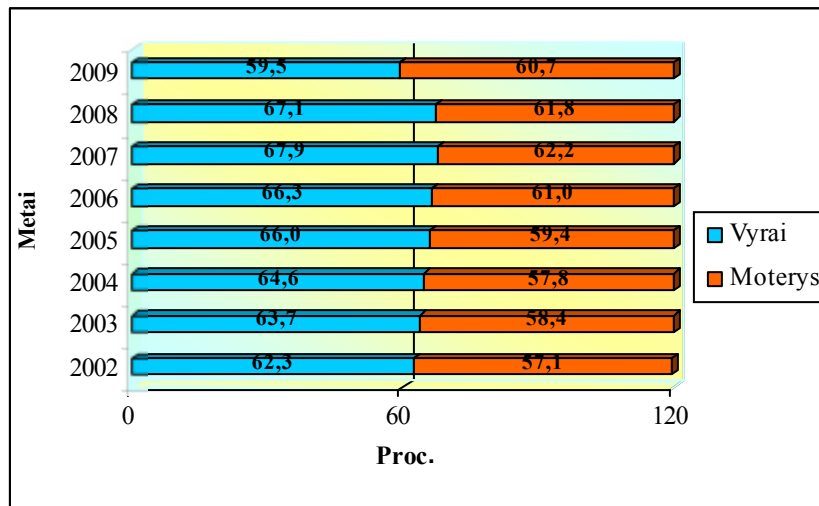
Nagrinėjant šalies gyventojų užimtumo lygio dinamiką, pastebima, jog nagrinėjamu laikotarpiu bendras gyventojų užimtumo lygis didėjo iki 2007 m., o jau 2008m. pradėjo mažėti.

Gyventojų užimtumo lygio didėjimui įtakos turėjo ekonominės situacijos gerėjimas bei Europos Sąjungos paramos gavimas. Užimtumo lygio didėjimas, rodo bendrą teigiamą šalies ūkio vystymosi įtaką procesams darbo rinkoje. [52 – p.25].

Bendras gyventojų užimtumo lygis 2009 m. palyginus su 2002 m. išaugo 1 proc. Jeigu palygintumėm vyrų ir moterų užimtumo lygį, tai pastebima, kad 2009 m. palyginus su 2002 m.

vyrų užimtumo lygis sumažėjo – 4,5 proc., o moterų tuo metu užimtumo lygis padidėjo – 6,3proc., tai ir lėmė, jog bendras užimtumo lygis išaugo.

Per analizuojamą laikotarpį vyrų užimtumo lygis vidutiniškai buvo lygus 64,7 proc., o moterų – 59,8 proc. (žr. 2.1.3.3 pav.)

2.1.3.3. pav. Užimtumo lygio dinamika Lietuvoje pagal lytį 2002 - 2009 m.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV rodiklių domenu bazėje „Gyventojai ir socialinė statistika“ publikuotais duomenimis.

Sparčiausiai užimtų gyventojų skaičius sumažėjo žemės ūkyje, medžioklėje, miškininkystėje ir žuvininkystėje, sumažėjimo tempas buvo 47,9 proc. ir tam įtakos galėjo turėti tai, kad dalis užimtų gyventojų iš šio sektoriaus perėjo dirbti į statybų sektorių, nes 2009 m. užimtų gyventojų statybose santykinė dalis padidėjo 31,5 proc. (žr.6 priedą).

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad užimtų gyventojų paslaugos ir statybos sferose pastebimas padidėjimo tempas visoje Lietuvoje, o sumažėjimo tempas pastebimas žemės ūkio, medžioklės, miškininkystės ir žuvininkystės, bei pramonės srityse.

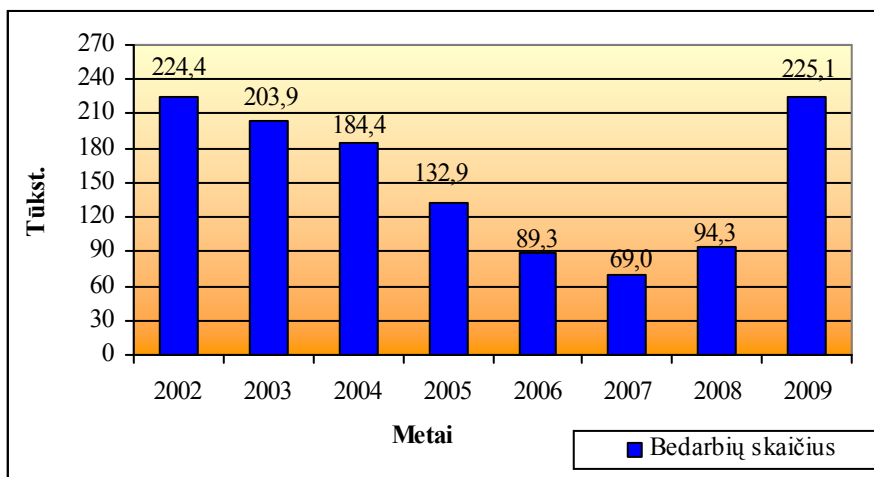
2.1.4. Bedarbių skaičiaus ir nedarbo lygio dinamika 2002 – 2009 m.

Nedarbas yra vienas iš pagrindinių veiksnių, ribojančių žmogaus pasirinkimo galimybes, darančių įtaką materialiajai bedarbio ir jo šeimos padėčiai [17 – p.75].

Viena iš svarbiausių nedarbo priežasčių yra mokslinė techninė revoliucija. Antroji nedarbo priežastis sparčiai kylantis darbo našumas ir intensyvumas, trečioji – ekonominės krizės, ketvirtoji – struktūrinis ūkio pertvarkymas mokslinės techninės revoliucijos sąlygomis, penktoji – gyventojų skaičiaus augimas. [49 – p.87].

Bedarbių skaičiaus analizė parodė, kad Lietuvoje bedarbių skaičius, 2009 m. palyginus su 2002 m., sumažėjo 0,7 tūkst. (0,3 proc.) (žr.4 priedą).

Analizuojamu laikotarpiu matoma, kad bedarbių skaičius 2002-2007 m. mažėjo, o jau nuo 2008 m. pastebimas didėjimas (žr. 2.1.4.1. pav.)

2.1.4.1. pav. Bedarbių skaičiaus dinamika Lietuvoje 2002 - 2009 m.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV rodiklių domenu bazėje „Gyventojai ir socialinė statistika“ publikuotais duomenimis.

Analizuojant bedarbių skaičiaus dinamiką Lietuvoje, 2002 – 2007 m. laikotarpiu matome skaičiaus mažėjimo tendenciją. Sparčiausias bedarbių sumažėjimas buvo 2002 m. 59,6 tūkst. (21,0 proc.), o lėčiausias bedarbių sumažėjimas buvo 2004 m. 19,5 tūkst. (9,6 proc.) (žr.3 priedą). Per tiriamąjį laikotarpį bedarbių augimas pastebimas nuo 2008 m. Sparčiausiai nedarbas išaugo 2009 m., per metus jis išaugo beveik tris kartus 138,7 proc., kai Lietuvoje pagylėjo ekonominė krizė. Nedarbo didėjimui didelę įtaką padarė įminių bankroto, privatizacijos procesai, nes iš esmės pasikeitė darbo santykiai, kurių pasekoje darbuotojai neteko darbo.

Per analizuojamąjį laikotarpį vidutiniškai didžiąją dalį bedarbių sudarė 25 – 49 metų gyventojai 60,5 proc. visų bedarbių. Nuo 15 iki 24 metų ir 50 – 74 metų bedarbių lyginamasis svoris atitinkamai sudaro 18,0 proc. ir 21,5 proc. visų bedarbių. Kaip matome didžiąją dalį bedarbių sudarė darbingo amžiaus gyventojai.

Nedarbo srautas mažėja, kai vieni asmenys sugrįžta į ankstesnes darbovietes, kiti – naujai perpisamdo, tretieji – pasiekia pensinį amžių arba ilgai ieškoję, bet neradę darbo, nusivilia ir jau niekada nebedirba. [37 – p.85].

Analizuojant bedarbių dinamiką pagal lytį, pastebima, jog nagrinėjamu laikotarpiu vyrų bedarbių skaičius didėjo sparčiau, nei moterų mažėjo. (žr. 2.1.4.1. lent.).

Vidutiniai bedarbių skaičiaus pagal lytį pokyčiai per metus

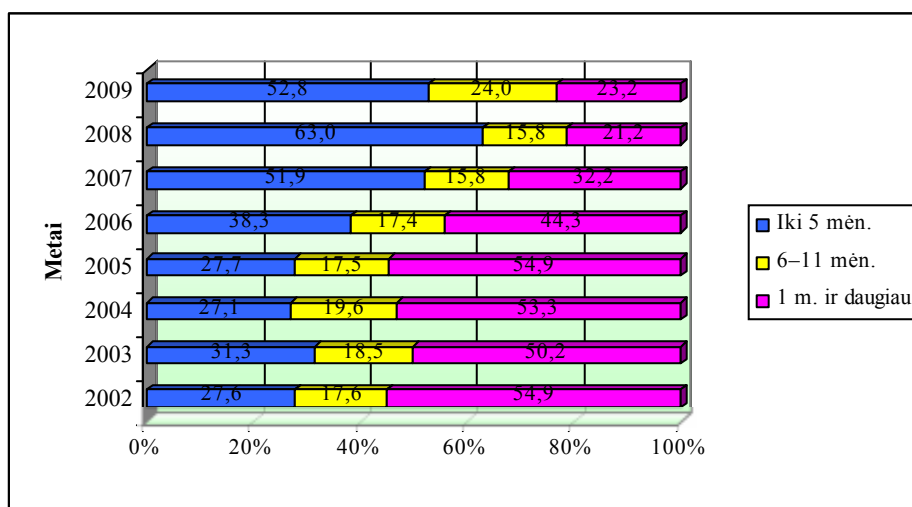
Rodikliai	Bedarbiai pagal lytį	
	Vyrai	Moterys
Vidutinis absoliutus padidėjimas (sumažėjimas), tūkst.	2,7	-2,6
Vidutinis padidėjimo (sumažėjimo) tempas, proc.	2,2	-2,5

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV rodiklių domenu bazėje „Gyventojai ir socialinė statistika“ publikuotais duomenimis.

Per 2002-2009 m. laikotarpį bedarbių vyrų skaičius kasmet vidutiniškai didėdavo 2,2 proc., o moterų atvirkščiai mažėdavo vidutiniškai po 2,5 proc. kasmet.

Realų bedarbių skaičiaus mažėjimą lėmė: bendras šalies ekonomikos augimas ir pagyvėjimas, gyventojų migracija į kitas pasaulio valstybes, darbo paklausos augimas beveik visose ekonominėse veiklose. [50 – p.318].

Pastebėta, kad kuo ilgiau žmogus nedirba, tuo jam sunkiau adaptuotis prie nuolat kintančių darbo rinkos sąlygų. Todėl norint sumažinti nedarbo kaštus, būtina visomis įmanomomis nedarbo prevencijos priemonėmis trumpinti nedarbo trukmę. [50 – p.317]. Lietuvoje, 2002 – 2009 m. laikotarpiu, dauguma bedarbių buvo ilgalaikiai bedarbiai, t.y. jų nedarbo trukmė buvo ilgesnė nei 12 mėnesių, tokių bedarbių vidutiniškai buvo 41,8 proc. (žr. 2.1.4.2. pav.).

2.1.4.2. pav. Bedarbių struktūra Lietuvoje pagal nedarbo trukmę 2002 - 2009 m.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV rodiklių domenu bazėje „Gyventojai ir socialinė statistika“ publikuotais duomenimis.

2007 – 2009 m. padaugėjo bedarbių kurie neturėjo darbo iki 5 mėnesių, jie sudarė daugiau nei pusę visų bedarbių, o ilgalaikių bedarbių sumažėjo.

Ypač neigiamą poveikį žmogui ir visuomenei daro ilgalaikis nedarbas, kai gali pasikeisti net esminės gyvenimo nuostatos. [17 – p.75]. Viena iš prielaidų, kodėl nedarbas tampa ilgalaikiu nedarbu yra ta, kad ilgėjant nedarbo laikui asmuo praranda dalį savo žmogiškojo kapitalo. Ilgalaikį nedarbą sąlygoja bendra šalies ekonominė būklė, sumažėjusi darbo jėgos paklausa, žema bedarbių kvalifikacija, negatyvus darbdavių požiūris į praradusius darbinius įgūdžius ar specialius gebėjimus vyresnio amžiaus bedarbius, paskatų ieškotis darbo ar tobulintis praradimas. [7 – p.39].

Ilgalaikis nedarbas sukelia ekonomines ir psichologines problemas. [58 – p.442]. Ilgalaikio nedarbo didėjimą lemia įvairios priežastys, kurias galima suskirstyti į dvi grupes: objektyvias bei subjektyvias. Objektyvios labiau priklauso nuo bendros padėties šalies ūkyje, darbo rinkoje, nuo užimtumo ir socialinės apsaugos politikos, nuo darbo santykių įmonėse ir socialinio dialogo. Subjektyvios priežastys labiau priklauso nuo pačių bedarbių kokybinių charakteristikų (sveikatos būklės, išsilavinimo, profesijos, amžiaus, gyvenimo vietos ir pan.), jų įsidarbinimo motyvacijos, šeimos funkcijų vykdymo ir vyraujančių darbdavių nuostatų. Ilgalaikis nedarbas lemia didžiausias ekonomines išlaidas. [17 – p.75].

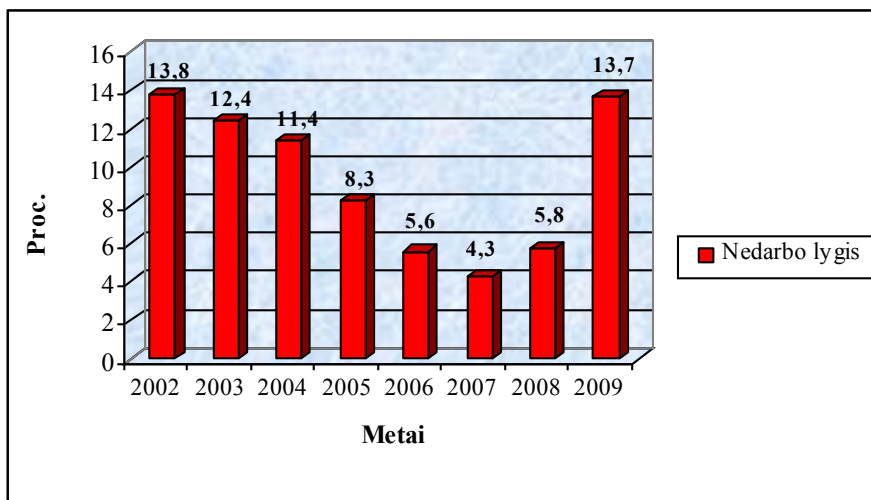
Per visą analizuojamąjį laikotarpį ilgalaikių bedarbių sumažėjo 31,8 proc., prie ilgalaikių bedarbių skaičiaus mažinimo prisidėjo darbo biržos įgyvendinamos bedarbių įdarbinimo programos, projektai, kurie daugeliui bedarbių padėjo įsidarbinti, nes bedarbiams be profesinio mokymo ar turintiems nepaklausias darbo rinkoje profesines kvalifikacijas sunku konkuruoti darbo rinkoje, kadangi diegiant naujas technologijas, plečiant gamybą, specializuojant veiklą įmonėse, didėja kvalifikuotų darbininkų paklausa.

Bedarbių kurie neturėjo darbo iki 5 mėnesių išaugo 25,2 proc., tam įtakos galėjo turėti naikinamos darbo vietos, kurios mažino darbo pasiūlą ir spartesnę gyventojų emigracija į užsienio šalis, kuri didino darbo pasiūlą.

Nagrinėjant vyrų ir moterų nedarbo trukmės santykinę dalį 2002-2009 m., tai pastebime, jog moterų ilgalaikių bedarbių (59,3 proc.) dalis išaugo 3,1 proc. sparčiau nei vyrų (56,2 proc.), bet bedarbių vyrų praradusių darba iki 5 mėnesių 2002 m. palyginus su 2009 m. išaugo daugiau nei du kartus (110 proc.), tuotarpu moterų praradusių darba iki 5 mėnesių išaugo 63 proc. (žr. 7 priedą).

Nedarbo lygis yra vienas iš svarbiausių gamybos veiksnių – darbo jėgos, - kuris parodo naudojimo laipsnį. [58 – p.423].

Mažėjant bedarbių skaičiui šalyje, taip pat mažėjo ir nedarbo lygis iki 2008 metų. Lietuvos nedarbo lygio kitimas pateiktas 2.1.4.3. paveiksle.

2.1.4.3. pav. Nedarbo lygio dinamika Lietuvoje 2002 - 2009 m.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV rodiklių domenu bazėje „Gyventojai ir socialinė statistika“ publikuotais duomenimis.

Nedarbo lygis spačiau ėmė mažėti nuo 2003 m., t.y. tuomet, kai atsirado laisvų darbo vietų dėl intensyvios emigracijos. Taigi, gyventojų nedarbo problema išsprendė tik paviršutiniškai: naujų darbo vietų ženkliai nepadaugėjo, gyventojų kvalifikacijos iš esmės nepakito, o nedarbo lygis sumažėjo tik dėl atsilaisvinusių darbo vietų emigracijos pasekoje.

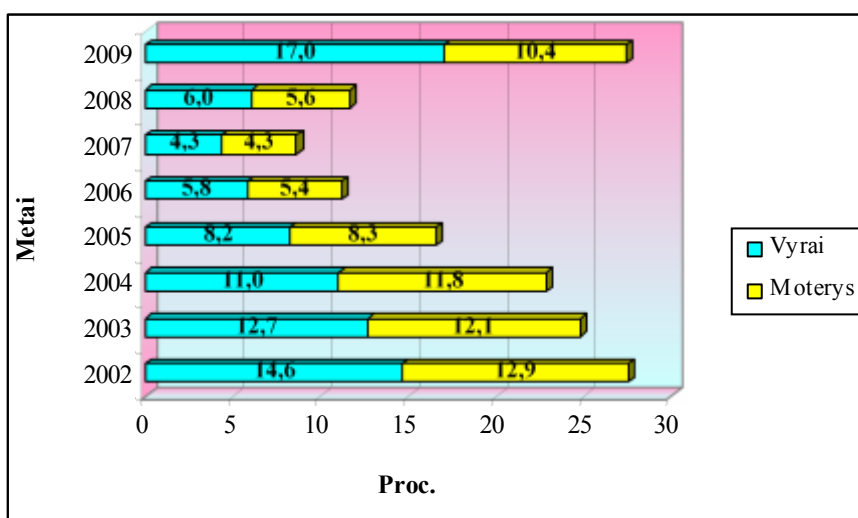
Nuo 2008 m. nedarbo lygis pradėjo sparčiai augti. Nagrinėjamu laikotarpiu nedarbo lygis vidutiniškai siekė 9,4 proc. Labiausiai nedarbo lygis išaugo 2009 m. 2,4 karto, t.y. 136,2 proc. (žr.3 priedą). Aukštas nedarbo lygis – viena didžiausių socialinių ekonominių problemų visose šalyse. Todėl mūsų valstybės misija – sudaryti sąlygas kiekvienam šalies gyventojui, norinčiam ir galinčiam dirbti, savo darbu užsitikrinti tinkamą pragyvenimo lygį. Nedarbo lygio išaugimą Lietuvoje nulėmė darbo pasiūlos perviršis ir jo struktūrinės ypatybės. Šį procesą sąlygoja teritoriniai ir struktūriniai nedarbo skirtumai, pasireiškiantys tuo, kad į darbo rinką patenka daug jai nepasiruošusių, t.y. neturinčių arba turinčių nepaklausias profesijas ir žemos kvalifikacijos žmonių.

Nedarbo lygio analizė parodė, kad 2002 - 2009 m. laikotarpiu Lietuvoje nedarbo lygis sumažėjo 0,7 proc. (žr. 4 priedą).

2006-2007 m. nedarbo lygio reikšmė taip sumažėjo, kad priartėjo prie kritinės ribos – natūralios nedarbo normos. Tai rodo, kad užimtumo didinimo galimybes nedarbo mažėjimo sąskaita faktiškai išsemtos. Todėl sparčiai sumažėjus bedarbių skaičiui, darbo rinkos politikos svorio centras turėtų būti perkeltas nuo nedarbo mažinimo iki gyventojų aktyvumo skatinimo bei darbo vietų kokybės gerinimo. Nedarbo lygio mažėjimui įtakos turėjo gyventojų emigracija ir darbo biržos įgyvendinamos bedarbių įdarbinimo programos, projektai.

Nuo 2008 m. nedarbo lygis sparčiai pradėjo augti. Nedarbo lygio augimui įtakos turėjo darbo santykių reguliavimai, tokie kaip privaloma minimali alga, darbo bei atostogų laiko reguliavimas, apribojimai sudarant sutartis dėl darbo, profesinių sąjungų privilegijos darbo santykiuose ir pan. Šie reguliavimai trugdo darbdaviui ir darbuotojui priimti abiem pusėms naudingiausią susitarimą. Didelis ir augantis nedarbo lygis yra problema, turinti daug neigiamų pasekmių. Didelis nedarbas mažina žmonių pajamas, smugdo šalies ekonomiką, blogina valstybės finansų padėtį, sukelia psichologinių ir socialinių problemų.

Nagrinėjamu laikotarpiu vyrų nedarbo lygis išaugo 16,4 proc., tuo tarpu moterų nedarbo lygis 2009 m. palyginus su 2002 m. laikotarpiu sumažėjo 19,4 proc., tai ir lėmė bendro nedarbo lygio augimą. (žr. 4 priedą).

2.1.4.4. pav. Nedarbo lygio dinamika Lietuvoje pagal lytį 2002 - 2009 m.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV rodiklių domenu bazėje „Gyventojai ir socialinė statistika“ publikuotais duomenimis.

Paveikslėlyje 2.1.4.4. matome, jog vyrų nedarbo lygis per nagrinėjamąjį laikotarpį vidutiniškai siekė 10 proc., o moterų 8,9 proc., tai galėjo lemti, jog 2002-2009 m. laikotarpiu sumažėjo užimtų vyrų žemės ūkyje, medžioklėje, miškininkystėje ir žuvininkystėje, bei pramonėje.

Spartų nedarbo lygio didėjimą sąlygoja smunkanti ekonomika, darbo jėgos paklausos mažėjimas, kuris pradeda neigiamai veikti darbo rinkos balansą, dabartiniu metu jau pasireiškianti ekonominė krizė.

Nedarbo rodikliai nebeatspindi realios situacijos rinkoje. 2006-2007 m. nedarbo realiai nebuvo, tam įtakos turėjo emigracija, kuri neigiamai veikia šalies ūkį, nes išvyksta daug darbo jėgos, kuri galėtų kurti šalies ekonomiką. Daugiausia išvyksta jaunų žmonių, kurie pirmiausia siekia finansinės naudos.

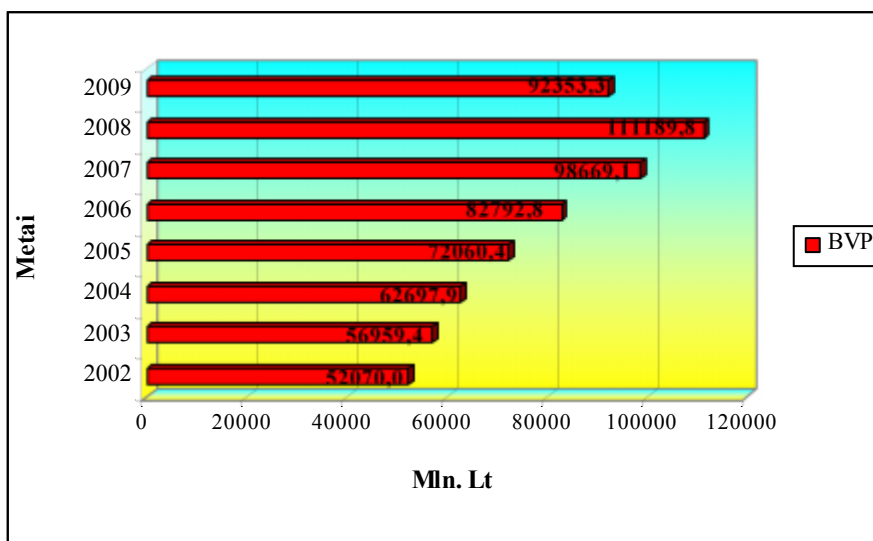
Nedarbo lygio kilimui praeitais metais įtakos turėjo ekonominė krizė bei bendras Lietuvos ekonomikos nuosmukis.

2.1.5. Bendrojo vidaus produkto ir bendrojo vidaus produkto, tenkančio vienam gyventojui dinamika 2002 – 2009 m.

Šalies ekonomikos augimą geriausiai charakterizuoja bendrojo vidaus produkto (BVP) pokytis per tam tikrą laikotarpį. [59 – p.14]. Bendrasis vidaus produktas apskaičiuotas pajamų metodų, geriausiai atspindi ekonomikos srautų judėjimą tarp ūkio sektorių. Pajamų metodas matuoja ekonominę veiklą sudedant visas gautas pajamas, apimant darbo užmokestį, rentą, palūkanas, pelną, nusidėvėjimo bei netiesioginių verslo mokesčių sumą.

Lietuvoje, turint omenyje mažą bendrąjį vidaus produkta, palyginti su kitomis pasaulio šalimis, yra mažesnė kompensacijų dirbantiems dalis (darbo užmokestis plus socialiniai darbdavių įnašai) bendrame vidaus produkte. [15 – p.37].

Remiantis Statistikos departamento duomenimis, nuo 2002 – 2008 m. bendrasis nacionalinis produktas sparčiai augo, o nuo 2009 m. pradėjo mažėti. Bendrojo vidaus produkto dinamika Lietuvoje pateikiama 2.1.5.1. pav.

2.1.5.1. pav. Bendrojo vidaus produkto dinamika Lietuvoje 2002 - 2009 m.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV rodiklių domenu bazėje „Ūkis ir finansai“ publikuotais duomenimis.

Iš paveiksle pateikiamų duomenų matyti, jog šalies bendrasis vidaus produktas tiriamuoju laikotarpiu sparčiai didėjo. Per visą analizuojamąjį laikotarpį bendrasis vidaus produktas išaugo 40283,3 mln. Lt t.y. 77,4 proc. Vidutiniškai kasmet bendrojo vidaus produkto padidėjimo tempas buvo 2,4 proc. (žr. 4 priedą).

Spartų BVP augimą labiausiai nulėmė dviejų didžiausių veiklos rūšių – apdirbamosios pramonės ir vidaus prekybos efektyvus vystymas. [59 – p.14].

Didžiausias bendrojo vidaus produkto išaugimas užfiksuotas 2007 m. 15876,3 mln. Lt. (19,2 proc.) (žr. 3 priedą).

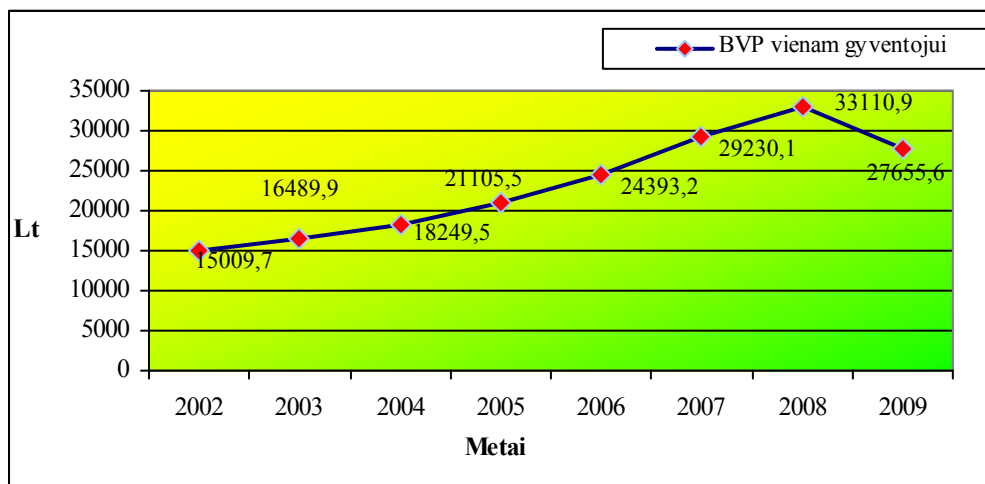
Viena iš grėsmių, stabdanti pozityvius pokyčius darbo rinkoje – itin netolygus šalies regionų vystymasis. Kaip rodo statistika, didėja praraja tarp ekonomiškai išvystytų ir atsilikusių šalies regionų. [59 – p.7].

Bendrojo vidaus produkto smukimui 2009 m. įtakos turėjo tokie ekonominiai veiksniai, kaip sumažėjusi prekių paklausa (55 proc.), sumažėjęs vartojimas, sumažėjęs naujų darbo vietų kūrimas ir pan.

Bendrasis vidaus produktas mažėja, nes nedarbo lygis šalies mastu 2009 m. yra labai aukštas, ir to pasekoje nepagaminamas potencialus bendrasis vidaus produktas.[65 – p.158].

Bendrojo vidaus produkto augimas didina darbo jėgos kokybės raidą bei patrauklaus, geriau apmokamo darbo pasiūlą ekonomiškai silpnesniuose šalies regionuose. [59 – p.7].

Kitas šalies situaciją įvertinantis rodiklis yra bendrasis vidaus produktas, tenkantis vienam gyventojui. Jo dinamika pateikta 2.1.5.2. paveiksle.

2.1.5.2. pav. Bendrojo vidaus produkto, tenkančio vienam gyventojui dinamika Lietuvoje 2002 - 2009 m.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV rodiklių domenu bazėje „Ūkis ir finansai“ publikuotais duomenimis.

Bendrasis produktas, tenkantis vienam gyventojui 2002 – 2008 m. laikotarpiu tai pat kaip ir bendrasis vidaus produktas tendencingai didėjo, o 2009 m. sumažėjo. Analizuojamu laikotarpiu bendrasis vidaus produktas, tenkantis vienam gyventojui išaugo 12645,9 t.y. 84,3 proc.

Sparčiausiai bendrasis vidaus produktas, tenkantis vienam gyventojui išaugo 2007 m. 4836,9 lt. (19,8 proc.). Vidutiniškai 2002-2009 m. laikotarpiu bendrasis vidaus produktas, tenkantis vienam gyventojui kasmet didėjo 11,1 proc.

Sparčiausias bendrojo vidaus produkto vienam gyventojui, 2002 - 2009 m. laikotarpiu, padidėjimas buvo 2007 m. 19,2 proc., tam įtakos turėjo išaugęs minimalus darbo užmokestis, padidėjęs vartojimas. (žr. 3 priedą).

Apibendrinant galima teigti, kad bendrasis vidaus produktas ir bendrasis vidaus produktas, tenkantis vienam gyventojui, nagrinėjamu laikotarpiu, tendencingai didėjo. Bendrojo vidaus produkto augimui, 2002 – 2009 m. laikotarpiu, įtakos turėjo nemaža prekių paklausa ir padidėjęs vartojimas, o bendrojo vidaus produkto, tenkančio vienam gyventojui augimui, įtakos turėjo augantis bendrasis vidaus produktas ir mažėjantis gyventojų skaičius.

2.2. Darbo rinkos rodiklių tarpusavio priklausomybės tyrimas

2.2.1. Darbo jėgos ir makroekonominių rodiklių priklausomybės ryšiai

Nagrinėjant darbo jėgos ir makroekonominių rodiklių (gyventojų skaičius metų pradžioje, vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis, bendrasis vidaus produktas, tenkantis vienam gyventojui ir tiesioginės užsienio investicijos vienam gyventojui) buvo nustatyti tarpusavio kaitos priklausomybės ryšiai, kurie pateikti 2.2.1.1. lentelėje.

2.2.1.1. lentelė

Darbo jėgos ir makroekonominių rodiklių priklausomybės ryši nusakančios reikšmės

Rodikliai	Gyventojų skaičius metų pradžioje, tūkst.	Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis, tūkst. Lt	BVP, tenkantis vienam gyventojui, tūkst. Lt	Tiesioginės užsienio investicijos tenkančios vienam gyventojui, tūkst. Lt
Koreliacijos koeficientas r	0,221	-0,119	-0,361	-0,229
Determinacijos koeficientas R^2	0,049	0,014	0,130	0,052
Faktinė Stjudento kriterijaus reikšmė t_r	0,506	0,268	0,864	0,526
Regresijos lygtis	$y_x = 0,535x + 2549$	$y_x = -0,003x + 6,211$	$y_x = -0,124x + 224,333$	$y_x = -0,035x + 62,689$

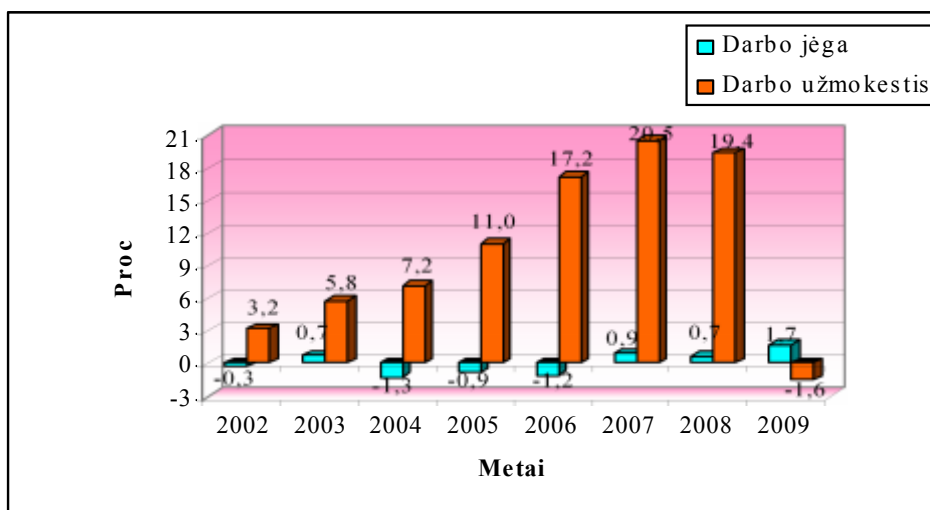
Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV rodiklių domenu bazėje „Gyventojai ir socialinė statistika“ ir „Ūkis ir finansai“ publikuotais duomenimis.

Analizuojant darbo jėgos skaičiaus ir gyventojų skaičių metų pradžioje kaitos priklausomybę, nustatytas tiesioginis ryšys tarp šių rodiklių, nes augant gyventojų skaičiui, didėja ir darbo jėgos skaičius. Šis ryšys yra labai silpnas, nes darbo jėgos pokyčius lemia ne tik gyventojų skaičiaus didėjimas, bet ir kiti makroekonominiai rodikliai. Gautu re

paaikinti 4,9 proc. variacijos. Iš tiesinės regresijos lygties, kurios pavidalas pateiktas 2.2.1.1. lentelėje, matyti, jog darbo jėgos skaičiui išaugus 1 tūkst., gyventojų skaičius padidėtų 0,535 tūkt. Kaip matome Faktinės Stjudento kriterijaus reikšmė yra 0,5, t.y. galima teigti, kad tiek koreliacijos koeficientas, tiek regresijos lygties parametrai (83,93 ir 1,65) yra reikšmingi analizuojant darbo jėgos ir gyventojų skaičiaus kaitos priklausomybę.

Nagrinėjant darbo jėgos skaičiaus ir vidutinį mėnesinį bruto darbo užmokesčio kaitą, pastebime labai silną atvirkštinį ryšį, t.y. augant darbo jėgos skaičiui vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis mažėja. Determinacijos koeficientas rodo, kad darbo jėga veikia vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio kitimą 1,4 proc. Iš tiesinės regresijos $yx = -0,003x + 6,211$) matome, jog darbo jėgos skaičiui išaugus 1 tūkst. vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis sumažėtų 3 Lt.

Darbo jėgos paklausai rinkoje įtaką daro valstybinė darbo apmokėjimo politika. Išsivysčiusiose pasaulio valstybėse veikia vieningos valstybės valdininkų, tarnautojų ir darbininkų tarifinės darbo apmokėjimo sistemos, numatančios darbo apmokėjimo kriterijus (sąlygas), tarifines kategorijas, tarifinius koeficientus, valandinius tarifinius atlygius. Lietuvoje vieningos valstybinės darbo apmokėjimo sistemos vis dar nėra. [50 – p.48].

2.2.1.1. pav. Darbo jėgos ir darbo užmokesčio padidėjimo (sumažėjimo) tempai.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV rodiklių domenu bazėje „Gyventojai ir socialinė statistika“ publikuotais duomenimis.

Paveiksle 2.2.1.1 matome, jog darbo užmokestis iki 2007 m. sparčiai augo, o tuo tarpu darbo jėgos skaičius kito netolygiai.

Darbo jėgos skaičiaus ir darbo užmokesčio tarpusavio kaitos ryšys yra labai silpnas, galima teigti, jog jo nėra, nes kaip matome, vidutiniškai per visą analizuojamąjį laikotarpį darbo jėgos

skaičius kasmet didėjo vos po 0,1 proc., o darbo užmokestis vidutiniškai didėjo po 10,3 proc. kasmet.

2009 m. darbo jėgos skaičius palyginus su 2008 m. išaugo, o darbo užmokestis ženkliai sumažėjo. Kadangi mažėjantis darbo užmokestis mažina bedarbių motyvaciją ieškotis darbo ir pradėti dirbti, tai darbo jėgą didina, didėjantis bedarbių skaičius.

Nepamatuotai menkas atlyginimas už darbą skatina ekonomiškai aktyvią dalį darbo jėgos išvykti iš šalies, o tai ir lėmė, jog Lietuvoje darbo jėgos skaičius išaugo.

Analizuojant darbo jėgos skaičius ir bendrojo vidaus produkto, tenkančio vienam gyventojui, bei darbo jėgos skaičius ir tiesiogines užsienio investicijas tenkančias vienam gyventojui kaitos priklausomybę, nustatyta, jog tarp šių rodiklių egzistuoja labai silpna atvirkštinė kaitos priklausomybė, t.y. augant darbo jėgos skaičiui bendras vidaus produktas, tenkantis vienam gyventojui bei tiesioginės užsienio investicijos, tenkančios vienam gyventojui mažėja. Determinacijos koeficientai rodo, kad darbo jėga veikia bendrojo vidaus produkto, tenkančio vienam gyventojui kitimą – 13,0 proc., tiesioginių užsienio investicijų vienam gyventojui kitimą – 5,2 proc.

Iš tiesinių regresijų ($y_x = -0,124x + 224,333$, $y_x = -0,035x + 62,689$) matome, jog darbo jėgos skaičiui išaugus 1 tūkst. bendrasis vidaus produktas, tenkantis vienam gyventojui sumažėtų 124 Lt. Didėjant darbo jėgai, bendrasis vidaus produktas, tenkantis vienam gyventojui mažėja. Bendrojo vidaus produkto vienam gyventojui mažėjimą lemia: didėjantis bedarbių skaičius, krintanti gyventojų perkamoji galia, mažėjantis atlyginimas.

Darbo jėgos skaičiui išaugus 1 tūkst tiesioginės užsienio investicijos vienam gyventojui sumažėtų 35 Lt. Didėjanti darbo jėga mažina tiesiogines užsienio investicijas vienam gyventojui, kadangi mažėjančios tiesioginės užsienio investicijos mažina naujai steigiamų darbo vietų skaičių, o tai didina bedarbių skaičių. Regresijos lygties parametrai yra reikšmingi.

Lentelėje 2.2.1.2. pateikti darbo jėgos skaičiaus ir veikiančių ir neveikiančių ūkio subjektų bei laisvų ir užimtų darbo vietų dinaminų pokyčių koreliaciniai ryšiai.

2.2.1.2. lentelė

Darbo jėgos skaičiaus ir ūkio subjektų bei darbo vietų dinaminų pokyčių koreliaciniai ryšiai

Rodikliai	Koreliacijos koeficientas r	Determinacijos koeficientas R ²	Faktinė Stjudento kriterijaus reikšmė tr
Laisvos darbo vietos	-0,718	0,516	2,307
Užimtos darbo vietos	-0,584	0,341	1,609
Veikiantys ūkio subjektai	0,001	0,000	0,002
Bankrutavę ūkio subjektai	-0,030	0,001	0,068

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV rodiklių domenu bazėje „Gyventojai ir socialinė statistika“ ir „Ūkis ir finansai“ publiku

Analizuojant darbo jėgos skaičiaus ir laisvų bei užimtų darbo vietų kaitos priklausomybę, nustatytas atvirkštinis ryšys tarp šių rodiklių, nes didėjant darbo jėgos skaičiui, laisvų ir užimtų darbo vietų mažėja. Šie ryšiai yra vidutinio stiprumo, nes darbo jėgos pokyčius lemia ne tik laisvos ir užimtos darbo vietos, bet ir kiti makroekonominiai rodikliai. Darbo vietų mažėjimas tradiciniose ekonomikos šakose yra bendras ir negrįžtamas procesas. Gautu regresijos modeliu būtų galima paaiškinti atitinkamai 51,6 proc. ir 34,1 proc. variacijos.

Nagrinėjant darbo jėgos skaičiaus ir veikiančių ūkio subjektų kaitos priklausomybę, nustatytas tiesioginis ryšys tarp šių rodiklių, nes didėjant darbo jėgos skaičiui, veikiančių ūkio subjektų daugėja. Galime teigti, jog darbo jėgos skaičius labai mažą dalį sąlygoja veikiančių ūkio subjektų kitimą.

Analizuojant darbo jėgos skaičiaus ir bankrutavusių ūkio subjektų priklausomybę, nustatytas atvirkštinis tarpusavio ryšys tarp šių rodiklių, nes didėjant darbo jėgos skaičiui, bankrutavusių ūkio subjektų mažėja. Tarpusavio kaitos priklausomybės ryšio taip pat nėra. Gautu regresijos modeliu būtų galima paaiškinti tik 0,1 proc. variacijos.

2.2.2. Darbo jėgos aktyvumo lygio ir makroekonominių rodiklių priklausomybės ryšiai

Nagrinėjant darbo jėgos aktyvumo lygio ir gyventojų skaičiaus kaitos priklausomybę, buvo nustatytas tiesioginis ryšys tarp šių rodiklių, nes augant gyventojų skaičiui, didėja ir darbo jėgos aktyvumo lygis. Šis ryšys yra labai silpnas, nes koreliacijos koeficiento reikšmė pakankamai tolima 1. (žr. 2.2.2.1. lent.).

2.2.2.1. lentelė

Darbo jėgos aktyvumo lygio ir makroekonominių rodiklių priklausomybės ryšį nusakančios reikšmės

Rodikliai	Gyventojų skaičius metų pradžioje, tūkst.	Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis, tūkst. Lt	BVP, tenkantis vienam gyventojui, tūkst. Lt	Tiesioginės užsienio investicijos tenkančios vienam gyventojui, tūkst. Lt
Koreliacijos koeficientas r	0,258	-0,175	-0,424	-0,292
Determinacijos koeficientas R ²	0,067	0,031	0,180	0,085
Faktinė Stjudento kriterijaus reikšmė t _r	0,598	0,397	1,047	0,682
Regresijos lygtis	$y_x = 13,662x + 2475,291$	$y_x = -0,093x + 7,923$	$y_x = -3,192x + 242,513$	$y_x = -0,971x + 73,106$

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV rodiklių domenu bazėje „Gyventojai ir socialinė statistika“ ir „Ūkis ir finansai“ publikuotais duomenimis.

Gyventojų kitimu galėtume paaiškinti 6,7 proc. darbo jėgos aktyvumo lygio kitimo. Taigi darbo jėgos aktyvumo lygis yra sąlygojamas nuo gyventojų skaičiaus. Iš gautos regresijos lygties, kuri pateikta 2.2.2.1. lentelėje, galima teigti, kad darbo jėgos aktyvumo lygiui išaugus 1 proc. gyventojų skaičius padidėtų 13,662 tūkst. Faktinė Stjudento kriterijaus reikšmė lygi 0,598, tai rodo, kad apskaičiuotas koreliacijos koeficientas yra reikšmingas.

Analizuojant darbo jėgos aktyvumo lygio ir vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio, kaitą, pastebėti atvirkštiniai labai silni ryšiai, t.y. augant darbo jėgos aktyvumo lygiui, vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis mažėja. Determinacijos koeficientas rodo, kad darbo jėgos aktyvumo lygis vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio kitimą veikia 3,1 proc. Iš tiesinės regresijos ($y_x = -0,093x + 7,923$) matome, jog darbo jėgos aktyvumo lygiui išaugus 1 proc., vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis sumažėtų 93 Lt.

Nagrinėjant darbo jėgos aktyvumo lygio ir bendrojo vidaus produkto, tenkančio vienam gyventojui, bei darbo jėgos aktyvumo lygio ir tiesiogines užsienio investicijas vienam gyventojui kaitos priklausomybę, pastebėti labai silpni atvirkštiniai ryšiai, t.y. augant darbo jėgos aktyvumo lygiui, bendrasis vidaus produktas, tenkantis vienam gyventojui ir tiesioginės užsienio investicijos vienam gyventojui mažėja. Determinacijos koeficientai rodo, kad darbo jėgos aktyvumo lygis bendrojo vidaus produkto, tenkančio vienam gyventojui kitimą veikia – 18 proc., o tiesioginių užsienio investicijų vienam gyventojui kitimą veikia - 8,5 proc.

Iš tiesinių regresijų ($y_x = -3,192x + 242,513$, $y_x = -0,971x + 73,106$) matome, jog darbo jėgos aktyvumo lygiui išaugus 1 proc. bendrasis vidaus produktas, tenkantis vienam gyventojui sumažėtų 3,192 tūkst. Lt bei tiesioginės užsienio investicijoms vienam gyventojui sumažėtų 0,971 tūkst. Lt. Regresijos lygties parametrai yra reikšmingi.

2.2.3. Užimtų gyventojų ir makroekonominių rodiklių priklausomybės ryšiai

Nagrinėjant užimtų gyventojų ir gyventojų skaičiaus kaitos priklausomybę, buvo nustatytas silpnas atvirkštinis ryšys, t.y. augant gyventojų skaičiui, užimtų gyventojų mažėja. (žr. 2.2.3.1. lent.).

Gautu regresijos modeliu būtų galima paaiškinti 24,0 proc. variacijos. Iš tiesinės regresijos lygties $y_x = -0,462x + 4090,533$, matyti, jog gyventojų skaičiui išaugus 1 tūkst., užimtų gyventojų skaičius sumažėtų 0,462 tūkst. Kadangi dėl gyventojų emigracijos, neigiamos gyventojų kaitos mažėja darbo pasiūla, kuriamos naujos darbo vietos didina darbo paklausą, todėl visi norintys dirbti gali rasti darbą, tai mažėjant gyventojų skaičiui, užimtų gyventojų skaičius didėja. Kaip matome Faktinės Stjudento kriterijaus reikšmė yra 1,257, t.y. galima teigti, kad tiek koreliacijos

koeficientas, tiek regresijos lygties parametrai yra reikšmingi analizuojant užimtų gyventojų ir gyventojų skaičiaus priklausomybę.

2.2.3.1. lentelė

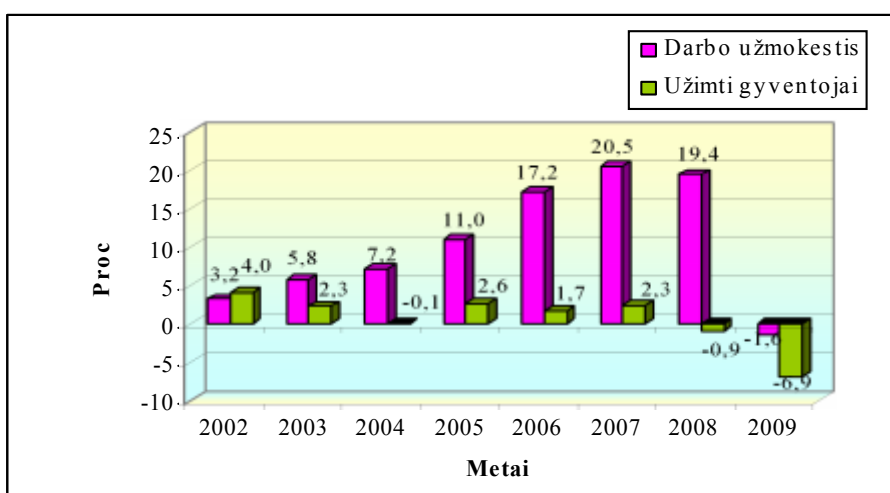
Užimtų gyventojų ir makroekonominių rodiklių priklausomybės ryši nusakančios reikšmės

Rodikliai	Gyventojų skaičius metų pradžioje, tūkst.	Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis, tūkst. Lt	BVP, tenkantis vienam gyventojui, tūkst. Lt	Tiesioginės užsienio investicijos tenkančios vienam gyventojui, tūkst. Lt
Koreliacijos koeficientas r	-0,490	0,476	0,711	0,584
Determinacijos koeficientas R ²	0,240	0,226	0,505	0,341
Faktinė Stjudento kriterijaus reikšmė t _r	1,257	1,209	2,259	1,608
Regresijos lygtis	$y_x = -0,462x + 4090,533$	$y_x = 0,005x - 5,112$	$y_x = 0,095x - 116,507$	$y_x = 0,035x - 44,261$

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV rodiklių domenu bazėje „Gyventojai ir socialinė statistika“ ir „Ūkis ir finansai“ publikuotais duomenimis.

Analizuojant užimtų gyventojų skaičiaus ir vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio kaitos priklausomybę, nustatyta, jog tarp šių rodiklių egzistuoja silpnas tiesioginis ryšys, t.y. augant užimtų gyventojų skaičiui, vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis didėja. Determinacijos koeficientas rodo, kad užimtų gyventojų skaičius veikia vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio kitimą 22,6 proc. Iš tiesinės regresijos ($y_x = 0,005x - 5,112$) matome, jog užimtų gyventojų skaičiui išaugus 1 tūkst., vidutinis mėnesiniam bruto darbo užmokestis išaugtų 5 Lt.

Kadangi daugėja norinčių dirbti už didesnę darbo užmokestį, didėjant vidutiniam mėnesiniam bruto darbo užmokesčiui, didėja ir užimtų gyventojų skaičius.

2.2.3.1. pav. Užimtų gyventojų ir darbo užmokesčio padidėjimo (sumažėjimo) tempai.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV rodiklių domenu bazėje „Gyventojai ir socialinė statistika“ publikuotais duomenimis.

Užimtų gyventojų skaičius ir darbo užmokestis 2002 – 2007 m. kasmet didėjo, o jau nuo 2008 m. abu rodikliai pradėjo sparčiai mažėti. Darbo užmokesčio mažėjimą lėmė, kad vartojimo kainos didėjo sparčiau, nei darbuotojų darbo pajamos. Galima teigti, jog sumažėjęs darbo užmokestis, nebeskatina užimtumo didėjimą, t.y. mažina užimtumą. Nors šis ryšys yra silnas, bet reikšmingas.

Nagrinėjant užimtų gyventojų skaičiaus ir bendrojo vidaus produkto, tenkančio vienam gyventojui, bei užimtų gyventojų skaičiaus ir tiesiogines užsienio investicijas vienam gyventojui kaitos priklausomybę, nustatyta, jog tarp šių rodiklių egzistuoja vidutinio stiprumo ryšys, t.y. augant užimtų gyventojų skaičiui, bendrasis vidaus produktas, tenkantis vienam gyventojui, bei tiesioginės užsienio investicijos vienam gyventojui didėja. Determinacijos koeficientai rodo, kad užimtų gyventojų skaičius veikia bendrojo vidaus produkto, tenkančio vienam gyventojui kitimą – 50,5 proc., bei tiesioginių užsienio investicijų vienam gyventojui kitimą – 34,1proc.

Iš tiesinių regresijų ($y_x = 0,095x - 116,507$, $y_x = 0,035x - 44,261$) matome, jog užimtų gyventojų skaičiui išaugus 1 tūkst., bendrasis vidaus produktas, tenkantis vienam gyventojui išaugtų 95 Lt. Kadangi kuo daugiau yra užimtų gyventojų, tuo daugiau yra sukuriama bendrojo vidaus produkto, tai didėjant užimtų gyventojų skaičiui, bendrasis vidaus produktas taip pat didėja.

Užimtų gyventojų skaičiui išaugus 1 tūkst, tiesioginės užsienio investicijos vienam gyventojui išaugtų 35Lt. Kadangi tiesioginės užsienio investicijos skatina naujų darbo vietų steigimą, o tai didina užimtų gyventojų skaičių. Regresijos lygties parametrai yra reikšmingi.

Lentelėje 2.2.3.2. pateikti užimtų gyventojų skaičiaus ir veikiančių ir neveikiančių ūkio subjektų bei laisvų ir užimtų darbo vietų dinaminį pokyčių koreliaciniai ryšiai.

2.2.3.2. lentelė

Užimtų gyventojų ir ūkio subjektų bei darbo vietų dinaminį pokyčių koreliaciniai ryšiai

Rodikliai	Koreliacijos koeficientas r	Determinacijos koeficientas R ²	Faktinė Stjudento kriterijaus reikšmė tr
Laisvos darbo vietos	0,936	0,876	5,941
Užimtos darbo vietos	0,706	0,499	2,232
Veikiantys ūkio subjektai	0,304	0,092	0,713
Bankrutavę ūkio subjektai	0,119	0,014	0,269

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV rodiklių domenu bazėje „Gyventojai ir socialinė statistika“ ir „Ūkis ir finansai“ publikuotais duomenimis.

Nagrinėjant užimtų gyventojų skaičiaus ir laisvų bei užimtų darbo vietų kaitos priklausomybę, nustatyta, jog tarp šių rodiklių egzistuoja stiprus tiesioginis ryšys, t.y. augant užimtų gyventojų skaičiui, užimtų darbo vietų bei laisvų darbo vietų skaičius didėja. Determinacijos koeficientai rodo, kad užimtų gyventojų skaičius ve

87,6 proc., užimtų darbo vietų kitimą – 49,9 proc. Faktinė Stjudento reikšmė rodo, kad gyventojų skaičiaus ir laisvų darbo vietų ryšiai yra daugiau reikšmingi, negu gyventojų skaičiaus ir užimtų darbo vietų ryšiai.

Nagrinėjant užimtų gyventojų skaičiaus ir veikiančių ar bankrutavusių ūkio subjektų kaitos priklausomybę, nustatyta, jog tarp šių rodiklių egzistuoja labai silpnas (nėra ryšio) tiesioginis ryšys, t.y. augant užimtų gyventojų skaičiui, veikiančių bei bankrutavusių ūkio subjektų skaičius didėja. Determinacijos koeficientai rodo, kad užimtų gyventojų skaičius veikia veikiančių ūkio subjektų kitimą 9,2 proc., bankrutavusių ūkio subjektų kitimą – 1,4 proc. Faktinė Stjudento reikšmė rodo, kad gyventojų skaičiaus ir veikiančių bei bankrutavusių ūkio subjektų vietų ryšiai yra reikšmingi.

2.2.4. Užimtumo lygio ir makroekonominių rodiklių priklausomybės ryšiai

Nagrinėjant užimtumo lygio ir gyventojų skaičiaus kaitos priklausomybę, buvo nustatytas silpnas atvirkštinis ryšys tarp šių rodiklių, t.y. augant gyventojų skaičiui, mažėja užimtumo lygis. (žr. 2.2.4.1. lent.).

2.2.4.1. lentelė

Užimtumo lygio ir makroekonominių rodiklių priklausomybės ryšį nusakančios reikšmės

Rodikliai	Gyventojų skaičius metų pradžioje, tūkst.	Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis, tūkst. Lt	BVP, tenkantis vienam gyventojui, tūkst. Lt	Tiesioginės užsienio investicijos tenkančios vienam gyventojui, tūkst. Lt
Koreliacijos koeficientas r	-0,490	0,466	0,704	0,574
Determinacijos koeficientas R ²	0,240	0,217	0,496	0,329
Faktinė Stjudento kriterijaus reikšmė t _r	1,256	1,178	2,217	1,566
Regresijos lygtis	$y_x = -11,224x + 4111,679$	$y_x = 0,108x - 5,184$	$y_x = 2,298x - 119,614$	$y_x = 0,827x - 44,979$

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV rodiklių domenų bazėje „Gyventojai ir socialinė statistika“ ir „Ūkis ir finansai“ publikuotais duomenimis.

Gyventojų kitimu galėtume paaiškinti 24,0 proc. užimtumo lygio kitimo. Taigi užimtumo lygis yra sąlygojamas nuo gyventojų skaičiaus. Iš gautos regresijos lygties, kuri pateikta 2.2.4.1. lentelėje, galima teigti, kad užimtumo lygiui išaugus 1 proc., gyventojų skaičius sumažėtų 11,224 tūkst. Faktinė Stjudento kriterijaus reikšmė lygi 1,256, tai rodo, kad apskaičiuotas koreliacijos koeficientas yra reikšmingas.

Analizuojant užimtumo lygio ir vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio kaitos priklausomybę, pastebėtas silpnas tiesioginis ryšys, t.y. augant užimtumo lygiui, vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis didėja. Determinacijos koeficientas rodo, kad užimtumo lygis

veikia, vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio kitimą 21,7 proc. Iš tiesinės regresijos ($y_x = 0,108x - 5,184$) matome, jog užimtumo lygiui išaugus 1 proc., vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis išaugtų 108 Lt.

Nagrinėjant užimtumo lygio ir bendrojo vidaus produkto, tenkančio vienam gyventojui, bei užimtumo lygio ir tiesioginių užsienio investicijų vienam gyventojui kaitos priklausomybę, pastebėti vidutinio stiprumo tiesioginiai ryšiai, t.y. augant užimtumo lygiui, bendrasis vidaus produktas, tenkantis vienam gyventojui bei tiesioginės užsienio investicijos vienam gyventojui didėja. Determinacijos koeficientai rodo, kad užimtumo lygis veikia, bendrojo vidaus produkto, tenkančio vienam gyventojui kitimą – 49,6 proc., tiesioginių užsienio investicijų kitimą – 32,9 proc.

Iš tiesinių regresijų ($y_x = 2,298x - 119,614$, $y_x = 0,827x - 44,979$) matome, jog užimtumo lygiui išaugus 1 proc., bendrasis vidaus produktas, tenkantis vienam gyventojui išaugtų 2,298 tūkst. Lt, o tiesioginės užsienio investicijoms išaugtų 827 Lt. Regresijos lygties parametrai yra reikšmingi.

2.2.5. Bedarbių ir makroekonominių rodiklių priklausomybės ryšiai

Nagrinėjant bedarbių gyventojų ir gyventojų skaičiaus kaitos priklausomybę, buvo nustatytas silpnas tiesioginis ryšys, t.y. augant gyventojų skaičiui, bedarbių skaičius taip pat didėjo. (žr. 2.2.5.1. lent.).

2.2.5.1. lentelė

Bedarbių ir makroekonominių rodiklių priklausomybės ryšių nusakančios reikšmės

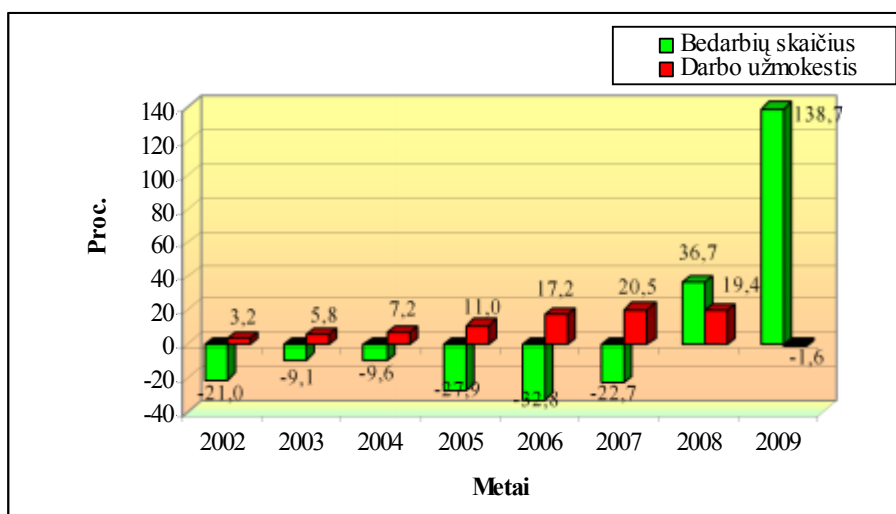
Rodikliai	Gyventojų skaičius metų pradžioje, tūkst.	Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis, tūkst. Lt	BVP, tenkantis vienam gyventojui, tūkst. Lt	Tiesioginės užsienio investicijos tenkančios vienam gyventojui, tūkst. Lt
Koreliacijos koeficientas r	0,457	-0,414	-0,676	-0,534
Determinacijos koeficientas R ²	0,209	0,172	0,457	0,285
Faktinė Stjudento kriterijaus reikšmė t _r	1,150	1,018	2,050	1,620
Regresijos lygtis	$y_x = 0,310x + 3366,804$	$y_x = -0,003x + 1,944$	$y_x = -0,065x + 33,139$	$y_x = -0,023x + 9,875$

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV rodiklių domenų bazėje „Gyventojai ir socialinė statistika“ ir „Ūkis ir finansai“ publikuotais duomenimis.

Gautu regresijos modeliu būtų galima paaiškinti 20,9 proc. variacijos. Iš tiesinės regresijos lygties $y_x = 0,310x + 3366,804$, matyti, jog gyventojų skaičiui išaugus 1 tūkst., bedarbių skaičius padidėtų 0,310 tūkst. Kadangi dėl gyventojų emigracijos, neigiam

gyventojų skaičius, taip pat mažėja ir bedarbių skaičius. Kaip matome Faktinės Stjudento kriterijaus reikšmė yra 1,15, t.y. galima teigti, kad tiek koreliacijos koeficientas, tiek regresijos lygties parametrai yra reikšmingi analizuojant bedarbių ir gyventojų skaičiaus kaitos priklausomybę.

Nagrinėjant bedarbių skaičiaus ir vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio kaitos priklausomybę, nustatyta, jog tarp šių rodiklių egzistuoja silpnas atvirkštinis ryšys, t.y. augant vidutiniam mėnesiniam bruto darbo užmokesčiui, bedarbių skaičius mažėja. Determinacijos koeficientai rodo, kad vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis veikia bedarbių kitimą 17,2 proc. Iš tiesinės regresijos ($y_x = -0,003x + 1,944$) matome, jog vidutiniam mėnesiniam bruto darbo užmokesčiui išaugus 1 tūkst. Lt, bedarbių skaičius sumažėtų 3 vnt. Kadangi didėjant darbo užmokesčiui atsiranda daugiau gyventojų norinčių dirbti, tai didėjant vidutiniam mėnesiniam bruto darbo užmokesčiui, bedarbių skaičius mažėja.

2.2.5.1. pav. Bedarbių ir darbo užmokesčio padidėjimo (sumažėjimo) tempai.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV rodiklių domenu bazėje „Gyventojai ir socialinė statistika“ publikuotais duomenimis.

Paveikslėlyje 2.2.5.1 matome, jog sparčiai augant darbo užmokesčiui, bedarbių skaičius taip pat sparčiai mažėja. Pastebime, jog 2009 m. darbo užmokesčiui sumažėjus 1,6 proc., bedarbių skaičius išaugo daugiau nei du kartus. Galime teigti, nors koreliacijos ryšys yra silpnas, kad bedarbių skaičius priklauso nuo darbo užmokesčio. Kitaip tariant, didėjantis darbo užmokestis mažina bedarbių skaičių, tai yra skatina gyventojus dirbti.

Nagrinėjant bedarbių skaičiaus ir bendrojo vidaus produkto, tenkančio vienam gyventojui, bei bedarbių skaičiaus ir tiesioginių užsienio investicijų vienam gyventojui kaitos priklausomybę, nustatyta, jog tarp šių rodiklių egzistuoja vidutinio stiprumo atvirkštinis ryšys, t.y. augant tiesioginėms užsienio investicijoms bei bendrajam vidaus produktui, bedarbių skaičius mažėja.

Determinacijos koeficientai rodo, kad bendrasis vidaus produktas, tenkantis vienam gyventojui 45,7 proc., o tiesioginės užsienio investicijos vienam gyventojui veikia bedarbių kitimą 28,5 proc.

Iš tiesinių regresijų ($y_x = -0,065x + 33,139$, $y_x = -0,023x + 9,875$) matome, jog bendrajam vidaus produktui, tenkančiam vienam gyventojui išaugus 1 tūkst.lt, bedarbių skaičius sumažėtų 23 vnt. Kadangi, kuo mažesnis nedarbas, tuo daugiau sukuriama bendrojo vidaus produkto, tai reiškia, mažėjant bedarbių skaičiui, bendrasis vidaus produktas vienam gyventojui didėja.

Tiesioginėms užsienio investicijoms vienam gyventojui išaugus 1 tūkst. Lt, bedarbių skaičius sumažėtų 65 vnt. Tai rodo, kad visoje Lietuvoje didėjančios tiesioginės užsienio investicijos vienam gyventojui mažina bedarbių skaičių, kadangi tiesioginės užsienio investicijos skatina naujų darbo vietų steigimą. Regresijos lygties parametrai yra reikšmingi.

Lentelėje 2.2.5.2. pateikti bedarbių skaičiaus ir veikiančių ir neveikiančių ūkio subjektų bei laisvų ir užimtų darbo vietų dinaminų pokyčių koreliaciniai ryšiai.

2.2.5.2. lentelė

Bedarbių ir ūkio subjektų bei darbo vietų dinaminų pokyčių koreliaciniai ryšiai

Rodikliai	Koreliacijos koeficientas r	Determinacijos koeficientas R ²	Faktinė Stjudento kriterijaus reikšmė tr
Laisvos darbo vietos	-0,965	0,932	8,250
Užimtos darbo vietos	-0,742	0,550	2,472
Veikiantys ūkio subjektai	-0,241	0,058	0,555
Bankrutavę ūkio subjektai	-0,104	0,011	0,234

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV rodiklių domenų bazėje „Gyventojai ir socialinė statistika“ ir „Ūkis ir finansai“ publikuotais duomenimis.

Nagrinėjant bedarbių skaičiaus ir laisvų bei užimtų darbo vietų kaitos priklausomybę, nustatyta, jog tarp šių rodiklių egzistuoja stiprus atvirkštinis ryšys, t.y. didėjant užimtoms bei laisvoms darbo vietoms bedarbių skaičius mažėja. Determinacijos koeficientai rodo, kad bedarbių skaičius veikia laisvų darbo vietų kitimą 93,2 proc., užimtų darbo vietų kitimą – 55,0 proc.

Analizuojant bedarbių skaičiaus ir veikiančių ar bankrutavusių ūkio subjektų kaitos priklausomybę, nustatyta, jog tarp šių rodiklių egzistuoja labai silpnas atvirkštinis ryšys (nėra ryšio), t.y. augant bedarbių skaičiui, veikiančių bei bankrutavusių ūkio subjektų skaičius mažėja. Determinacijos koeficientai rodo, kad bedarbių skaičius veikia veikiančių ūkio subjektų kitimą 5,8 proc., bankrutavusių ūkio subjektų kitimą – 1,1 proc. Faktinė Stjudento reikšmė rodo, kad gyventojų skaičiaus ir veikiančių bei bankrutavusių ūkio subjektų vietų ryšiai yra reikšmingi.

2.2.6. Nedarbo lygio ir makroekonominių rodiklių priklausomybės ryšiai

Nagrinėjant nedarbo lygio ir gyventojų skaičiaus kaitos priklausomybę, buvo pastebėtas tiesioginis silpnas ryšys tarp šių rodiklių, t.y. augant gyventojų skaičiui, didėja nedarbo lygis. (žr. 2.2.6.1. lent.).

Gyventojų kitimu galėtume paaiškinti 19,8 proc. nedarbo lygio kitimo. Taigi nedarbo lygis yra sąlygojamas nuo gyventojų skaičiaus. Iš gautos regresijos lygties, kuri pateikta 2.2.6.1. lentelėje, galima teigti, kad gyventojų skaičiui išaugus 1 tūkst., nedarbo lygis išaugtų 5,24 proc. Faktinė Stjudento kriterijaus reikšmė lygi 1,112, tai rodo, kad apskaičiuotas koreliacijos koeficientas yra reikšmingas.

2.2.6.1. lentelė

Nedarbo lygio ir makroekonominių rodiklių priklausomybės ryši nusakančios reikšmės

Rodikliai	Gyventojų skaičius metų pradžioje, tūkst.	Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis, tūkst. Lt	BVP, tenkantis vienam gyventojui, tūkst. Lt	Tiesioginės užsienio investicijos tenkančios vienam gyventojui, tūkst. Lt
Koreliacijos koeficientas r	0,445	-0,406	-0,653	-0,520
Determinacijos koeficientas R^2	0,198	0,165	0,427	0,270
Faktinė Stjudento kriterijaus reikšmė t_r	1,112	0,994	1,929	1,361
Regresijos lygtis	$y_x = 5,243x + 3364,887$	$y_x = -0,048x + 1,964$	$y_x = -1,096x + 33,469$	$y_x = -0,385x + 10,018$

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV rodiklių domenų bazėje „Gyventojai ir socialinė statistika“ ir „Ūkis ir finansai“ publikuotais duomenimis.

Nagrinėjant nedarbo lygio ir vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio kaitos priklausomybę, pastebėtas silpnas atvirkštinis ryšys, t.y. augant vidutiniam mėnesiniam bruto darbo užmokesčiui, nedarbo lygis mažėja. Determinacijos koeficientas rodo, kad vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis veikia nedarbo lygio kitimą 19,8 proc. Iš tiesinės regresijos ($y_x = -0,048x + 1,964$) matome, jog vidutiniam mėnesiniam bruto darbo užmokesčiui išaugus 1 tūkst. Lt, nedarbo lygis sumažėtų 0,05 proc.

Analizuojant nedarbo lygio ir bendrojo vidaus produkto, tenkančio vienam gyventojui, bei nedarbo lygio ir tiesioginių užsienio investicijų vienam gyventojui kaitos priklausomybę, pastebėti vidutinio stiprumo atvirkštiniai ryšiai, t.y. augant bendrajam vidaus produktui, tenkančiam vienam gyventojui, tiesioginėms užsienio investicijoms vienam gyventojui, nedarbo lygis mažėja. Determinacijos koeficientai rodo, kad bendrasis vidaus produktas, tenkantis vienam gyventojui veikia nedarbo lygio kitimą 42,7 proc., bei tiesioginės užsienio investicijos vienam gyventojui veikia nedarbo lygio kitimą 27,0 proc., o likusiems proc. itakos turi k:

Iš tiesinių regresijų ($y_x = -1,096x + 33,469$, $y_x = -0,385x + 10,018$) matome, jog bendrajam vidaus produktui, tenkančiam vienam gyventojui išaugus 1 tūkst.lt, nedarbo lygis sumažėtų 1,1 proc., bei tiesioginėms užsienio investicijoms vienam gyventojui išaugus 1 tūkst. Lt, nedarbo lygis sumažėtų 0,39 proc. Regresijos lygties parametrai yra reikšmingi.

Apibendrinant galima daryti išvada, kad Lietuvoje darbo jėgos, darbo jėgos aktyvumo lygio, užimtų gyventojų skaičiaus, užimtumo lygio, bedarbių skaičiaus ir nedarbo lygio koreliaciniai ryšiai su makroekonominiais rodikliais yra ne vienodo stiprumo ir reikšmingumo, vienur egzistuoja stiprus reikšmingas ryšys, kitur silpnas arba labai silnas ryšys, kur galima teigti jog jo nėra.

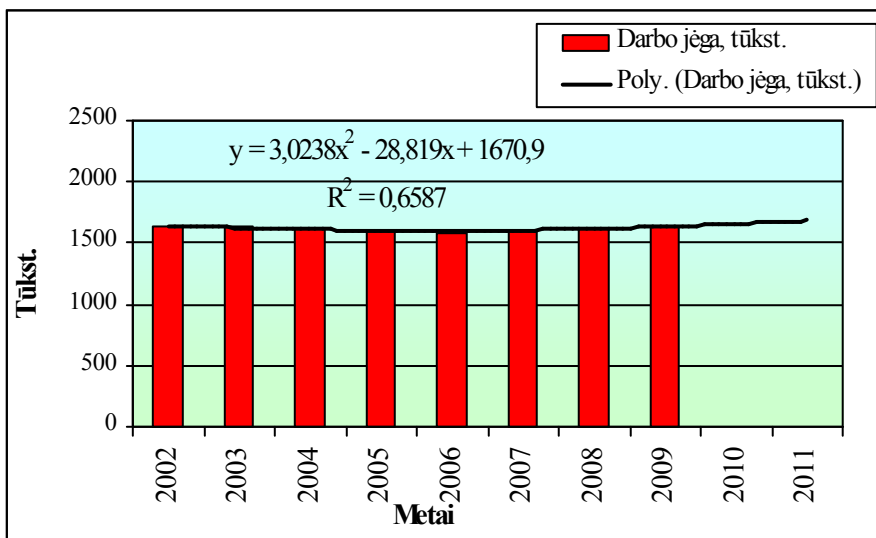
3. Darbo rinkos rodiklių perspektyvos

3.1. Darbo jėgos ir darbo jėgos aktyvumo lygio perspektyvos

Išanalizavus darbo rinkos rodiklių dinamiką, atlikus koreliacinę analizę, reikia įvertinti ir galimas analizuojamų rodiklių kitimo tendencijas.

Nagrinėjant darbo rinkos rodiklius, buvo analizuojami 2002-2009 metai. Siekiant prognozuoti darbo rinkos rodiklius yra taikomi įvairūs prognozių metodai. Prognozė atliekama naudojant statistinę trendo funkciją, kuri yra apskaičiuojama pagal praėjusių metų reikšmes. Prognozės tikslumą rodo determinacijos koeficientas, tačiau juo vien remiantis dar negalima pasakyti ar galima pasitikėti prognozės rezultatais. Todėl buvo apskaičiuota vidutinė absoliuti procentinė paklaida ir jei ji neviršija 10 proc., tai prognozavimo rezultatais galima pasitikėti.

Darbo jėgos skaičiaus prognozei Lietuvoje 2010 – 2011 m. atlikti buvo pasirinkta parabolinė trendo funkcija, nes ji geriausiai atspindi šio rodiklio kitimo tendencijas. Didelį darbo jėgos skaičiaus prognozės tikslumą rodo apskaičiuota vidutinė absoliuti procentinė paklaida, kuri yra lygi 0,63 proc. Prognozės tikslumą taip pat rodo determinacijos koeficientas ir šiuo atveju prognozės tikslumas yra 65,87 proc. (žr. 2.3.1.1. pav.).

3.1.1. pav. Darbo jėgos skaičiaus prognozė Lietuvoje 2010-2011 m.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV rodiklių domenu bazėje „Gyventojai ir socialinė statistika“ publikuotais duomenimis.

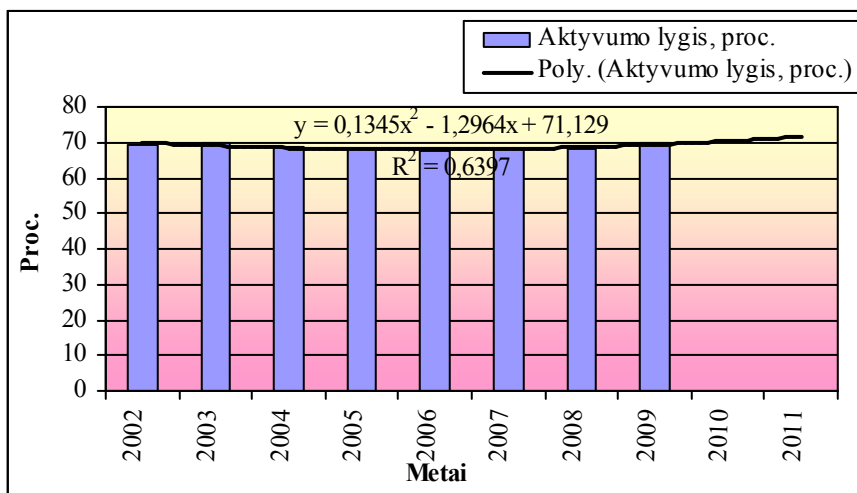
Gauti rezultatai rodo, kad per ateinačius dvejus metus darbo jėga turėtų didėti, bet nežymiai. Per 2010 – 2011 metus prognozuojama, kad darbo jėga Lietuvoje išaugs 44,2 tūkst. (2,7 proc.). Darbo jėgos didėjimą lems augantis produktyvumas.

Dėl procesų sulėtėjimo, JAV, Airijos ir D. Britanijos būsto rinkose į Lietuvą turėtų grįžti dalis tose šalyse statybų sektoriuje dirbančių gyventojų. Pastaruoju metu į Lietuvą vis daugiau darbo tikslais atvyksta užsieniečių iš trečiųjų šalių, ypač ieškančių darbo statybų ir transporto sektoriuose. Sunki ekonominė padėtis šalyje palietė visų šalies sektorių įmones. Visose srityse numatomos darbo jėgos paklausos didėjimo ir pasiūlos mažėjimo tendencijos. Pasūlos mažėjimą lems darbo našumo smukimas, t.y. nebus diegiamos naujos technologijos, kurios skatintų gamybos efektyvumo didinimą. Numatoma, jog per ateinančius dvejus metus užimtų darbo vietų padidės 6,6 proc., o laisvų darbo vietų padidės tik 2 proc.

Planuojama, kad iki 2011 m. į Lietuvą turėtų emigruoti 8,1 tūkst. gyventojų, t.y. 20,9 proc. daugiau nei 2009 m.

Lietuvoje išivyravusi neigiama darbo jėgos didėjimo tendencija numatoma ir ateinančiais 2010 – 2011 m., kurios pagrindinės priežastys yra gyventojų emigracija į užsienio šalis, visuomenės senėjimas, bei neigiama natūrali gyventojų kaita.

Darbo jėgos aktyvumo lygio prognozei 2010 – 2011 m. atlikti pasirinkta antrojo laipsnio polinominė funkcija, nes ji geriausiai atspindi šio rodiklio kitimo tendencijas. Didelį darbo jėgos aktyvumo lygio prognozės tikslumą rodo apskaičiuota vidutinė absoliuti procentinė paklaida, kuri yra lygi 0,66 proc. (didelis tikslumas yra iki 10 proc.). Prognozės tikslumą taip pat rodo determinacijos koeficientas ir šiuo atveju prognozės tikslumas yra 63,97 proc. (žr. 2.3.1.2. pav.)

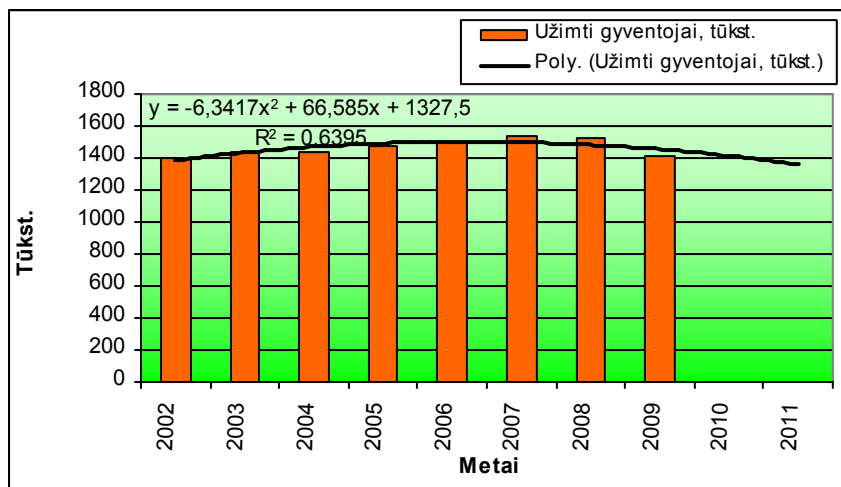
3.1.2. pav. Darbo jėgos aktyvumo lygio prognozė Lietuvoje 2010 - 2011 m.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV rodiklių domenu bazėje „Gyventojai ir socialinė statistika“ publikuotais duomenimis.

Pagal gautus prognozės rezultatus numatoma, jog darbo jėgos aktyvumo lygis Lietuvoje 2010 – 2011m. didėti, kaip ir darbo jėgos skaičius turėtų didėti. Per ateinančius dvejus metus darbo jėgos aktyvumo lygis turėtų padidėti iki 71,6 proc., t.y. 3,2 proc.

3.2. Užimtų gyventojų skaičiaus ir užimtumo lygio perspektyvos

Užimtų gyventojų skaičiaus prognozei Lietuvoje 2010-2011 m. atlikti buvo pasirinkta antrojo laipsnio polinominė funkcija, nes ji geriausiai atspindi šio rodiklio kitimo tendencijas. Didelį užimtų gyventojų skaičiaus tikslumą rodo apskaičiuota vidutinė absoliuti procentinė paklaida, kuri yra lygi 1,6 proc. (didelis tikslumas yra iki 10 proc.). Prognozės tikslumą taip pat rodo determinacijos koeficientas ir šiuo atveju prognozės tikslumas yra 63,95 proc. (žr. 2.3.1.2. pav.)

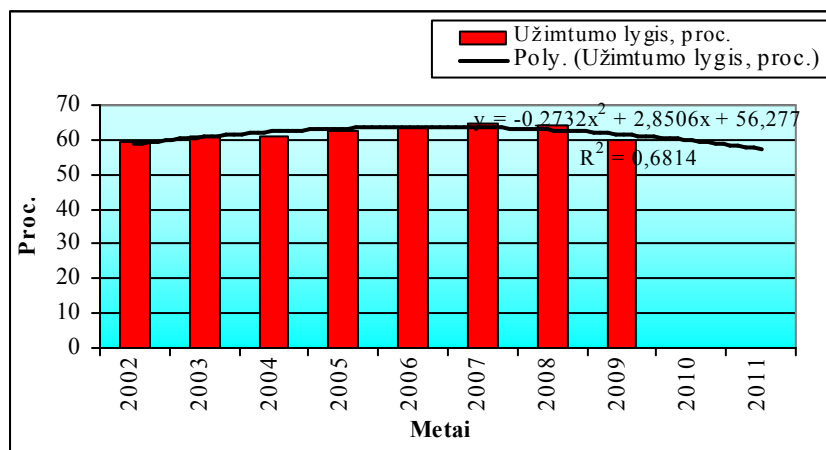
3.2.1. pav. Užimtų gyventojų prognozė Lietuvoje 2010 - 2011 m.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV rodiklių domenu bazėje „Gyventojai ir socialinė statistika“ publikuotais duomenimis

Pagal gautus prognozės rezultatus manoma, kad 2010-2011 m. užimtų gyventojų skaičius Lietuvoje turėtų mažėti. Per prognozuojamąjį laikotarpį užimtų gyventojų skaičius turėtų sumažėti 56,7 tūkst., t.y. 4 proc.

Įvertinus padėtį darbo rinkoje, įmonės vadovai siekdamos joje išlikti, privalės per ateinančius metus mažinti darbuotojų skaičių ir jų darbo užmokestį, taip pat mažinti investicijas į įmonės plėtrą, techninės bazės atnaujinimą ir naujų technologijų įdiegimą, o tai ir lemia užimtų gyventojų mažėjimą. Planuojama, jog iki 2011 metų vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis sumažės iki 2098,0 Lt (1 proc.).

Užimtumo lygio prognozei Lietuvoje 2010-2011 m. atlikti buvo pasirinkta antrojo laipsnio polinominė funkcija, nes ji geriausiai atspindi šio rodiklio kitimo tendencijas. Užimtumo lygio prognozės tikslumą rodo apskaičiuota vidutinė absoliuti procentinė paklaida, kuri yra lygi 1,44 proc. (didelis tikslumas yra iki 10 proc.). Prognozės tikslumą taip pat rodo determinacijos koeficientas ir šiuo atveju prognozės tikslumas yra 68,14 proc. (žr. 2.3.2.2. pav.)

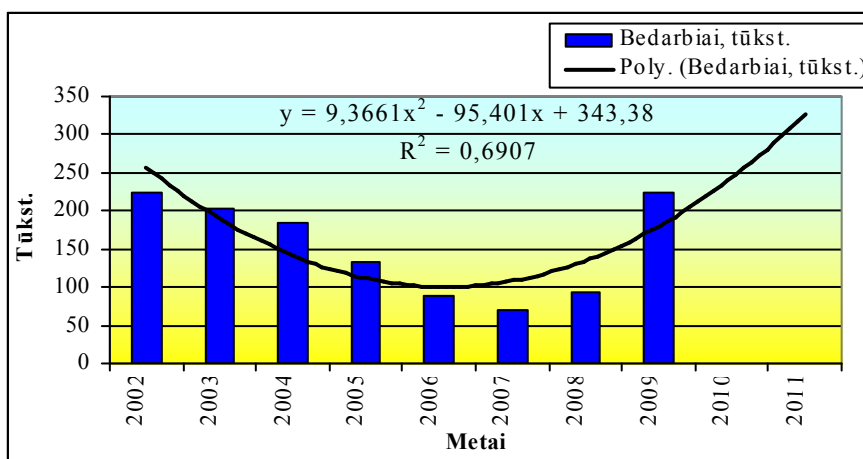
3.2.2. pav. Užimtumo lygio prognozė Lietuvoje 2010 - 2011 m.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV rodiklių domenu bazėje „Gyventojai ir socialinė statistika“ publikuotais duomenimis.

Pagal gautus rezultatus matoma, kad užimtumo lygis Lietuvoje tiek 2010 m., tiek 2011 m. turėtų sumažėti. Per atėnančius dvejus metus palyginus su 2009 m. užimtumo lygis turėtų sumažėti 6,7 proc. Lėtėjančios ekonomikos pasekmė – 2010 – 2011 m. mažėjantis užimtumo lygis.

3.3. Bedarbių skaičiaus ir nedarbo lygio perspektyvos

Bedarbių skaičiaus prognozei Lietuvoje 2010-2011 m. atlikti buvo pasirinkta antrojo laipsnio polinominė funkcija, nes ji geriausiai atspindi šio rodiklio kitimo tendencijas. Didelį bedarbių skaičiaus tikslumą rodo apskaičiuota vidutinė absoliuti procentinė paklaida, kuri yra lygi 2,41 proc. (didelis tikslumas yra iki 10 proc.). Prognozės tikslumą taip pat rodo determinacijos koeficientas ir šiuo atveju prognozės tikslumas yra 69,07 proc. (žr. 2.3.1.2. pav.)

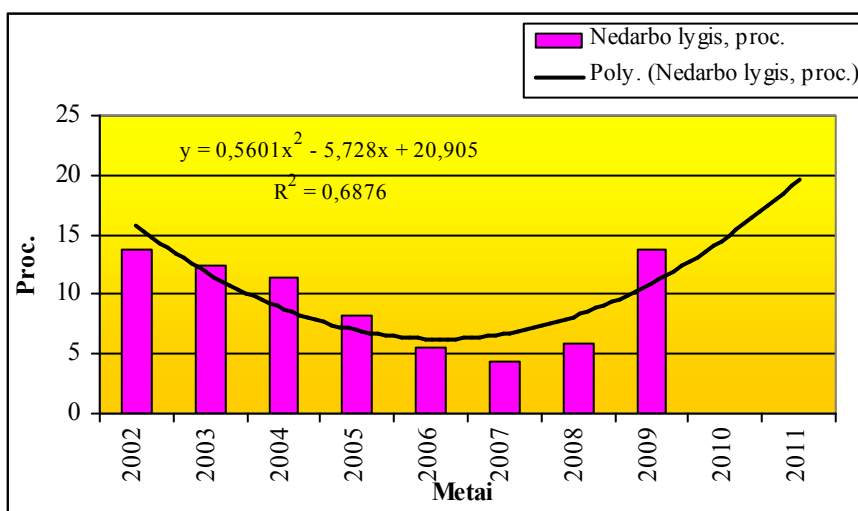

3.3.1.pav. Bedarbių skaičiaus prognozė Lietuvoje 2010 - 2011 m.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV rodiklių domenu bazėje „Gyventojai ir socialinė statistika“ publikuotais duomenimis.

Bedarbių skaičius nuo 2002 m. kiekvienais metais mažėjo, o nuo 2008 m. pradėjo didėti. Lietuvos ekonomika pasižymėjo staigiais ir ryškiais pokyčiais. Dėl finansinės krizės gilėjo recesijos procesas, sparčiais tempais 2009 padidėjo nedarbas. Pagal gautus prognozės rezultatus numatoma, kad bedarbių skaičius Lietuvoje 2010 – 2011 m. dar turėtų didėti. 2010 m. bedarbių skaičius turėtų išaugti 8,1 proc., o jau 2011 m. planuojama jog bedarbių skaičius išaugs net 82 tūkst., t.y. 33,9 proc..

Nedarbo lygio prognozei Lietuvoje 2010-2011 m. atlikti buvo pasirinkta antrojo laipsnio polinominė funkcija, nes ji geriausiai atspindi šio rodiklio kitimo tendencijas. Didelį bedarbių skaičiaus tikslumą rodo apskaičiuota vidutinė absoliuti procentinė paklaida, kuri yra lygi 2,38 proc. Prognozės tikslumą taip pat rodo determinacijos koeficientas ir šiuo atveju prognozės tikslumas yra 68,76 proc. (žr. 2.3.3.2. pav.)

3.3.2. pav. Nedarbo lygio prognozė Lietuvoje 2010 - 2011 m.

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV rodiklių domenu bazėje „Gyventojai ir socialinė statistika“ publikuotais duomenimis.

Nedarbo lygis nuo 2002 m. kasmet mažėjo, išskyrus 2008 m. nedarbo lygis pradėjo kilti. Pagal gautus prognozės rezultatus numatoma, kad nedarbo lygis Lietuvoje turėtų kilti., t.y. 2010m. nedarbo lygis sieks 14,7 proc., o jau 2011 m. prognozuojamas - 19,6 proc. Nedarbo lygio didėjimą sąlygos bendras Lietuvos ekonomikos nuosmukis..

Aukštas nedarbo lygis yra viena iš didžiausių socialinių ekonominių problemų visose valstybėse. Todėl kiekviena valstybė privalo sudaryti sąlygas kiekvienam šalies gyventojui, norinčiam ir galinčiam dirbti, savo darbo užsitikrinti tinkamą pragyvenimo lygį.

Nedarbo lygio augimui įtakos turės darbo užmokesčio mažėjimas, kuris turėtų sumažėti 1 proc., didėjanti mokesčių našta, kadangi Sodros biudžeto deficitas didėja, nuolatos yra grėsmė, kad bus didinamos įmokos arba plečiama mokėtojų bazė.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Atlikus darbo jėgos naudojimo pokyčių bei jų priežasčių ekonominę analizę Lietuvoje, galima būtų daryti tokias išvadas:

1. Mokslinės literatūros analizė parodė, kad svarbu nuolat analizuoti darbo rinką, nes joje sprendžiamos ne tik ekonominės, bet ir socialinės problemos. Pagrindiniai rodikliai nusakantys padėtį darbo rinkoje yra tokie, kaip darbo jėgos skaičius, darbo jėgos aktyvumo lygis, užimtųjų skaičius, užimtumo lygis, bedarbių skaičius ir nedarbo lygis.

Mokslinėje literatūroje dauguma mokslininkų darbo jėgą apibūdina kaip visų užimtų gyventojų ir bedarbių skaičių sumą, tačiau kiti mokslininkai pabrėžia, kad darbo jėgos apibrėžime reikia akcentuoti ir kokybinę darbo jėgos charakteristiką. Užimtumas – teisėta darbingo amžiaus asmenų darbinė veikla, kuriant materialines vertybes ir teikiant paslaugas, siekiant patenkinti asmeninius ir visuomeninius poreikius, duodanti darbo pajamas, o kartu atspindinti bendrą šalies ekonominę būklę.

Su užimtumo kategorija, kaip visiškas jos antagonizmas, taip pat siejasi nedarbas. Nedarbo pasekmės ir kaštus visuomenei galima vertinti siaurąją ir plačiąją prasme. Pirmuoju atveju – tai mikroekonominiai nuostoliai, antruoju – makroekonominiai nuostoliai. Daugelis žmonių, netekę darbo, praranda pajamų šaltinį, patiria gyvenimo lygio smukimą, psichologinį diskomfortą. Todėl nedarbo problema yra politinių ir ekonominių diskusijų objektas. Daugelis politikų, įvertindami ekonomikos būklę ar ekonominės politikos efektyvumą, nedarbo lygį vertina kaip vieną ekonomikos „sveikatos“ rodiklių. Ekonomistai tyrinėja nedarbą, norėdami nustatyti jo lygį, priežastis, makroekonominius ir mikroekonominius nuostolius, parengti ir tobulinti vyriausybės užimtumo politiką.

2. Sprendžiant gyventojų darbo jėgos problemas, svarbus vaidmuo tenka vyrų ir moterų skaičiaus pokyčių dinamikai. Darbingo amžiaus vyrų ir moterų skaičius labai svarbus ekonominiu požiūriu, nes į tai atsižvelgiant reikia prognozuoti ir kurti darbo vietas, - atitinkamai tvarkyti ūkio infrastruktūrą. Ypač tai svarbu rengiant specialistus, nes ne visos darbo vietos ir profesijos vienodai tinka moterims ir vyrams. Per 2002-2009 metų laikotarpį, Lietuvoje išryškėjo gyventojų skaičiaus mažėjimo tendencija. Per septynerius metus bendras gyventojų skaičius sumažėjo 3,6 proc., tam įtakos turėjo neigiama gyventojų natūrali kaita ir neigiamas migracijos saldo.

Per visą analizuojamąjį laikotarpį migracijos saldo išaugo 66,7 proc., o tai reiškia, jog išvyko daugiau gyventojų, negu atvyko. Įsidarbinimas ir gaunamos pajamos yra pagrindiniai veiksniai didinantys migravimo potencialą. Net 90 proc. Lietuvos gyventojų pagrindinę emigracijos priežastį įvardija mažą darbo užmokestį.

Pokyčiams darbo rinkoje didelę reikšmę turi ekonomikos augimas, kuris paprasčiausia prasme suprantamas kaip bendrojo vidaus produkto didėjimas. Per 2002-2009 metų laikotarpį

bendrasis vidaus produktas išaugo 77,4 proc. Bendrojo vidaus produkto augimas didina darbo jėgos kokybės raidą bei patrauklaus, geriau apmokamo darbo pasiūlą ekonomiškai silpnesniuose šalies regionuose. Bendrojo vidaus produkto augimą labiausiai nulėmė dviejų didžiausių veiklos rūšių – apdirbamosios pramonės ir vidaus prekybos efektyvus vystymas.

3. Išanalizavus darbo rinkos rodiklių dinamiką 2002 – 2009 m., atsiskleidė nagrinėjamų rodiklių kitimo tendencijos bei išryškėjo tam tikros priežastys nulėmusios rodiklių kaitą. Susisteminant gautus rezultatus, tiriamąjį laikotarpį galima būtų padalinti į dvi dalis, tai 2002-2007 m. ir 2008 – 2009 m.

Pirmasis laikotarpis (2002 – 2007 m.) buvo kur kas palankesnis tiek darbo rinkai, tiek visam šalies ūkiui. Šiam laikotarpiui būdingas užimtųjų skaičiaus (9,1 proc.) ir užimtumo lygio (8,9 proc.) išaugimas, kuriems įtakos turėjo šalies ekonomikos augimas, bedarbių įtraukimas į darbo biržos įgyvendinamas bedarbių įdarbinimo programas, projektus, Europos sąjungos parama, didėjančios tiesioginės investicijos, pagyvenusių žmonių užimtumo didėjimas. Šiam laikotarpiui būdingas spartus bedarbių skaičiaus (69,2 proc.) ir nedarbo lygio (68,8 proc.) sumažėjimas., kuriam įtakos turėjo intensyvi emigracija.

Įvairūs autoriai teigia, jog šiuos teigiamus procesus darbo rinkoje paskatino ekonomikos augimas, padidėjusi darbo paklausa beveik visose ekonominėse veiklose, išaugusi migracija tiek vidaus, tiek išorės darbo rinkose. Sparčiai augo ekonomika, tai bendrojo vidaus produkto buvo sukuriama vis daugiau. Ekonomikos augimui lemiamos įtakos turėjo padidėjusios pajamos, kurios leido gyventojams pirkti daugiau prekių ir paslaugų. O didesnis vartojimo lygis lemia aukštesnį gyvenimo lygį, užtikrina visuomenės gerovę.

Antrasis laikotarpis (2008 – 2009 m.) buvo ypač nepalankus darbo rinkai. Šiuo laikotarpiu nežymiai išaugo darbo jėgos skaičius (1,7 proc.). Lietuvoje įsivyravo neigiama darbo jėgos didėjimo tendencija, kurios pagrindinės priežastys yra gyventojų emigracija į užsienio šalis, visuomenės senėjimas, bei neigiama natūrali gyventojų kaita. Užimtų gyventojų skaičius sumažėjo 6,8 proc., o bedarbių išaugo net 138,7 proc. Nedarbo didėjimui didelę įtaką padarė įminių bankroto, privatizacijos procesai, nes iš esmės pasikeitė darbo santykiai, kurių pasekoje darbuotojai neteko darbo. Didelis nedarbas mažina žmonių pajamas, smugdo šalies ekonomiką, blogina valstybės finansų padėtį, sukelia psichologinių ir socialinių problemų.

Daugelio autorių teigimu, tokiems procesams darbo rinkoje lemiamos įtakos turėjo pasaulinė finansų krizė.

4. Apskaičiavus ryšio glaudumo rodiklį, tiesinės koreliacijos koeficienta, darome išvadą, kad tarp darbo jėgos skaičiaus, darbo jėgos aktyvumo lygio su makroekonominiais rodikliais Lietuvoje egzistuoja priešingos krypties priklausomybės ryšiai, t.y. augant darbo jėgos aktyvumo lygiui, vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis, bendrasis vidaus

gyventojui ir tiesioginės užsienio investicijos vienam gyventojui mažėja. Darbo jėgos aktyvumo lygis yra tiesiogiai sąlygojamas nuo gyventojų skaičiaus.

5. Tarp užimtų gyventojų, užimtumo lygio su makroekonominiais rodikliais Lietuvoje egzistuoja tiesioginės krypties priklausomybės ryšiai, t.y. augant užimtumo lygiui, vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis, bendrasis vidaus produktas, tenkantis vienam gyventojui bei tiesioginės užsienio investicijos vienam gyventojui didėja.

6. Tarp bedarbių skaičiaus, nedarbo lygio su makroekonominiais rodikliais Lietuvoje egzistuoja priešingos krypties priklausomybės ryšiai, t.y. augant vidutiniam mėnesiniam bruto darbo užmokesčiui, bendrajam vidaus produktui, tenkančiam vienam gyventojui, tiesioginėms užsienio investicijoms vienam gyventojui, nedarbo lygis mažėja.

Galima daryti išvada, kad Lietuvoje darbo jėgos, darbo jėgos aktyvumo lygio, užimtų gyventojų skaičiaus, užimtumo lygio, bedarbių skaičiaus ir nedarbo lygio koreliaciniai ryšiai su makroekonominiais rodikliais yra ne vienodo stiprumo ir reikšmingumo, vienur egzistuoja stiprus reikšmingas ryšys, kitur silpnas arba labai silnas ryšys, kur galima teigti jog jo nėra.

7. Prognozavimas – būsimų bendrų ekonomikos ir rinkos sąlygų numatymo sistema, kuria, priimdami sprendimus, remiasi vyriausybė ir verslininkai. Prognozavimas atliktas, naudojant statistinę trendo funkciją, kuri yra apskaičiuojama pagal praėjusių metų reikšmes.

Prognozės rezultatai rodo, jog darbo jėga ir darbo jėgos aktyvumo lygis 2010 – 2011 m. Lietuvoje turėtų didėti. 44,2 tūkst. (2,7 proc.), o darbo jėgos aktyvumo lygis turėtų padidėti iki 71,6 proc., t.y. 3,2 proc. Darbo jėgos didėjimą lems augantis produktyvumas.

Pagal gautus prognozės rezultatus manoma, kad 2010-2011 m. užimtų gyventojų skaičius Lietuvoje turėtų mažėti. 56,7 tūkst., t.y. 4 proc., o užimtumo lygis turėtų sumažėti 6,7 proc. Įvertinus padėtį darbo rinkoje, įmonės vadovai siekdamos joje išlikti, privalės per ateinančius metus mažinti darbuotojų skaičių ir jų darbo užmokestį, taip pat mažinti investicijas į įmonės plėtrą, techninės bazės atnaujinimą ir naujų technologijų įdiegimą, o tai ir lemia užimtų gyventojų mažėjimą.

Pagal gautus prognozės rezultatus numatoma, jog bedarbių skaičius Lietuvoje 2010 – 2011 m. dar turėtų didėti. 2010 m. bedarbių skaičius turėtų išaugti 8,1 proc., o jau 2011 m. planuojama jog bedarbių skaičius išaugs net 82 tūkst., t.y. 33,9 proc., nedarbo lygis Lietuvoje turėtų kilti., t.y. 2010 m. nedarbo lygis sieks 14,7 proc., o jau 2011 m. prognozuojamas - 19,6 proc. Nedarbo lygio augimui įtakos turės darbo užmokesčio mažėjimas, kuris turėtų sumažėti 1 proc., didėjanti mokesčių našta, kadangi Sodros biudžeto deficitas didėja, nuolatos yra grėsmė, kad bus didinamos įmokos arba plečiama mokėtojų bazė.

Apibendrinant galima daryti išvadą, jog per ateinančius 2010 – 2011 m. darbo jėga turėtų nežymiai didėti, užimtų gyventojų skaičius Lietuvoje turėtų sumažėti, o bedarbių skaičius Lietuvoje turėtų išaugti.

Remiantis atliktu tyrimu, galima teikti tokias rekomendacijas:

Darbo jėgos emigracija į užsienio šalis neigiamai veikia darbo rinkos balansą, todėl siūloma skatinti reemigraciją, sumažinti mokesčius jauniems verslininkams, tobulinti smulkiojo ir vidutinio verslo teisinę ir ekonominę aplinką, sudaryti palankesnes sąlygas darbuotojų įdarbinimui.

Lietuvoje būtina skatinti gyventojų aktyvumą, to pasiekti galima būtų tokiomis priemonėmis:

- ❖ didinti atlyginimus;
- ❖ gerinti darbo vietų kokybę,
- ❖ stengtis ekonomiškai neaktyvius gyventojus integruoti į darbo rinką,
- ❖ rengti darbo jėgos, kuri neatitinka darbo rinkos poreikių, perkvalifikavimo kursus, mokymo programas.

Problematišką užimtumo situaciją lemia daug priežasčių: nepakankama žmogiškųjų išteklių plėtra, gyventojų verslumo, motyvacijos ir kompetencijos stoka, prastos sąlygos smulkaus ir vidutinio verslo plėtrai. Todėl valstybė turi imtis tokių prevencinių priemonių palapsniui užimtumui didinti, kaip mokymo, informavimo, darbo vietų plėtrą, finansavimą.

Aukštas nedarbo lygis rodo, kad nepanaudojama visa potenciali darbo jėga. Todėl turi būti sustiprintos užimtumo ir darbo rinkos politikos reformos, pašalintos kliūtys įsidarbinti ir skatinamos aktyvios darbo rinkos politikos priemonės, stiprinant individualią pagalbą bedarbiams ir gerinant jų galimybes įsidarbinti, kad jie netaptų ilgalaikiais bedarbiais. Siekiant visiško užimtumo ir socialinės sanglaudos, reikia laikytis tokios uždirtų pajamų ir bedarbio pašalpos proporcijos, kuri skatintų žmones integruotis į darbo rinką ir kurti naujas darbo vietas.

Investicijų trūkumas stabdo ekonominę veiklą, todėl valstybės politika turi būti nukreipta į ekonomiškai silpnų regionų investicinės aplinkos patrauklumo didinimą.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Adamonienė R. Darbo išteklių pasiūlos ir paklausos lygio analizės teorinis pagrindimas // Inžinerinė ekonomika. 2003.Nr.1(32)
2. Adomienė R. Personalo valdymas – Kaunas, 2002.
3. Balys K., Paulavičius K. Darbo rinka. - Vilnius., 1998 m.
4. Bartosevičienė-Gudonavičiūtė V. Ekonominė statistika. Kaunas: Technologija, 1997
5. Baumilienė N. Nedarbo lygio matavimas // Ekonomika ir Vadyba 96. Tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga. Kaunas: Technologija, 1996m.
6. Bedarbių rėmimo įstatymas // Valstybės žinios 1996.Nr.18
7. Beržinskienė D., Martinkus B. Nedarbas ir ekonominės bei socialinės jo pasekmės // Inžinerinė ekonomika.2001 Nr.2.
8. Boyes. J. W. Macroeconomics. Intermediate theory and policy. Cincinnati, Ohio: South-Western
9. Brazauskienė B. Užimtumas ir nedarbas Lietuvoje // Ekonomika ir vadyba'9: Tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga, 1998 bal.23-24. K., 1998.
10. Bubnys J., Paškevičius N. Sklandžiausia nūdienos problema // Kauno diena. 1998. Nr.175.
11. Bužinskas G., Grigonienė R., Nikitinas A., ir kt. Integracija į darbo rinką / metodinė mokymo priemonė. – vilnius: Biznio mašinų kompanija, 2004.
12. Česynienė R. Darbo ekonomikos teoriniai pagrindai. Vilnius. VU leidykla.1996.
13. Česnaitė B. Jaunimo nedarbo problema // Darbo biržos naujienos. 1998, Nr.1.
14. Garškienė A. Ekonomikos aughimas: Teorija ir praktika. Lietuvos ūkio transformacija 1990-2005 metais, (II). 2006.
15. Gerikienė V., Marčinskas A. Atlyginimo už darbą tendencijos ekonomikos globalizavimo kontekste // Mokslo darbai. Ekonomika. – 2002
16. Gražytė – Molienė O. Statistika I. Vilnius:Vilniaus verslo kolegija. 2004.
17. Gruževskis B. Žmogaus socialinė raida. Užimtumas. Vilnius: Justitia. 2002.
18. Gregory R.P., Ruffin J.R. Economics. Harper Collins College Publishers, 1994.
19. Damidavičius M. Aktyvi darbo rinkos politika ir nedarbas Lietuvoje // Ekonomika ir vadyba'2000: Tarptautinėkonferencijos pranešimų medžiaga.- K.,2000.
20. Damidavičius M. Darbo rinkos reguliavimo kryptys ir priemonės // Lietuvos statistikos darbai. 1999. Nr.1
21. Damidavičius M., Pocius A. Darbo rinkos terminai ir sąvokos. – Vilnius: Agora. 1998.
22. Dornbush R., Fisher S. Macroeconomics. N.Y.,1992.
23. Ekonominės informacijos apžvalga. Ekonominės informacijos analizės ir leidybos centras. Vilnius, 2000. Nr.5-6.

24. Jakutis A., Petraškevičius V., Stepanovas A., Šeškutė L., Zaiceva S. Ekonomikos teorijos pagrindai. Kaunas: Technologija, 1999.
25. Jasilionienė A., Mitrikas A. Užimtumas. Lietuvos gyventojai: struktūra ir demografinė raida. 2006.
26. Kasnauskienė G. Globalizacija ir nauji tarptautinės migracijos bruožai. *Ekonomika. Mokslo darbai*, 2002, Nr. 60.
27. Kazakevičius Z. Valstybės parama bedarbiams // *Mano ūkis*. 1998, Nr.2.
28. Kanopinė V. Užimtumas informacinėje visuomenėje // *Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje 2002-2003m.*, Vilnius: Homo liber, 2003.
29. Laisvas asmenų judėjimas – galimybės ir grėsmės: 2004m. prieiga per internetą: <<http://euroverslas.lt>>.[žiūrėta 2009 -09- 21].
30. Lietuvos laisvosios rinkos institutas. Nedarbo rodikliaiparado prasmę. Lietuvos ekonominis tyrimas 2006/2007 (1). 2006.
31. Lietuvos Respublikos bedarbių rėmimo įstatymas. Valstybės žinios.1996. Nr.18-457.
32. Lileikienė A. Makroekonomika. Klaipėda: Klaipėdos universitetas, 1999.
33. Lukoševičius K. Nedarbo problema ir jos sprendimo būdai // *Inžinerinė ekonomika*. 2000. Nr.1
34. Lukoševičius V. Teorinė ekonomika Id. – Vilnius, 1998.
35. Makauskienė A., Nikitina S. *Ekonomika ir vadyba*. – Kaunas: Technologija, 2001.
36. Martinaitis Ž., Žvalionytė D. *Politologija*. Vilnius: Vilniaus universitetas.2007.
37. Martinkus B. *Darbo ištekliai ir jų naudojimas*. Kaunas: Technologija. 1998.
38. Martinkus B., Sakalas A., Savanevičienė A. *Darbo išteklių ekonomika ir valdymas*. Kaunas: Technologija, 2006.
39. Martinkus B., Savanevičienė A. *Darbo ekonomika*. K.: Technologija, 1996.
40. Martinkus B., Žilinskas V. *Ekonomikos pagrindai*. Kaunas: Technologija, 1997.
41. Matiušaitytė R. *Darbo jėgos migracija Europos Sąjungoje ir Lietuvoje*. *Ekonomika. Mokslo darba*. Nr.63. 2003.
42. Matulionis A., Stankūnienė V. *Tarptautinė gyventojų migracija Lietuvoje: modelio kaita ir situacijos analizė*. Vilnius. 2004.
43. Motiekaitienė V. *Gyventojų užimtumas*. Vilnius. 2003.
44. Navickas V., Paulavičius K.B. *Darbo rinka: teorija ir valstybės politika*. V.:VPU leidykla, 1999.
45. *Nedarbas // Lietuvos makroekonominių rodiklių tyrimas 1997/1998*. Lietuvos laisvosios rinkos institutas.

46. Nikitina S., Makauskienė A. Nedarbas ir jo didėjimo priežastys ekonomikos pertvarkymo Lietuvoje metu // *Ekonomika ir vadyba*, 2000 Tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga, Kaunas: Technologija, 2000.
47. Palaimienė N. Situacija Lietuvos darbo rinkoje // *Lietuvos ūkis*. 1999. Nr.9-10.
48. Parkin M. *Macroeconomics*. University of Western Ontario. Addison – Wesley Publishing Co. Inc., 1990.
49. Paulavičius B.K. *Darbo rinka*. Vilnius: VPU leidykla, 2002.
50. Paulavičius B. K., Stankaitis R. *Darbo rinka: užimtumas ir nedarbas. Lietuvos ūkio transformacija 1990 -2005 metais (II)*. 2006.
51. Pocius A. Lietuvos darbo rinkos struktūriniai lygiai // *Ekonomika ir vadyba – 99: Tarptautinė konferencijos pranešimų medžiaga*, 1999 bal.22-23. – K., 1999.
52. Pocius A. Pagrindinių darbo rinkos tendencijų ir būklės analizė. Lietuvos ekonomikos apžvalga 2007/1. 2007.
53. Pocius A., Damidavičius M. *Darbo rinkos sąvokos ir statistinių rodiklių sistemos*. Gyvenimo šaltiniai. 1993. Nr. 7-8.
54. Pocius A., Okunevičiūtė – Neverauskienė L. Ekonominio nuostolio dėl Lietuvos darbo rinkos pokyčių įvertinimas. *Pinigų studijos* 2005/2. 2005.
55. Ruževskis B. *Užimtumas // Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje 1999*. Vilnius.
56. Ruževskis B. *Žmogaus socialinė raida*. – Vilnius: Justitia, 2002.
57. Sheffrin, šilton, Prescott. *Macroeconomics. Theory and policy*. – Cincinnati, 1998.
58. Snieška V. *Makroekonomika*. – K.: Technologija, 2001.
59. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. *Lietuvos statistikos darbai*. 2006-I. Vilnius. 2006.
60. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. *Bendras vidaus produktas*. Pieiga per internetą: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1024>. [žiūrėta 2009-11-06].
61. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. *Darbo jėga, užimtumas, nedarbas*. Pieiga per internetą: <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1024>. [žiūrėta 2009-10-15].
62. Šarapovas T., Navickas V. *Darbo jėgos restruktūrizavimo procesai Lietuvos įmonėse // Ekonomika ir vadyba 2000*. Kaunas: Technologija, 2000.
63. Šileika A. *Jaunimo integravimas į darbo rinką*. Vilnius, 2001.
64. Vaitekūnas S. Gyventojų tankumas ir koncentracija. *Tiltai*, 4 (29). 2004.
65. Valentinavičius S. *Užimtumą ir nedarbą lemiantys ekonominiai veiksniai // Mokslo darbai*. *Ekonomika*. – 2001. – Nr.55-56.
66. Vasiliauskas A. *Firmų strateginis valdymas*. Vilnius, 2001.

Savickienė O. *Darbo jėgos Lietuvoje naudojimo pokyčių ir jų priežasčių ekonominė analizė*

67. Агапова П., Серегина С. Макроэкономика. – Москва: Дело, 2000.

68. Гальперин В. М., Гребенников П. И., Леусский А. И., Тарасевич Л. С. Макроэкономика. - Санкт-Петербург, 1997

69. Сакс Д. Д., Ларен Ф. Б. – Макроэкономика. Москва: Дело, 2000.

70. Селишев А. С. - Макроэкономика Санкт - Петербург, 2001.

Created with

 nitro PDF[®] **professional**
download the free trial online at nitropdf.com/professional